

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ - Скопје

Филозофски факултет - Скопје

Институт за социологија

Европски студии за интеграција

**ИНТЕГРАЦИЈА НА ИМИГРАНТИТЕ ВО АНГЛИЈА, ФРАНЦИЈА И
ГЕРМАНИЈА ПРЕКУ ПОЛИТИКАТА НА ОБРАЗОВАНИЕ, ЈАЗИК И
РЕЛИГИЈА**

- Магистерски труд -

кандидат:

Марија Кимовска

ментор:

проф. д-р Ѓорѓе Младеновски

Скопје, октомври 2013

СОДРЖИНА

1. ВОВЕД.....	5
2. ДЕФИНИРАЊЕ НА ОСНОВНИТЕ ПОИМИ.....	10
2.1. Дефинирање на клучните поими од мултикултурализмот.....	14
3. РЕЛИГИЈА И ИНТЕГРАЦИЈА НА ИМИГРАНТИТЕ ВО ЕВРОПА.....	18
4. ОБРАЗОВАНИЕ, ЈАЗИК И РАБОТА ВО ПРОЦЕСОТ НА ИНТЕГРАЦИЈА.....	22
5. АНГЛИЈА И ПРОЦЕСОТ НА ИНТЕГРАЦИЈА НА ИМИГРАНТИТЕ.....	24
5.1. Политика на прием и интеграција	24
5.2. Национални институции.....	27
5.3. Општа и целна групна политика.....	28
5.4. Концепт на интеграција.....	31
5.5. Интеграција на пазарот на труд.....	32
5.6. Бруто и нето миграција во Обединетото Кралство.....	34
6. ФРАНЦИЈА И ПРОЦЕСОТ НА ИНТЕГРАЦИЈА НА ИМИГРАНТИТЕ.....	37
6.1. Политика на прием и интеграција	39
6.2. Национални институции.....	40
6.3. Општа и целна групна политика.....	41
6.4. Концепт на интеграција	43
6.5. Национален консензус.....	44
6.6. Интеграција на пазарот на труд.....	45

7. ГЕРМАНИЈА И ПРОЦЕСОТ НА ИНТЕГРАЦИЈА НА ИМИГРАНТИТЕ.....	48
7.1. Политика на прием и интеграција.....	48
7.2. Национални институции.....	52
7.3. Општа и целна групна политика.....	53
7.4. Концепт на интеграција.....	54
7.5. Национален консензус.....	55
7.6. Интеграција на пазарот на труд.....	58
8. ЈАЗИК И ОБРАЗОВАНИЕ.....	63
8.1. Англија	63
8.1.1. Аргументи и цели.....	64
8.1.2. Целни групи и запишување.....	65
8.1.3. Имплементација и организација.....	68
8.2. Франција.....	70
8.2.1. Аргументи и цели.....	71
8.2.2. Целни групи и запишување.....	73
8.2.3. Имплементација и организација.....	74
8.3. Германија.....	77
8.3.1. Аргументи и цели.....	78
8.3.2. Целни групи и запишување.....	79
8.3.3. Имплементација и организација.....	81
9. РЕЛИГИЈА.....	87
9.1. Велика Британија.....	91
9.1.1. Признавање на муслиманите како партнери за преговори.....	91
9.1.2. Верски храмови.....	93
9.1.3. Религиозно образование.....	94
9.2. Франција.....	96

9.2.1. Признавање на муслиманите како партнери за преговори.....	96
9.2.2. Верски храмови.....	97
9.2.3. Религиозно образование.....	98
9.3. Германија.....	99
9.3.1.Признавање на муслиманите како партнери за преговори.....	101
9.3.2. Верски храмови.....	102
9.3.3. Религиозно образование.....	102
10.ЗАКЛУЧОК	106
11. БИБЛИОГРАФИЈА.....	112

1. ВОВЕД

По Втората светска војна, милиони имигранти од земјите во развој, се населувале во Западна Европа. Како резултат на тоа, имиграцијата и прашањата поврзани со процесот на интеграција на доселениците станале особено актуелни во последните три децении на минатиот век. За време на поствоеното опоравување, доселеници од Јужна Европа, од некогашните европски колонии, како и од другите земји во развој, доаѓале на привремена работа во западноевропските земји. Со падот на економскиот раст во 70. години на минатиот век, повеќето европски земји престанале да увезуваат работна сила. Сепак, голем дел од привремените работници трајно се населиле, а како резултат на семејното обединување и политиките за барање на азил, приливот на имигранти и баратели на азил продолжил да навлегува во Европа. Тогаш, политиките насочени кон благосостојбата, пазарот на труд и културолошките политики, во комбинација со граѓанското право, создале различни пристапи за интеграција на имигрантите (Кестлс и Милер - Castles and Miiller, 1993: 22).

Креаторите на тие политики започнале да ги ревидираат интеграционите политики во 90. години и да ги разгледуваат политиките дефинирани како „мултикултурни“ и „асимилациони“. Тоа подразбирало зголемување на акцентот на политиките поврзани со јазикот, организирање курсеви со цел изучување на граѓанските вредности и култура на земјата домаќин и намалување на акцентот на разликите. Серијата настани од 2001 година ги натерало креаторите на интеграционите политики целосно да го преиспитаат процесот на интеграција. Во мултикултурна Европа, муслиманите се најбројното религиозно малцинство, а исламот е религија која најбрзо прогресира. Муслиманското население во Европа, кое се разликува етнички и јазично, во најголем дел емигрирало од Блискиот Исток, Африка, Азија и Турција. Европските земји прават напори за интеграција на муслиманската популација. Дополнителен поттик за оваа иницијатива се и терористичките акти во Европа, како бомбашкиот напад во 2005 година во Лондон, извршен од страна на младите муслимани родени и одгледани во Европа. Терористичките напади во Мадрид, убиството на Тео ван Гог и немирите во Париз, како резултат на уличните борби во октомври 2005 година кога загинаа двајца муслимани, беа доволни за целото внимание да се насочи кон недостигот на интеграција, не само на имигрантите, туку и на другите групи граѓани - особено втората генерација муслимани (Мајнхоф и Триандафилиду - Meinhof and Trandafyllidou, 2008: 90).

Што се подразбира под поимот интеграција на имигрантите? Ова, едноставно, може да се опише како процес кој настанува по преселувањето на имигрантите во новата земја. Како што истакнува Гери Фриман: „Интеграцијата најчесто е пресек на стратегијата за имигрантите со регулаторните рамки кои не се конкретно дефинирани како механизми за вклучување на имигрантите во општеството (Фриман - Freeman, 2003: 33).

Интеграцијата е двонасочен процес за кој е потребно прилагодување, како од страна на мигрантското население, така и од домородното население. Патрик Ирелан ја опишува како процес насочен кон воспоставување на севкупна општествена кохезија. (Ирланд – Ireland, 2004: 15).

Поголем број автори ги користат поимите: **асимилација, интеграција и мултикултурализам** за да го опишат процесот на населување на имигрантите во новата средина, па сè до нивното прилагодување и партиципирање како составен дел од заедницата. Сепак, станува збор за двосмислени концепти, кои главно се користени од креаторите на политиките за опишување одреден политички резултат, т.е. за опишување на имигрантите кои го зборуваат доминантниот јазик, ги испраќаат нивните деца во училишта и не предизвикуваат потешкотии во општествените процеси.

Кога станува збор за интеграција на имигрантите, Стефан Кестелс и Марк Милер нудат три модели, во зависност од тоа како државите одговориле на етничко-културните разлики во рамките на едно општество.

Тоа се: **моделот на исклучување, републиканскиот модел и мултикултурниот модел**. Во своите понатамошни дела Кастелс, повеќе не зборува за моделот на исклучување и користи посоодветен термин - модел на **диференцијални исклучувања**. Причините за прием на имигрантите, пред сè муслиманите во Англија, Франција и Германија, се главно од економски карактер.

Карактеристики на **моделот на диференцијални исклучувања** се строгите барања за натурализација и идеологијата дека „ние не сме имиграциона земја“. Ова е поврзано со дефинирањето на нацијата врз основа на потекло „крв“ – тоа ја претставува и смислата на *jus sanguinis* (крвно право). Овој модел на диференцијални исклучувања е карактеристичен за Германија, Швајцарија и Австрија.

Републиканскиот модел, влече корени од *jus soli* (начело на подрачје, територија), што значи добивање државјанство во зависност од територијата на раѓање. Странците лесно може да добијат државјанство во зависност од местото на живеење и да имаат еднакви права со домородното население. Овој „француски модел“, всушност, е

модел на вклучување или асимилација. Токму затоа, понатаму во делата од 1994-95 година, Кестлс овој модел го нарекува **асимилаторски**. Тоа значи дека имигрантите треба да се асимилираат во мнозинската култура, така што на тој начин јасно се отсликува супериорноста на мнозинската култура. Републиканскиот или асимилаторски модел е карактеристичен за Франција, Британија и Холандија. Но, во Британија се среќаваат и елементи на мултикултурниот модел.

Кестлс и Милер, третиот модел го нарекуваат **мултикултурен**, но од 1995 година, Кестлс зборува за **плуралистички модел**. Тука ги вбројуваат САД, Канада, Австралија, Шведска. Како и во случај на републиканскиот модел, се работи за модел кој вклучува или апсорбира, но се разликува фундаментално во однос на културната политика. Значи, во овој случај желбата за асимилација е базирана на толеранција, а до одредена мера и на поттикнување на културните разлики. Сепак, имигрантите треба да ги прифатат основните политички вредности (Кестлс и Милер - Castles and Miller 1993: 226, 227).

Овие три модели јасно се разидуваат кога е во прашање културната политика, сфатена во најширока смисла. Во моделот на диференцијално исклучување, креаторите на политиката стојат настрана од културната политика или се обидуваат да ја одржат културата на имигрантските групи, но само поради евентуална ремиграција. Републиканскиот модел е културно асимилаторски, а мултикултурниот модел е основа за толеранција и тој може да даде активна поддршка на недоминантните култури.

Во зависност од тоа какви политики се преземаат за регулирање на имиграцијата, Томас Хамар разликува:

- а) **Политики насочени кон управување и регулирање на самата имиграција;**
- б) **Политики насочени кон решавање на промените во општеството како резултат на имиграцијата.**

Тој ги разграничува овие два аспекти со термините **политика на имиграција** и **политика на имигранти**, при што нагласува дека терминот политика за интеграција понекогаш се користи како синоним за вторите. Тој исто така, дава неколку кратки забелешки за поимот интеграција, кој претставува широк концепт со неколку различни димензии, особено посветува внимание на структурната и на социокултурната интеграција.

Структурната интеграција се однесува на политичко-економската димензија. Може да се опише како целосно учество во институциите на општеството, а како резултат на ова, се подразбира рамноправно учество. За групите во инфериорна позиција, структурната интеграција подразбира мобилност или подобрување на моменталната состојба.

Што се однесува до **социокултурната интеграција**, оваа димензија обично вклучува процес во кој група или нејзини членови ги развиваат општествените односи и самите се адаптираат до одреден степен на културата во рамките на општеството, особено јавната култура. Поимот „социокултурна интеграција“ често претпоставува одреден степен на заштита на културната специфичност, разликите и меѓусебната почит на разликите.

Проблем при изедначувањето на политиката на имигранти и политиката на интеграција е дека ова би можело да значи дека секоја политика на имигранти која се однесува на социокултурните прашања, може или треба, исклучиво да служи за целите на интеграцијата. Тоа може да сугерира и дека политиката на нехомородни јазици и нови религии треба да се користи за промовирање на политичката и економската интеграција. За да се избегне ваков впечаток, социокултурната имигрантска политика не се зема како дел од политиката на интеграција. Хамар понатаму прави дистинкција меѓу директна и индиректна политика кон имигрантите. **Директната политика** ја дефинира како преземање посебни мерки за подобрување на состојбата на имигрантите, а **индиректната политика** значи: „кога генералната јавна политика значително влијае на имигрантите“ (Хамар - Hammar, 1985: 9).

Јасно е дека оваа дистинкција на Хамар, е тесно поврзана со **генералната и специфичната политика**, со таа разлика што неговата индиректна политика вклучува само еден дел од генералната политика, односно делот кој во голема мера се однесува на имигрантите. Во ситуации каде преку генералната политика произлегуваат негативни последици за одредени групи во општеството, во случајот имигрантите, власта може да дејствува на еден од двата основни начини.

Прво, тие може да се приспособат на општите мерки, со што би се елиминирале негативните последици во одредени количини и според Хамар тука станува збор за индиректна имигрантска политика. Алтернативно, тие може да одговорат со конкретно насочени мерки. Терминот „специфични политики“ често не е јасно дефиниран. Понекогаш се користи во многу општа смисла за да означи политика насочена кон специфични проблеми или специфични групи. Според Хамер, *специфичните проблеми*

може да се решат преку генералната политика. Тој го користи терминот **целна групна политика** исклучиво за специфична политика насочена кон одредени групи или категории на луѓе. Брибарт и неговите соработници, исто како и Хамар, сметаат дека целната групна политика е онаа што се однесува само на делот на општеството кое ги задоволува критериумите за прифаќање. Полот, возраста и етничката припадност се особини кои можат да послужат како критериуми за прифаќање. Во тој случај, генералната политика е онаа која важи за сите политики до кои државјаните или жителите имаат пристап (Брибарт - Breebaart, 1996: 174).

Разликата меѓу **генералната и целната групна политика** е дефинирана и во извештајот на Советот на Европа, при што направена е дистинкција меѓу двата типа на политика.

- Целта на првиот тип политика е да се обезбедат инструменти за интеграција на имигрантите преку јазични курсеви, курсеви за интеграција, како и преку специјални агенции за социјална работа.
- Вториот тип е наменет за подобрување на пристапот до институциите; воведување мултикултурно образование, како и акција за афирмација на имигрантите. Во случајот, само афирмативната акција се смета за целна групна политика, бидејќи мултикултурното образование не цели само кон специфични групи, туку кон населението воопшто (RvE 1991: 27-30).

Кога станува збор за градењето на мултикултурни средини, Велика Британија стави акцент на промовирање на разликите во општеството наместо изградба на заедничко општество, Франција е земја која ја поттикнува асимилацијата, но многу муслимански семејства живеат во сиромашни и речиси целосно изолирани муслимански населби, а Германија направи одредени напори за интеграција на муслиманското малцинство. Испитувањата покажуваат дека ниту една од овие земји не верува дека тамошното муслиманско население се занимава со терористички и радикални активности. Сепак, со самиот раст на сиромаштијата, дискриминацијата и културното оттуѓување, голем дел европски муслимани, особено третата генерација, се ранливи кога станува збор за екстремистичка идеологија. На ниво на ЕУ е предизвикот за подобра интеграција на муслиманската популација, со цел справување со коренот на растечкиот исламски екстремизам.

2. ДЕФИНИРАЊЕ НА ОСНОВНИТЕ ПОИМИ

Во минатото често имигрантите се третираше како популација или маса која лесно може да се интегрира и асимилира. Но, во текот на историјата се покажало дека имигрантите не секогаш ја следат логиката на општествениот систем и често знаат да бидат спорни актери со свој вредносен систем и сопствена ориентација. Тие со децении се организираат и вмрежуваат во свои заедници, здруженија, признаени или непризнаени политички организации, се ангажираат за различни цели и најчесто ги бранат интересите на имигрантската заедница. Колку и да е маргинализирано нивното влијание, сепак се чувствува на различен начин и може да биде поголемо или помало.

Имигрантските организации можат да бидат големи и добро организирани, но исто така мали, ефемерни и нестабилни. Голем број организации не ја преживеале првата генерација на имигранти, таквите често се растргнати од внатрешни поделби, не се ефикасни во нивните односи со институциите на општеството и секако не се релевантен репрезент на својата заедница.

Во принцип имигрантските организации се разликуваат по две основи - или тежнеат кон интеграција или кон одржување на разликите и посебноста во рамките на општествениот систем (Фесер и Сопер - Fetzner and Soper 2005: 48).

Интеграцијата се дефинира како можност да им се даде шанса на имигрантите да ја задржат сопствената култура и јазик и да имаат еднакви можности во однос на мнозинската заедница. Сепак, Кестлс ќе нагласи дека: „Не постои единствена општо прифатена дефиниција, теорија за моделот на интеграција на имигрантите“ (Кестлас – Castels 2001: 114).

Всушност, значењето на интеграцијата, се разликува од земја до земја, промените претрпени низ текот на времето, како и во зависност од интересите, вредностите и перспективата на луѓето (Кестлас – Castels 2001: 112).

Талкот Парсонс е првиот социолог кој поимот интеграција го теоретизира во 1961 година. Според него, интеграцијата е облик на однос меѓу општествените единици и тоа таков облик што социјалните единици делуваат меѓусебно на начин што од една страна избегнува распад на стабилноста на системот, а од друга страна системот треба да функционира како единствена единица. Според Шмеул Ајзенштад (1954), потребно е да се дефинираат четири интеграциски процеси:

- **Адаптибилна интеграција:** Процес кога имигрантите ја развиваат способноста за основната улога, која е значајна за темелните институции на државата во која се доселиле (семејство, образование, земјоделство, политика). Се воспоставуваат контакти со домашната популација, се постигнува позитивна идентификација со вредностите и структурите на системот. Успешната интеграција во овој дел зависи од два услови: потготвеност за интеграција меѓу мигрантите, но и подготвеност за интеграција со популацијата на новото општество. Доколку оваа интеграција не се постигне, се очекуваат различни облици на дезорганизација.
- **Инструментална интеграција:** Во првата фаза имигрантите развиваат бројни активности поврзани со земјоделството за да ги задоволат своите потреби. Тие активности се целно ориентирани, односно инструментални. За да се исполнат целите, имигрантите треба да преземат темелна улога за одржување на земјоделскиот систем.
- **Солидарна интеграција:** Се однесува на процесот на идентификација и солидарност на имигрантите со централните вредности на општеството каде емигрирале. Притоа, развиваат чувство на припадност и мотивација за учество во социјалниот живот во општеството. Овај процес не е воопшто едноставен, бидејќи често имигрантите ги бранат и сакаат да ги зачуваат своите вредности во новата средина.
- **Културна интеграција:** Културната интеграција е тесно поврзана со солидарната интеграција. Овој вид интеграција многу често се остварува во подоцнежна фаза од имиграцијата.

За успешна интеграција мора да се остварат сите фази. Уште во 1953 година Ајзенштад напоменал дека последица на имиграциите се секогаш етнички плурални општества. Според Хери Екштајн, **плуралното општество** секогаш е поделено на сегменти. Плурално општество имаме онаму „каде што политичките поделби меѓу блиските се движат во насока на социјална диференцијација, особено на оние што посебно отскокнуваат од општеството“.

Слично како Ајзенштад, Хартмуд Есер поаѓа од претпоставката дека имигрантите секогаш имаат проблем со социјализацијата. Тие мораат својот однос кон културата и

социјалниот систем на новото општество одново да го градат и структурираат за да можат да ги постигнат посакуваните цели. Есер го користи зборот вклопување за сите аспекти на различен однос кон новата средина. Вклопувањето во средината има три посебни аспекти: *акултурација, интеграција и асимилација*.

Акултурација е процес на прилагодување, кога луѓето или групите ја преземаат културната ориентација, својствата и начинот на однесување во институционализираните области на новото општество. Според Брајан Бери, акултурацијата го разгледува односот меѓу доминантните и недоминантните групи. Бери користи две варијабли за одржување на идентитетот, значењето на културното одржување и контактот, како и учеството заедно со доминантната група, за да се опише процесот на акултурација. Притоа, може да се постигнат четири резултати при процесот на акултурација: *маргинализација, асимилација, поделба (сепарација) и интеграција*.

Во процесот на *асимилација*, поединците развиваат силни врски со доминантната група и не го задржуваат сопствениот културен идентитет. Состојбата е сосема спротивна при процесот на *сепарација*, имено индивидуите го задржуваат сопствениот културен идентитет и избегнуваат секаков вид интеракција со доминантната група. При процесот на *маргинализација* постои недостиг од зачувување на сопствената култура и мал интерес за здружување со доминантната култура. Спротивно на ова, во процесот на *интеграција* културното задржување е ценето, заедно со процесот на интеракција на доминантната група (Бери – Barry 2001: 331).

Според Либиг интеграцијата, како акултурациона стратегија гарантира најдобри психолошки резултати. Како и да е, акултурацијата може да продолжи во различна фаза, во различен период од животот. Во секој случај, од децата на имигрантите, во најмала рака, се очекува во процесот на интеграција во новата култура, да постигнат резултати кои ќе бидат слични со оние на домородното население од иста социо-економска позадина (Либиг - Liebig 2007: 10).

Асимилација е социо-политички одговор на демографски мултиетничка припадност, која претендира асимилација на етничките малцинства во доминантната култура. Терминот асимилација често се користи за имигрантите и различните етнички групи кои се населиле во новата земја. Новиот начин на однесување се стекнува преку контактите и комуникацијата на имигрантите со домородното население. Секоја група имигранти внесува и свои карактеристики во новото општество. Асимилацијата обично

вклучува постепени промени и се случува на различен степен од населување на имигрантот во новата земја. Според Есер, тоа е состојба на сличност во начинот на однесување, ориентација и интеракција на имигрантите со домородното население. При тоа се претпоставува дека културниот и социјалниот систем не се хомогени, па имигрантите може да преземат различни субкултурни карактеристики. Асимилацијата е релативна состојба на сличност. Есер разликува **апсолутни** и **релациски** карактеристики кои поединците ги преземаат во процесот на асимилација. Апсолутни карактеристики се на пример способностите, вредностите, обичаите, навиките, а релациски карактеристики се интеракција, заземање одреден статус, улога и сл. (Есер – Esser, 1991: 47).

Религија е културен систем со моќно и долготрајно значење, која се остварува преку воспоставување симболи кои се однесуваат на човечките верувања и вредности. Повеќето религии имаат симболи, традиција и света историја наменета да му даде смисла на животот или да го објасни потеклото на животот и универзумот. Имаат тенденција да пропагираат морал, етика, религиозни закони и свои идеи за космосот и природата на човекот. Овој термин и неговото сфаќање во вистинска смисла, е особено важен за развој на мултикултурно општество и прифаќање на луѓето од различна вероисповед. За Монтескје, религијата претставува потребна основа за општествениот живот. Таа ја истакнува моралноста, доблеста, ги регулира природните страсти и дава мотив за непристрасно делување. Не треба да биде свртена кон себе, да биде индиферентна на земниот успех, ниту пак да има политички амбиции и да биде нетрпелива со нормалните човечки страсти и амбиции (Парек – Parekh, 2000: 59).

Образованието подразбира предавање и учење на специфични вештини, изградба на знаење, добро расудување и мудрост. Образованието, како една од своите фундаментални цели, го има пренесувањето на култура од една генерација на друга. Образованието најчесто се стекнува во детските забавишта, основните и средните училишта, колежите, факултетите, универзитетите и сл. Во најголема мера, образование се стекнува од наставник или професор. Исто така, децата, кога се мали, стекнуваат образование од нивните мајки, татковци, баби, дедовци и сл. Образованието може да се стекне и со читање на книги, весници и секакви пишани дела. Исто така, образованието се стекнува од средствата за масовна комуникација. Европа има историја на двојазично образование, но јазичната хомогеност започнала да се

нагласува со создавањето на границите меѓу државите (Бердсмор - Beardsmore, 1993: 1).

Јазикот е поим тежок за дефиниција. Секоја земја се залага за зачувување на јазикот како посебен идентитет. Еден од условите за успешно функционирање на странец во одредена земја е познавање на јазик. Тој се состои од репрезентации и некој вид на граматика. Многу јазици користат гестови, звуци, слики, зборови или групи на симболи, со цел за комуницирање на концепти, идеи, значења и мисли, иако проблемот на лингвистичката неодреденост често се јавува кога се прави обид за разликување меѓу овие аспекти. Културната и јазичната реалност во Европа, влијае на полето на образованието и писменоста. Јазичниот и културниот плурализам отсекогаш биле реалност во Европа, како и на секое друго место во светот. Но, во повеќето европски региони, со порастот на идејата за нација-држава, разноликоста повеќе не се сметаше за „нормална“ карактеристика на националното општество. Класичната, т.е. европската националната држава, идеолошки се заснова на идејата за културна и јазична хомогеност на луѓето (Гоголин – Gogolin 2002: 127, Хобсбаум - Hobsbawm, 1991).

2.1. Дефинирање на клучните поими од мултикултурализмот

Во најголем број случаи современите општества, на еден или друг начин, се мултигрупни, односно се диференцирани по различни оски на диференцијација, како на пример, расна, етничка, религиска, лингвистичка или слична припадност. Иако комплексната природа на односите меѓу различните групи во вака диференцирани општества не мора секогаш да значи и постоење на тензија и конфликт, сепак во специфични општествено - историски контексти и како резултат на низа специфични внатрешни и надворешни констелации, меѓу групите кои го конституираат конкретниот тип на мултигрупно општество, се конфигурираат и такви обрасци на социјална интеракција кои се извор на постојана тензија, а не ретко и такви кои водат кон отворен конфликт со екстремно деструктивни ефекти за вкупната организација и функционирањето на мултигрупното општество (Младеновски – 2005: 225).

Мултикултурализмот е централна водечка тема кога станува збор за имигрантската политика на интеграција до 1990 година. Повеќето автори, мултикултурализмот наједноставно го дефинираат како можност за еднакви права на соживот на различни култури. Сепак, Бику Парек потсетува дека за мултикултурно општество потребно е широко споделување на културите, со цел да се одржи општеството. Со оглед на тоа што во мултикултурното општество вклучени се повеќе култури, заедничката култура треба да расте надвор од културните различности, секако потребно е почитување и негување на културните разлики (Парек - Parekh 2006: 219).

Од друга страна, тој напоменува дека нема ништо лошо кога станува збор за асимилација, но сè додека таа претставува слободен избор на имигрантите (Парек - Parekh 2006: 197).

И покрај проблемите со дефинирање на интеграцијата, повеќето автори се фокусираат на двете спротивни начела на интеграција кои ги споменав: **мултикултурализам и асимилација**. Секако, тука спаѓаат и варијациите кои произлегуваат од овие две начела, како на пример германскиот етноцентризам. Фриман се обидел да ја избегне оваа широка категоризација и наместо тоа се фокусира на регулаторни рамки. Тој тврди: „Како резултат на тоа што дел од регулаторните институции беа формирани токму со цел да се вклучат имигрантите, националните рамки за вклучување не се доволно кохезивни и постојано се подложни на промени“ (Фриман - Freeman 2004: 945). Тој зборува за следните регулаторни рамки:

А) **Државни** (имиграција и закони за државјанство);

Б) **Пазар на труд** (организација во работата и регулирање на пазарот на труд; варијации на капитализмот);

В) **Социјална заштита** (социјална парична помош и мерки за кои ќе биде наменета, социјална, демократска, благосостојба на државата);

Г) **Култура** (услови за културно признавање, асимилација, плурализам, мултикултурализам).

Фриман оди понатаму во своите истражувања и врз четирите споменати категории, дополнително го појаснува степенот на отвореност на земјите.

А) Држави отворени за имиграција со либерални политички економии, социјални држави, мултикултурни (САД, Канада, Австралија);

Б) Умерено отворени за имиграција, режим на државјанство, координирана пазарна економија, социјал-демократки или корпоративно-социјални држави, стремеж кон мултикултурализам (Шведска и Холандија);

В) Отворени за миграција на работна сила, координирана пазарна економија и корпоративни социјални системи, сепак пристапот до државјанство во овие земји е тежок. Тие се спротиставија на мултикултурализмот и асимилацијата (Германија, Австрија, Швајцарија);

Г) Рестриктивни политики на државјанство, либерална политичка економија, социјална држава, без политика за асимилација и мултикултурализам (Грција, Португалија, Шпанија) (Фриман - Freeman 2004: 961).

Според Месиќ, мултикултурализмот е реконструкција, рехабилитација и заштита на евидентно автономни културни дискурси, преку едновремена деконструкција и дефлација на барањето за универзализам (Месиќ - Mesic 2006: 57).

Мултикултурно општество се состои од две или повеќе културни заедници и притоа може да биде мултикултуралистичко, ако ги поддржува или почитува посебните барања на малцинските заедници и мултикултурно, ако сака да ги асимилира таквите заедници во средишната култура (Парек - Parekh, 2000: 8).

Етнички групи се групи кои сакаат да се интегрираат во поширокото општество, со цел да бидат прифатени како нивен полноправен партиципент, со делумно инсистирање на прифаќање на нивниот дистинктивен идентитет, без амбиција да станат одвоена или самоуправна нација во однос на доминантната, туку да ги преформатираат законите и институциите на главниот општествен тек, со цел да ги почитуваат таквите културни разлики (Кимлика - Kymlicka, 2003: 19).

Мултинационална држава е држава во која коегзистира повеќе од една нација, разбрани како историски заедници, помалку или повеќе институционално довршени, кои заземаат одредена територија, каде живеат релативно компактно, делејќи заеднички јазик и култура (Месиќ - Mesic 2006: 87).

Полиетничка држава е држава каде полиетничкиот амбиент е креиран како резултат на доселување на поединци или цели семејства кои инсистираат на признавање на нивната културна разноликост која се темели на различните социо-

културни практики, која потенцијално може да ја отежне нивната културна интеграција, бидејќи истите отстапуваат од она што претставува доминантен општествен тек (Месиќ – Mesic 2006: 87).

3. РЕЛИГИЈА И ИНТЕГРАЦИЈА НА ИМИГРАНТИТЕ ВО ЕВРОПА

Постојат многу историски, идеолошки и институционални причини кои укажуваат на тоа дека религиозните фактори влијаат врз процесот на јавното мислење, а со самото тоа и на интеграцијата. Претходниците на Европската унија, Европската заедница за јаглен и челик и Европската економска заедница, во голема мера биле управувани од страна на католичките лидери на моќните демохристијански партии, особено во Франција, Германија и Италија. Процесот на интегрирана Европа, најпрво добил клучна поддршка од Католичката црква, така Европската заедница/унија се потпираше на папите, бискупите и црковно ориентираните политичари, сè со цел постигнување на одредени договори. Овој сојуз е обликуван од природата на католичката црква. Во поствоениот период пред Ватикан II, европскиот католицизам останал прилично затворена заедница која сè уште се сомневала во идеологијата на вредностите на модернизмот, либералната демократија и најважно на националната држава. Европската заедница била обединета со црковната хиерархија која останала значително влијателна во верувањето и протежирањето на католицизмот. Католичките мислители одамна ја одржувале идејата за единствена европска политичка заедница, каде црквата ќе ја игра најважната улога (Шелини Понт – Chelini Pont 2009: 134).

Кога посветените католички лидери, како Роберт Шуман, Конрад Аденауер, Алчиде Де Гаспери, Пол Ван Зеланд, па дури и Жан Моне (како резултат на неговата фамилијарна посветеност кон католицизмот), се соочиле со политичката и економска криза во доцните 40. години на минатиот век, се свртеле кон „апсурдно“ решение, економска и политичка интеграција (Венери и Ферара -Venneri and Ferrara 2009: 120).

Обединета Европа не звучела апстрактно за овие конзервативни католици (кои се сметаат и за основачи на Европската унија), кога ќе се земе предвид дека тие долго размислувале за оваа идеја. Уште повеќе, овие политичари и Црквата немале проблем да ги убедат католиците и некои протестантски заедници во Германија и Холандија, да се интегрираат. Но, од друга страна, протестантскиот отпор се покажал исто толку важен при обликувањето на раните напори за единство. Политичарите во протестантска Британија и целосно од лутеранските нордиски земји, идејата за политичка интеграција ја сметале за апсурдна. Нивното одбивање и непријателските

врски со нивните католички партнери по приклучувањето, биле делумно водени од економски интерес. Државните и меѓународните немири во ерата на реформацијата, им дале повод на протестантите уште повеќе да настојуваат во своето убедување дека национална суверена држава е најдобриот гарант за нивната политичка, социјална и културна автономија (Филпот и Шо - Philpott and Shaw 2006: 37-38).

Со растот на демократските држави, започнува да владее и принципот на секуларност, односно одвоеност на религијата од цивилната власт. Покрај христијанството, врз чии темели настанала ЕУ, дополнителна анализа е потребна и на односот на христијанството и исламот, кој е втора најзастапена религија во Франција, Англија и Германија. До скоро, европските влади го имаа запоставено проблемот со муслиманите и немаа конкретна политика за интеграција на исламот во Европа. Брзиот раст на муслиманската популација и уште поголемата тензија меѓу исламските конзервативни вредности и традиционално секуларниот либерализам во Европа, ја создаде потребата за интеграција на муслиманите во европското општество.

Во претходните студии на муслиманските заедници во Европа, вниманието беше насочено кон имиграцијата, економските прашања, државјанството, а се чини како да се игнорираше прашањето за верскиот идентитет и потребите на муслиманите. Перцепцијата на социјалните научници беше дека причината за овој игнорантски однос на земјите од Западна Европа, лежи во нивната секуларност и дека прашањето за односот меѓу црквата и државата, веќе не се релевантни за водење на јавната политика. Наспроти ова, како резултат на напливот на муслимани во западноевропските земји, се роди предизвикот за воскреснување на договорите меѓу црквата и државата. (Фесер и Сопер – Fetzner and Soper, 2007: 934).

Истражувањата направени во последните години, го потврдија фактот дека нема ефективна стратегија за интеграција на муслиманите во ЕУ. Можеби, проблемот со интеграцијата на муслиманите, е последица на генералното антагонистичко гледиште на Европа кон религијата. Во отсуство на ефективна интеграција, многу муслимани живеат во етнички енклави или гета. ***Општите начела за интеграција на имигрантите во ЕУ*** усвоени на 19 ноември 2004 година, резултираа, повеќе или помалку, со формирање на радикални муслимански заедници. проблемот со интеграцијата е резултат и на фактот што Европската унија нема единствен модел за интеграција. Европските земји имаат различни пристапи и различни национални

модели на интеграција, но ниеден досега не се покажал како идеално решение. На пример, Франција практикува асимилација, секуларна република и промовирање на државјанството, како основен принцип за интеграција (Сезари и Меклохлин - Cesari and McLoughlin, 2006: 37).

Спротивно на Франција, Велика Британија го промовира мултикултурниот модел, поддршка на либералните вредности и почитување на културната автономија. Германија, пак, избира меѓу асимилација и мултикултурализам, но инсистира на државјанство. Овие значајни разлики меѓу стратегиите за интеграција, се резултат на различните историски, социјални, економски и правни рамки на европските земји (Синано - Sinno, 2009:59).

Интеграцијата на муслиманите мора да се одвива на локално, регионално и национално ниво во ЕУ. Изготвување на стратегија за интеграција е од суштинско значење за членките на ЕУ да се вклучат во соработка со муслиманските заедници. Затоа, имплементација на политиката за интеграција, првенствено, е одговорност на индивидуалните земји-членки, отколку на ЕУ во целина.

Наредниот компликуван фактор за успешна интеграција на муслиманите, е отсуството на овластени тела што ќе можат да зборуваат со властите кои ги застапуваат муслиманите во одредена земја. Муслиманските заедници не се организирани во единствена организација која би ги претставувала сите муслимани во ЕУ. Ова произлегува од самата природа на исламот, која не е хомогена. Муслиманите се разликуваат и по својата јазична, етничка припадност, како и по политичкото убедување. Присуството на муслиманите во Европа е тест за принципите на либералниот плурализам во европските општества. Според заедничките принципи, политиката на интеграција на имигрантите во ЕУ, е динамичен долгорочен процес, кој континуирано се одвива во две насоки. Од една страна, тука е новото општеството за имигрантите, кое треба да создаде можности за нивно економско, културно, социјално и политичко учество, а од друга страна, интеграцијата подразбира почитување на основните вредности на ЕУ, како принципите на слобода, демократија, почитување на човековите права и слободи и владеење на правото. Интеграцијата на муслиманите врз база на разликите, преставува особен предизвик за капацитетот на либералните европски општества (Кан- Khan 2000: 29).

Потребно е да се направи разлика на интеграција на муслиманите на индивидуално и колективно ниво. Во либералните демократии, политиката на еднаквост на граѓаните е главно дефинирана на индивидуално ниво (во Франција и Германија) и плуралистичко (Холандија и Белгија), кое најчесто не е признато. Така, традиционалниот поглед на релациите меѓу индивидуата и општеството, треба уште еднаш да се преформулираат. Всушност, верскиот радикализам го негира правото муслиманите индивидуално да го следат сопствениот пат во немуслиманските земји (Буис и Рат – Buijs and Rath 2002: 19).

4. ОБРАЗОВАНИЕ, ЈАЗИК И РАБОТА ВО ПРОЦЕСОТ НА ИНТЕГРАЦИЈА

Интеграцијата на имигрантите се постигнува токму преку овие три елементи, така образованието и работата се аспекти на процесот на интеграција, а јазикот е средство за нивно постигнување. Целта при интеграцијата е да се овозможи разбирање на имигрантите. Образовните можности во рамките на интеграцијата, обуката и после неа, како и да се испита и објасни статусот на имигрантите на пазарот на труд. Со други зборови, потребно е да се видат конкретните можности на имигрантите за постигнување на интеграцијата преку едукација и работа. Секако, најпрво треба да се испитаат различните поделби на интеграцијата и улогата на образованието, работата и јазикот. Без оглед на фактот што концептот на интеграција е широк, интеграцијата може да биде поделена на неколку аспекти. Сепак, аспектите, во никој случај, не се одвоени едни од други, но влијаат едни на други, како и областите на животот. Бидејќи не постои заедничка практика, истражувачите користат индикатори кои се најпрактични за нивното истражување. Врз основа на прегледот на европската литература, Спенсер и Купер дојдоа до заклучок дека сè поголемиот интерес за мерење на напредокот, доведе до правење обид да се идентификуваат индикаторите за интеграција, со цел да се измери промената. Повеќето истражувања се концентрирани на мерење на клучните области на интеграцијата, јазикот и образованието (Спенсер и Купер - Spencer and Cooper 2006: 10).

Покрај тоа, партиципацијата на пазарот на труд на имигрантите е доста истражуван простор (Кестлс и Милер – Castles and Miller 2009: 143).

Во своето дело Кастлс, го цитира Екхолм кој ја поделил интеграцијата на структурна и внатрешна интеграција во рамките на етничката заедница. Целта на структурната интеграција е економско, социјално и политичко учество на имигрантите во општеството, земајќи ја предвид нивната сопствена култура и етничка припадност. Тој, вработеноста и образованието ги смета за дел од економската интеграција, а јазичните способности како дел од социјалната интеграција (Кастлс – Castles 2001: 144).

Ејџр и Стренг, од друга страна, нудат широка рамка за сеопфатна анализа на интеграцијата. Ги земаат предвид различните аспекти на интеграција, вклучувајќи го

образованието, работата и личните амбиции на имигрантите. Тие, интеграцијата ја поделиле на четири области: пазар и пари, социјални врски, можности и основа.

Табела 1.

ФАКТОРИ ЗА УСПЕШНА ИНТЕГРАЦИЈА	
ПАЗАР И ПАРИ	Вработување, домување, образование, здравствена заштита
СОЦИЈАЛНИ ВРСКИ	Социјални мостови, социјална гаранција, социјални мрежи
МОЖНОСТИ	Познавање на јазикот и културата , безбедност и стабилност
ОСНОВА	Човечки права и државјанство

Извор: Агер и Стренг- Ager and Strang 2008: 169–184

Од табелата 1 - „Фактори за успешна интеграција“, јасно е дека домувањето и вработувањето, заедно со здравствената заштита и образованието, се показатели за успешна интеграција. Познавањето на јазикот, од друга страна, заедно со културата, ја олеснува интеграцијата и обезбедува стабилност и безбедност. Социјалните врски може да се сметаат како „сврзно ткиво“ меѓу основата (државјанство и права) и пазар и пари. Кога станува збор за социјалните врски, социјалните мостови го означуваат одомаќинувањето во заедницата, социјалната гаранција ја означува сигурноста на сите етнички групи, а социјалните мрежи воспоставување конекции со институциите и целата државна структура (Агер и Стренг- Ager and Strang 2008: 169–184).

5. АНГЛИЈА И ПРОЦЕСОТ НА ИНТЕГРАЦИЈА НА ИМИГРАНТИТЕ

Британскиот поим во врска со *имиграцијата и интеграцијата*, не може да се гледа изолирано од историјата на Британскиот Комонвелт, кој претставува политичка заедница, лабава конфедерација на држави, поранешни членки на Британската Империја (освен Мозамбик и Руанда). Во Комонвелтот доброволно членуваат 54 независни држави со вкупно 1.921.974.000 жители.

Сите субјекти на Комонвелтот имаа слободен влез во Велика Британија. Според „Британскиот национален акт“ од 1948 година, сите субјекти од сојузните држави од Комонвелтот ќе станат субјекти на Британија, веднаш штом зачекорат на нејзиниот брег. Овој факт ја наметна британската имиграциона политика. (Гидс - Geddes, 2003: 35).

5.1. Политика на прием и интеграција

По Втората светска војна, поствоената имиграција кон Англија, главно ја сочинувале Полјаци и жителите од Комонвелтот, кои биле далеку побројни. Како што одминуvalo времето, приемот на оваа категорија граѓани бил прогресивно ограничен како резултат на промените на националното законодавство.

Како и во другите европски земји, и тука, имиграцијата била стимулирана особено во 50-60. години на минатиот век, од страна на фирмите на кои им била потребна евтина работна сила. За разлика од другите земји во Западна Европа, властите во Велика Британија, многу помалку сметале на тоа дека имигрантите ќе се вратат во своите земји од каде што потекнуваат кога ќе им престане работниот однос, односно кога работодавците веќе нема да имаат потреба од нив. За принудна репатриација не станувало ни збор, бидејќи сите тие имале британски пасош. И покрај тоа, Велика Британија не се сметала себеси за имиграциона земја. Од Втората светска војна, емиграцијата била поголема од имиграцијата, и тоа главно била насочена кон државите од Комонвелтот и САД. Дека таквата имиграција би значела извор на проблеми во иднина, станало сосема јасно, кога во 1958 година избиле немири во Нотингем и во Нотинг Хил Гејт, делови од Лондон кои се населени од имигранти и тоа во најголем дел припадници на црната раса. Зголемената невработеност и притисокот на јавното

мислење, ја принудила Владата во почетокот на 60. години да преземе чекори за контрола на имиграцијата, која сè уште била целосно слободна за сите субјекти од Комонвелтот.

Во 1962 година, Актот за имигранти од Комонвелтот (Commonwealth Immigrants Act), бил компромис со кој се правеле обиди за законско регулирање на имиграцијата со потребите на пазарот на труд преку поставување квоти за добивање работни дозволи. Со Актот се направило разграничување помеѓу граѓаните на Велика Британија и нејзините колонии со граѓаните на независните земји на Комонвелтот. Сега, потенцијалните имигранти, најпрво морале да аплицираат за добивање дозвола за работа, односно ваучер кој бил бодирен според можностите за вработување на апликантот.

Донесувањето на Законот било оправдано како резултат на проблемите со интеграцијата, растечката невработеност и ризикот на пренаселеност. По деколонизацијата на Источна Африка и активностите кои следеле од страна на новите африкански лидери, Азијците со британски пасош, биле принудени да мигрираат во Велика Британија. Кога 4000 Азијци во 1967 година, во рок од два месеци, пристигнале во Британија, започнала кампањата за спречување на имиграцијата предводена од конзервативниот политичар Енок Пауел. Лабуристичката влада подлегнала на притисокот и во 1968 година го донела вториот **Акт за имигранти од Комонвелтот** (Commonwealth Immigrants Act). Со него се вовела разлика помеѓу носителите на британски пасоши, чии родители, дедовци имаат фамилијарна британска лоза, и од друга страна, сите останати државни субјекти на Комонвелтот без такво потекло. Ефектите од оваа мерка биле: „За жителите од црната раса на Африка, Азија и карипските земји, влезот во Велика Британија бил забранет, додека жителите на Австралија и Канада од белата раса, и покрај тоа што ги задоволувале критериумите за влез, се соочувале со одредени потешкотии“.

Законодавството од 1968 година било одговор на ненадејниот прилив на 13.000 лица со азиско потекло кои ја напуштале Источна Африка поради политиката на африканизација. Законот бил усвоен во Парламентот за само три дена и овие источноафрикански Азијци биле предмет на имиграциона контрола, со образложение дека за влез потребно им е барем еден родител или дедо да е роден, посвоен или натурализиран како британски државјанин (Гидс – Geddes 2003: 37).

Рестриктивните закони кулминирале со Законот за имигранти од 1971 година, воведен од страна на конзервативната влада на Едвард Хит. Сите претходни Закони биле заменети од еден Закон, кој правел разлика меѓу граѓаните на Велика Британија и

нејзините колонии кои имале британска лоза по татко или дедо (Законот од 1968 година) и кои можеле да влезат и да се населат во Британија и оние кои не можеле, а тоа биле главно граѓаните на независните колонии на Комонвелтот. На овој начин, имиграцијата на лица кои не биле од белата раса, станала практично невозможна.

Две години по доаѓањето на власт на Маргарет Тачер во 1981 година, промовиран е Британскиот национален закон, со што се групирани **три типа на британски државјани**:

- Целосно британско државјанство за оние со блиски врски т.е. родители или баба/дедо родени во Британија;
- Државјанство за луѓе кои живеат во британско зависни територии, односно на Гибралтар, Фалколандските Острови и Хонг Конг;
- Британски државјани во странство, заостаната категорија која речиси нема никакви права. Оваа категорија е наменета да ги охрабри источноафриканските Азијци и Малезијци да се здобијат со државјанство во нивната земја на престој (Гидс – Geddes 2003: 39).

Табела 2.

Број на имигранти од земјите на Комонвелтот во Велика Британија 1953- 1962	
Година	Имигранти
1953	2.000
1954	11.000
1955	42.500
1956	46.000
1957	42.000
1958	29.850
1959	21.600
1960	57.700
1961	136.400
1962	94.900

Извор: Лajтон Хенри - Layton Henry (1992: 13)

Гидс – Geeds (2003: 34)

Слика 1.

Извор: Лајтон Хенри - Layton Henry (1992: 13)

Гидс – Geeds (2003: 34)

5.2. Национални институции

Имигрантската политика во Британија се врши од страна на Министерството за внатрешни работи. Ова значи дека политиката за прием, место на живеење, државјанство и антидискриминација се концентрирани во едно министерство. Клучната институција која спаѓа под Министерството за внатрешни работи, но која како институција е независна во работата, е Комисијата за расна еднаквост - Commission for Racial Equality (CRE). Комисијата е овластена да ја истражува расната дискриминација и да обезбедува правна помош за жртвите од дискриминацијата, има советодавна улога кон Владата и помага во субвенционирање на локалните организации кои работат на оваа проблематика.

Во рамките на Комисијата, формирана е и мрежа на Совети за расна еднаквост - Racial Equality Councils (RECs) (Home office).

5.3. Општа и целна групна политика

Бидејќи имигрантите се законски британски државјани, секогаш се зборувало дека треба да бидат еднакво третирали. Во 50. години имиграцијата била проследена со мали проблеми. Имало работа за сите, имигрантите доаѓале од земји чии култури биле доминантни во британската колонијална администрација и каде имало слободна зона на движење на лицата од земјите-членки на Комонвелтот.

Во 60. години, сликата започнала да се менува како последица на зголемувањето на невработеноста, проблемите во образовниот систем, расните тензии и формирањето на имигрантските населби. Како одговор на ова, Владата одлучила да ја запре имиграцијата, со образложение дека на овој начин ќе се подобрат расните односи и ќе се добие на време за изготвување на законодавство за да се спречи нееднаквиот третман. Првично, оваа идеологија на еднаквост, направила потешкотии за преземање мерки за подобрување на социјалната положба на етничките малцинства, бидејќи ова би било во спротивност со принципот дека сите Британци се еднакви пред законот, без оглед на бојата на кожата (Блејк – Bleich 2001: 77).

Во доцните 60. години на минатиот век, Лабуристичката влада вовела неколку мерки насочени конкретно кон малцинствата. Во 1967 година започнала да се развива „Урбана програма“, чија цел била да се справи со проблемите во урбаните населби со висока концентрација на малцинства. Политиката се однесувала за населбите во целина, а не само за малцинствата кои живееле таму. Лабуристите сметале дека лишените малцинства ќе имаат корист од програмата, а потајно се надевале дека на овој начин повеќе ќе се задржат на власт. Но, овие урбани политики, подоцна наречени „Внатрешно градски политики“, биле постепено запрени по 1979 година, со доаѓањето на власт на конзервативците.

Друг пример за преземање специфични мерки за имигрантите, изготвен од страна на лабуристите, бил членот 11 од Законот за локална самоуправа од 1966 година. Со него е дозволено локалните власти да побараат дополнителни трошоци за плати кои произлегуваат од присуството на значителен број на имигранти од Комонвелтот, чиј јазик и обичаи се разликуваат од оние на локалната заедница. Членот 11 бил таков договор кој можел да се користи за сите видови цели. Од локалните власти се барало да се консултираат со локалните малцинства пред да аплицираат за овие средства. Оваа клаузула била изложена на доста дебати и остри критики (Local Government Act 1966: 12 - Законот за локална самоуправа од 1966: 12).

Критичарите тврделе дека проблемите со етничките малцинства, во основа, не се разликуваат од проблемите со невработеноста. Според нив, ваквите проблеми не се решаваат со посебни програми, туку со генерална шема, од која етничките малцинства би имале повеќе корист кога станува збор за нивната неповолна положба во домувањето и пазарот на труд. Втората струја во дебатата ги истакнувала разликите меѓу етничките малцинства и белото мнозинство, со нагласување на важноста на групите во зачувување на нивните обичаи. Третата струја пак тврдела дека штетата од расизмот создала конкретни проблеми кои може да се дискутираат со Членот 11 (Модод – Modood 2005: 34).

Клаузулата првично била наменета за влез на имигрантите во британското општество, а дел од критичарите велат дека била наменета за нивна асимилација.

Во 80. години, членовите на Градскиот совет биле избрани од повеќе етнички малцинства, сè со цел да им демонстрираат на нивните поддржувачи дека работат во нивна корист. Буџетот предвиден со Членот 11, бил користен од повеќе малцински организации, а трошењето на средствата било одобрено единствено за потребите на локално ниво, односно за развивање на плуралистичката заедница. Различните анализи покажуваат дека најголем дел од средствата биле искористени за ангажирање на наставен кадар, според процените, парите биле користени и за да се „закрпат“ дупките освен во буџетот одвоен за образование и за останатите буџети. Така, Министерството за внатрешни работи, издало циркулари со кои постепено се ограничувало користењето на Членот 11.

Со доаѓањето на конзервативците на власт, се намалувале доказите за водењето на генералната политика против сиромаштијата. Разликите меѓу богатите и сиромашните, како и меѓу растот и стагнацијата, биле прифатени како нормални од страна на Владата. Некои лабористички локални власти се обиделе да воведат одредени политики за ублажување на сиромаштијата, но ним Владата им ставила крај. Во некоја смисла, веќе постоечките закони за антидискриминација, можело да се сметаат како целна групна политика. Во прво време се применувале кон етничките малцинства со британско државјанство, но од 1976 година дискриминацијата врз основа на националност, исто така, била забранета.

Бидејќи Велика Британија, многу порано за разлика од останатите европски земји, била соочена со немири и расна дискриминација, исто така, многу порано, борбата против дискриминација ја регулирале со законодавна основа. Првиот Закон за

расни односи (Race Relations Act), е донесен во 1965 година и немал некои големи ефекти. Одборот за расна дискриминација бил задолжен за спроведување на законот кој се применувал само на јавни места како базени и хотели. Со него е забрането поттикнување на расна омраза. По големите притисоци бил донесен Закон во 1968 година, од страна на малцинските организации и на левото крило на владејачката Лабуристичка партија. Со него била забранета дискриминацијата, во поглед на домувањето и вработувањето, како и при обезбедување на стоки и услуги. Во тоа време, дебатата била под влијание на текот на настаните во САД, каде движењето за граѓански права усвоило голем дел на драстични мерки со кои од големите фирми и јавните власти се барало да ги почитуваат квотите за нивните кадровски политики. Британското законодавство не било флексибилно до толкава мера, но критиките за ефикасноста на Одборот за расна дискриминација, ја затегнале состојбата во 70. години.

Со Законот за расна дискриминација од 1965 година, било создадено ново тело – Комисија за расна еднаквост (Commission for Racial Equality - CRE), со поголеми овластувања за разлика од претходното. Комисијата имала право да спроведува официјални истраги, а врз основа на Законот било забранета дискриминација по национална основа. Поединци имале право да преземат мерки со помош на Комисијата за расна еднаквост, која ја продолжила задачата на својот претходник да ја советува Владата за сите прашања во врска со расните односи, како и спроведување на субвенциите на локално ниво. Во врска со втората задача, Комисијата била доста критикувана од страна на малцинските организации. Нејзината советодавна улога, исто така, се покажала како неблагодарна, бидејќи конзервативните влади не биле склони кон одобрување на законите кои Комисијата за расна еднаквост сметала дека се неопходни (Great Britain: Home Office 1974: 9).

Законот за расни односи од 1976 година и Комисијата за расна еднаквост, резултирале со единствено тело во борбата против дискриминацијата. Жртвите на дискриминацијата при исфрлање од работа, губење можност за напредување или банкротирање, направиле успешна акција, имено судот им доделил релативно висока општета. Законот, исто така, бил ефикасен во превентивна смисла. Фирмите условиле код за антидискриминаторно однесување, како потврда за еднакви права на вработените. Комисијата за расна еднаквост одиграла значајна улога во конструирањето на тие кодови, како еден вид полузаконски решенија, потврдени од страна на Собранието. Законот за расни односи и Комисијата за расна еднаквост не успеале во спречување на расните немири во Британија. Немирите во Бикстон резултирале со истрага предводена

од Лорд Скарман. Неговиот извештај имал големо влијание врз британската дебата за расните односи. Ги поттикнал полицијата и локалните власти да преземат поголема афирмативна акција во рамките на нивната организација. Но, како резултат на континуираната економска слабост, пред сè како резултат на невработеноста, биле маргинализирани големи групи на млади етнички малцинства во текот на 80. години (Гидс – Geddes 2003: 39, Грегори - Gregory 1987: 31-40).

Со одделувањето на пазарот на домување, дошло до формирање на населби во кои живееле имигранти, кои ја негувале својата култура, различна од онаа на пошироката заедница. Црквите, волонтерските организации и некои локални власти, се обидуваа да го спречат назадувањето на овие населби преку поставување на т.н. „Внатрешни градски проекти“ (Скрам – Scarman 1981: 20).

5.4. Концепт на интеграција

Првичната дискусија во врска со концептот на имиграција и интеграција, е поврзана со деколонизацијата, специјалните односи на земјите од Комонвелтот и правата на луѓето од сегашните или поранешните земји на Комонвелтот кои ги имаат или треба да ги имаат во Британија. За разлика од земјите кои спаѓале на континентот, многу малку дискусија се водела за тоа дали имигрантите треба да се третираат подеднакво. Всушност, имигрантите биле Британци, а оние кои немале британска националност, можеле да добијат многу лесно, со едноставна постапка на натурализација. Постоел политички консензус уште од почетокот на 60. години дека рестриктивната политика за прием е предуслов за интеграција. Од доцните 60. години, концептот за расни односи станал доминантен, без оглед што е користен на различни начини. Под „добрите расни односи“ се подразбира дека луѓето можат мирно да живеат заедно врз основа на толеранција, разновидност и плурализам. Консензус за овие гледни точки постоел меѓу конзервативците и лабуристите, во согласност со нивните заеднички верувања за верска слобода и со британските колонијални искуства и пракса. (Вејл и Кроули - Weil and Crowley 1994: 112).

Концептот за етничките малцинства станал предмет на политичка дебата преку научните истражувања и постепено се заменува со терминот имигранти. Ова е логично, со оглед на рестриктивните политики на прием, кои практично ја донеле имиграцијата во застој.

Во научните кругови и етнички малцинските заедници, во периодот 1970-1980 година, беснееле жестоки дебати за концептот на раси и класи и нивната меѓусебна врска. Дебатата била предводена од радикалната црнечка интелигенција, која барала средби со лабуристите и синдикалното движење, за формирање кауза заснована на црнечкото движење. Во овој случај, терминот „црнец“ не се разгледувал антрополошки, туку имал политичко значење и бил поврзан со угнетувањето на луѓето од оваа раса. Потеклото на расизмот меѓу белото и црното население, лежел во колонијалното минато. Официјалната политика за расни односи била одбиена со образложение дека не е добра на долг рок. Левото крило на Лабуристичката партија, делумно ги одобрила овие теории, а во некои делови се обиделе да ги применат во пракса, особено во делот на образованието. Со оглед на слабото влијание на левото крило на Лабуристичката партија, во 90. години мали биле шансите, овие радикални идеи да бидат прифатени од пошироките кругови.

Конзервативците го допуштале постоењето на расизмот. Тие на тоа гледале како на индивидуален проблем, а не како на институционален. Од оваа гледна точка, индивидуите погодени од расизмот, своите права можеле да ги остваруваат преку Законот за расни односи. Во суштина, конзервативците применувале индивидуален асимилационен модел. Од оваа гледна точка, Законот за расни односи немал никакво подобрување. Кога ќе се земат предвид сите овие работи, британската политика на интеграција е претежно прагматична и повеќе е насочена кон ад-хок мерки, отколку на сеопфатен концепт за интеграција (Блих – Bleich 2003: 99).

5.5. Интеграција на пазарот на труд

Направени се доста напори во борба против дискриминација на пазарот на трудот во Британија. Поимите како индиректна дискриминација, започнале да се развиваат многу порано во оваа земја за разлика од останатите во Европа. Тоа се должи пред сè на американското влијание, каде идеите како афирмативна акција, односно давање предност при вработување на членовите на малцинските заедници, станале предмет на дебата. Националната влада не вовела ваков план, но ваквиот план бил имплементиран на локално ниво, главно во општините каде лабуристите биле на власт. Еден од најпознатите примери, е укинувањето на најголемото локално административно тело познато како Greater London Council (GLC), основано во 1963 година, од страна на владата на Тачер, поради влијанието на Лабуристите. На 11 април 1981 година, во

лондонскиот кварт Брикстон, избувнале расни немири, како резултат на социјалните и економските проблеми, невработеноста и високиот криминал. Етничките малцинства дошле во директен судир со полицијата, резултатот бил 299 повредени полицајци, 65 повредени цивили, 150 објекти биле уништени, а 28 во пламен, 82-ца биле уапсени. По немирите на 21 ноември, бил објавен извештајот на Лорд Скарман, кој, од страна на државниот секретар Вилијам Вајтлоу, бил назначен да ја расчисти причината за немирите. Неговата препорака за враќање на довербата во полицијата и смирување на состојбата била со заеднички напори да се регрутираат повеќе етнички малцинства во полицијата (Скарман – Scarman 1981).

Извештајот на Скарман бил поздравен од политичката елита, но десноориентираните весници пренесувале дека „полицијата треба да замижи за криминалот на црните“ (Кетл и Хоџис - Kettle and Hodges 1982: 27).

Левоориентираните критичари сметале дека анализата на Скарман има суштински недостатоци, бидејќи ги истакнувала недостатоците на црните луѓе и извештајот не давал целосно објаснување зошто и од каде произлегол сиот тој гнев на црните луѓе кон полицијата која ги угнетувала (Гилрој – Gilroy 1987: 14).

Всушност, Скарман не успеал „да се фати во коштец“ со клучните прашања поврзани со запирањето и претресувањето, испитувањето на жалбите против полицијата и полициската надлежност (Бриџис - Bridges 1982:3, Хоуи - Howe 1988: 10).

И покрај коментарите, фрустрацијата и лутината продолжила, нарушувањата на јавниот ред и мир се разгореле повторно во 1985 година. Немирите во септември таа година во Бирмингем, резултирале со смрт на двајца азиланти, а биле повредени над стотина луѓе (Гилрој – Gilroy 1987: 16).

Организацијата на британски работодавачи генерално усвоила добротворен став за афирмативната акција, исто така, поголемите фирми нуделе стратегии за давање предност при вработување на членовите на малцинските заедници. Но, и покрај сите напори, невработеноста меѓу етничките малцинства во Велика Британија била значително висока, бидејќи и лабуристите и конзервативците во пракса ги отфрлале сите мерки кои може да предизвикаат незадоволство кај белите гласачи.

Образованието и англискиот јазик се клучни за успех на пазарот на труд во Велика Британија. Втората генерација на имигранти, кога е во прашање положбата на пазарот на труд, често поминува подобро во споредба со нивните родители. Сепак, втората генерација на имигранти најчесто се соочува со бариери на религиозна, расна и

културна основа, односно „белата раса не дозволува да биде во потчинеата позицијата“ (Дикенс и Мекнајт – Dickens and McKnight 2008: 7).

Статистички, имигрантите од Карибите, Африка, Пакистан, Индија и Бангладеш се соочуваат со расна дискриминација и пониски плати и покрај нивниот степен на образование и квалификации. Најдискриминирана етничка група во Велика Британија се имигрантите од Пакистан, кои се соочуваат со најголеми проблеми при вработување и заработувачка.

5.6 Бруто и нето миграција во Обединетото Кралство

Во 2007 година, нето миграцијата во Обединетото Кралство изнесувала 237.000, што претставува пораст од 46.000 во однос на 2006 година. Нето миграцијата ја покажува разликата помеѓу доселените и иселените лица, поделена со просечниот број на жители. Просечниот број на жители се пресметува на тој начин што се регистрира бројот на население на почетокот и на крајот на годината и збирот се дели со два. Просечниот број на жители е важен елемент и егзактноста на тој податок зависи од тоа дали земјата има податоци за бројот на жители од попис или пак од одредени анкетни истражувања. Во некои земји, на пример во скандинавските, се користат податоци од Регистарот на населението, а тоа значи дека во секој момент имаат можност да го измерат просечниот број жители во својата земја. Регистарот на населението е таков елемент кој се изработува на тој начин што податоците од пописот се користат како основа, а подоцна се дополнуваат по пат на податоци кои се добиваат од статистика. Бруто миграцијата, пак, се формира како резултат на збирот на доселени и иселени лица при што таа бројка се дели со просечниот број на жители. И бруто и нето стапката на миграција се многу значајни елементи кои се користат за проекција на бројот на жители, а особено за проекција на идните миграциони движења. Некои автори, во анализите на овие движења, користат и диферијални стапки на миграција, а тие се однесуваат посебно за доселените и посебно за иселените лица. Овие стапки се како резултат на набљудувањата на доселените и иселените лица според возраста и образованието. Многу е важно да се анализира старосната структура на населението, според која се доаѓа до податоци кои зборуваат дека стапката на миграција е најниска кај лицата постари од 40 години, а максимумот го достигнуваат лицата од 24, т.е. од 25 до 29 години, подоцна стапката на миграција почнува да се намалува.

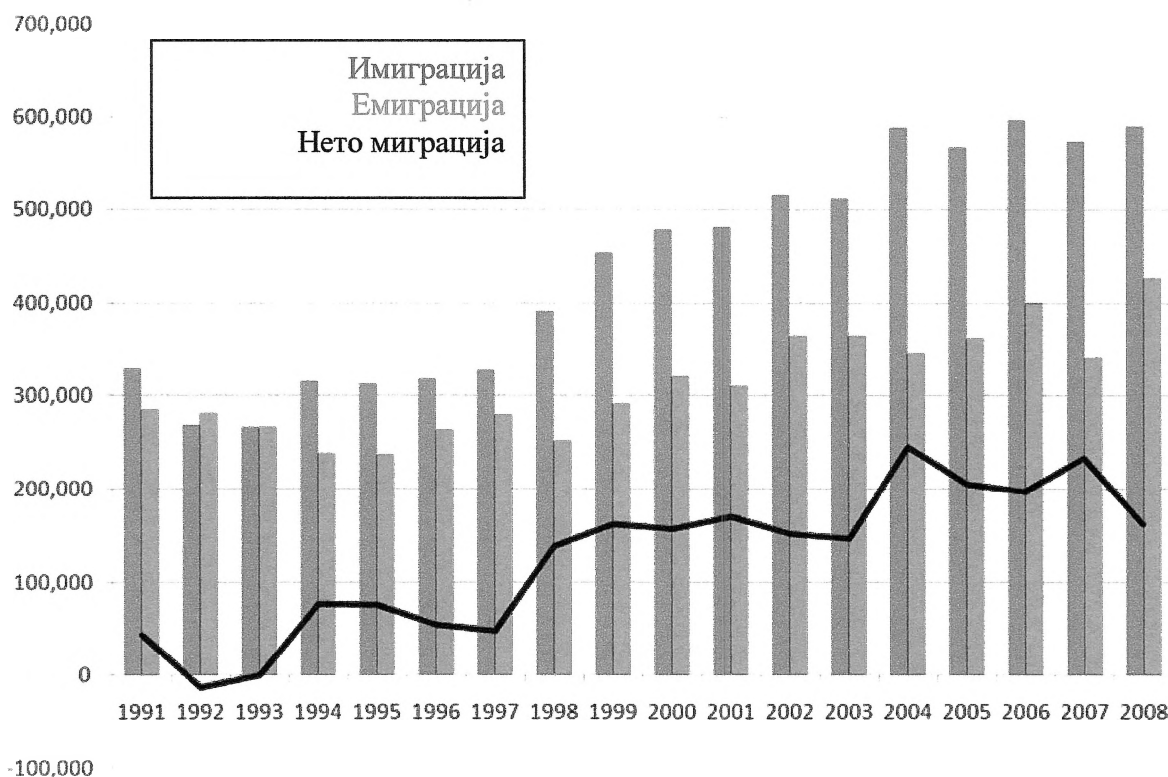
Во 2004 година бројот на оние лица кои станале британски граѓани се зголемил на рекордни 140.795, што претставува пораст од 12% во однос на претходната година. Од 2000 година оваа бројка драматично се зголемила. Во пописот од 2001 година, граѓаните од Република Ирска биле и се најголемата група на странско население за последните 200 години. Оваа бројка не ги вклучува оние од Северна Ирска кои се населиле во Британија. Оние кои имаат ирско потекло, бројат околу 6 милиони имигранти од првата, втората и третата генерација. Најголемиот дел од новите граѓани доаѓаат од Азија (40%) и Африка (32%), а најголемите три групи се луѓе од Пакистан, Индија и Сомалија (Јанг- Young 1998: 50).

Во 2005 година, околу 565.000 мигранти се преселиле во Обединетото Кралство за период од најмалку една година, а поголемиот дел од мигрантите биле од Азија (особено од Индискиот Потконтинент) и Африка, додека 380.000 емигрирале од Обединетото Кралство на една или повеќе години во најпознатите дестинации во Австралија, Шпанија и Франција. По пристапувањето на Полска кон ЕУ во мај 2004 година, беше проценето дека на почетокот на 2007 година, 375.000 Полјаци се регистрирале за работа во Обединетото Кралство, иако се сметаше дека полското население во Обединетото Кралство изнесува 500.000. Многу Полјаци работат сезонска работа и голем број од нив веројатно со текот на времето ќе се вратат назад и повторно ќе заминат во Обединетото Кралство. Голем број мигранти заминале по светската економска криза од 2008 година, која беше проследена со девалвација на фунтата.

На слика 2 графички е прикажана нето миграцијата во и надвор од Обединетото Кралство (1991–2008), врз база на податоците на Државниот завод за статистика.

Слика 2.

Нето миграција во и надвор од Обединетото Кралство (1991 – 2008)

Извор: Канцеларија за Национална Статистика - Office for National Statistics, 29 November 2009

Според податоците на Државниот завод за статистика од 23 мај 2013 година, бројот на имигранти кои доаѓаат во Велика Британија, бележи пад од 581.000 на 500.000, додека кај бројот на мигранти кои ја напуштиле земјата евидентирано е зголемување од 339.000 на 347.000 (Migration Statistics Quarterly Report, May 2013).

6. ФРАНЦИЈА И ПРОЦЕСОТ НА ИНТЕГРАЦИЈА НА ИМИГРАНТИТЕ

Франција поседувала колонии во најразлични облици, од почетокот на 17. век па сè до 1960 година. Во 19. и 20. век, нејзината колонијална империја била втора по големина во светот, после Британската Империја. Како во Велика Британија и Германија, така и во Франција, голем број имигранти се населиле по Втората светска војна. Странските работници биле донесени за да помогнат во обновата по војната и многумина останале. Имигрантите биле охрабрувани да добијат француска националност, се образовале, служеле војска и станувале дел од општествените институции како синдикати, цркви и политички партии. Во конкретните случаи, политиката била насочена кон домување, образование, вработување и можност за добивање правен статус, но таквите мерки никогаш не го добиле вистинското место во текот на целата владина политика (Холифилд - Hollifield 1992: 147).

Во Франција имигрантите потекнуваат главно од Африка и Азија. Приливот на странци, освен на барателите на азил во Франција го достигнал врвот во 1982 година, а потоа започнал да се намалува. Во 1986 година, само 38.000 постојани имигранти дошле во Франција. До 1993 година нивниот број се зголемил повторно на 63.000. Сепак, бројот на баратели на азил продолжил да се зголемува од 19.770 во 1981 година, до 61.372 во 1989 година (табела 3 и графички приказ кон истата). Овој нагорен тренд на прилив на имигранти се должел на неколку политички конфликти и катастрофи во светот. Во 1989 година бројот на апликации од Турци и турски Курди го достигнал својот врв на 17.335, а осум години пред тоа бил помалку од 300. Исто така, бројот на баратели на азил од африканско потекло, во 1989 година достигнал до 23.456, во споредба со 3.583 во 1981 година (Трибалт - Tribalat 1996: 102).

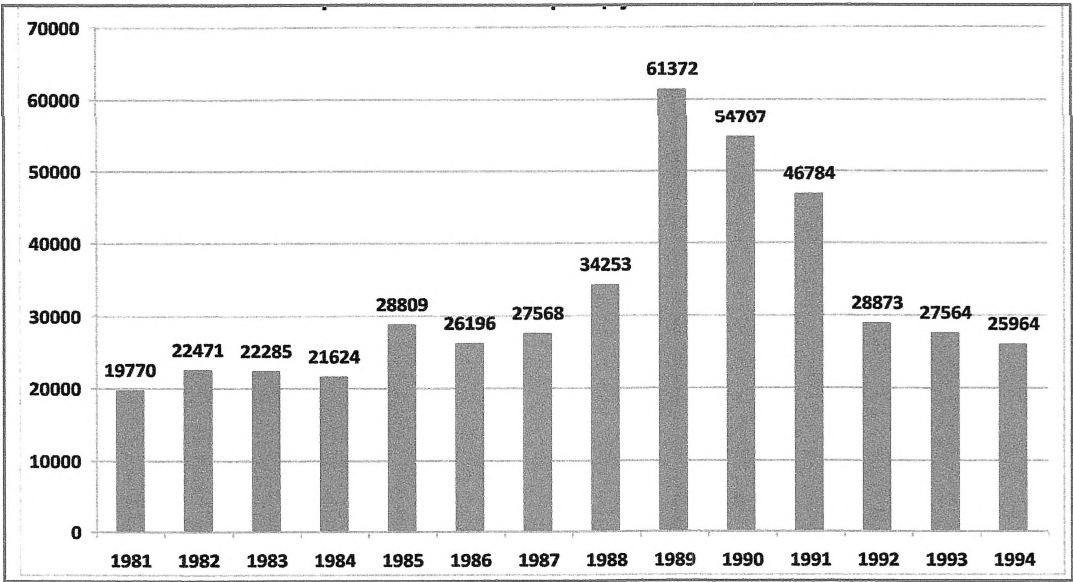
Табела 3.

Број на баратели на азил во Франција: 1981-1994 г.	
Год.	Број
1981	19.770
1982	22.471
1983	22.285
1984	21.624
1985	28.809
1986	26.196
1987	27.568
1988	34.253
1989	61.372
1990	54.707
1991	46.784
1992	28.873
1993	27.564
1994	25.964

Извор: Трибалт - Tribalat 1996; 103

Слика 3.

Број на баратели на азил во Франција: 1981 – 1994 г.

Извор: Трибалт - Tribalat 1996; 103

Во 1998 година, најголем број на странци родени во Франција биле од Португалија - 600.000, потоа од Алжир - 550.000 и од Мароко - 450.000. Остатокот го сочинувале Италијанци 230.700, Шпанци 200.000, Тунижани 165.500, Турци 160.500, Полјаци 46.300 и 51.700 од поранешна Југославија. Во јануари 1991 година, Франција имала 2,1 милиони работници имигранти, кои сочинувале 8,1% од работната популација. Овие работници биле претежно ниско квалификувани и нивната плата била релативно ниска, а жените имале уште потежок пристап за работа. Од крајот на Втората светска војна до 2000 година, приближно 10 милиони луѓе емигрирале на францускиот брег, што е многу поголема бројка во споредба со истиот период во Германија. Сепак, Франција е домаќин на околу 3,4 милион странци, а Германија на 7 милиони. Причината за ова е тоа што регулирањето на француското државјанството традиционално почива на принципот на *Jus soli*, што резултира со природно намалување на странските државјани родени во Франција (Хеген – Hegen 2001: 3).

6.1. Политика на прием и интеграција

По 1974 година и по имиграцијата на работниците, акцентот се префрла на рестриктивниот прием, скусување на илегалната имиграција, како и поттикнување на ремиграцијата на невработените имигранти. Со доаѓањето на Франсоа Митеран на власт во 1981 година до 1995 година, биле реализирани главните политички промени. Владата се откажала од идејата за привремен престој на имигрантите и се сметало дека од клучно значење за нив е самостојно да го бараат патот за интеграција во општеството. Тогашниот министер за социјални работи, утврдил пет политички области за успешна интеграција на имигрантите: ***право на престој, вработување и оспособување, домување, културна интеграција и учество во општествениот и политичкиот живот*** (Фелдблум – Feldblum 1999: 31).

Во првата половина на 80. години на минатиот век, биле донесени голем број на клучни мерки за зајакнување на правната положба на имигрантите. Била воведена 10-годишна карта за престој, што би значело обновување на престојот на секои 10 години. Со картата за престој се ставило крај на претходниот систем кој се темелел на издавање посебни дозволи за престој и работа. Тие што поседувале карта за престој, имале и слободен пристап до пазарот на трудот. Во рамките на општествената политика, Министерството за социјални работи за проблематичните групи во рамките на

образовниот систем, поддржало голем број на вонредни училишни активности за решавање на проблемите со кои се соочувале младите имигранти (Харгривс – Hargreaves 1995: 23).

За период од 4 години, се затвориле привремените живеалишта и се потрошиле околу 6 милијарди франци за згради и станови. Владата, исто така, потрошила милиони за поддршка на социо-културните активности организирани од стотици имигрантски асоцијации кои по своја природа биле пред сè културни. Тогашните власти настојувале на строго почитување и одвојување на црквата од државата. Имигрантите се здобиле со право да формираат сопствени организации и со целосно право да бидат синдикални претставници и овластени авторитети.

Правото на глас на овластените тела надвор од фирмите било сè уште резервирано за лица со француска националност. Терминот „инсерер“ (вметнување), всушност не е дефиниран во стратешките документи. Се чини дека го заменува и го проширува концептот на асимилација, затоа што „обединувањето“ им дало простор на различните имигрантски групи да го задржат своето специфично обележје. Подоцна, во академските и политичките кругови, започнал да се користи терминот „вклучување“ *vis à vis* терминот „обединување“ (Министерство за социјални работи - *Ministre des Affaires Sociales* 1986; Харгривс – Hargreaves 1995: 23).

6.2. Национални институции

Владата реформирала неколку тела кои поддржуваат или имплементираат различни аспекти на имигрантска политика. За таа цел се формирал Фонд за имигрантски работници - *Fund for Immigrant Workers (FAS)*. Овој Фонд обезбедувал финансиска поддршка за владините програми во образованието, културата, пазарот на труд, како и за социјални и културни проекти. Годишниот буџет изнесувал околу 1,5 милијарди франци. Помеѓу 1981 и 1994 година биле потрошени од 31% до 45% од Буџетот за домување, 18% до 24% за јазикот и професионална обука, од 19% до 39% за социјална едукација и културни активности, како и од 1% до 7% за пазарот на труд. Во 1984 година, Националниот совет за мигрантско население - *National Council on Immigrant Populations (CNPI)*, бил создаден со цел да ја консолидира Националната комисија за странски работници. CNPI бил советодавно тело за сите министерства задолжени за имигрантски работи. Во повеќето случаи тоа било Министерството за социјални работи, чие име често претрпувало промени. CNPI формирал препораки на

барање или по сопствена иницијатива кои се однесувале на домување и условите за работа, образование, обуки, како и културни и социјални прашања во врска со имигрантите. Националниот совет за мигрантско население (CNPI), ја застапувал организацијата на трудот, имигрантите, министерствата, како и официјалните институции: Фондот за имигрантски работници (FAS) и Канцеларијата за меѓународна миграција - Office of International Migration (OMI).

Канцеларијата за меѓународна миграција (OMI), првенствено организирила вработувања на странски работници, но со текот на времето и обврските на ова тело се зголемувале. Во 1990 година премиерот го креирал Високиот совет за интеграција за период од три години, но бил продолжен за уште три години во 1993 година. Во неговиот состав членувале десет независни индивидуи кои имале советодавна улога во врска со имигрантската интеграција. Во тој период од шест години, Советот дал многу политички препораки и одиграл клучна улога во општествените и политички дебати (Харгривс – Hargreaves 1995: 78).

Националната советодавна комисијата за човекови права, основана во 1947 година, објавувала годишни извештаи до 1989 година за примена на антидискриминаторското законодавство и за случувањата во општеството на полето на расизмот, дискриминацијата и антисемитизмот. Ова тело било под контрола на Премиерот и во него членувале претставници на девет министерства на двата Дома на Парламентот, Советот на државата и судството, како и претставници на организации, трговски синдикати, црквите и академскиот свет.

6.3. Општа и целна групна политика

Националното законодавство го формирало јадрото на политиката за интеграција. Филозофијата која преовладувала е дека на имигрантите им е потребна француската националност за да се интегрираат. Во овој случај, натурализацијата е средство за интеграција, што не е случај со Германија. Со добивањето на француска националност, имигрантите ги имаат истите права и обврски како и сите останати граѓани во Франција и може да учествуваат во политичките и општествени институции. Владините политики во областите како образование, култура, домување и пазар на работна сила, во основа се однесувале и за нив (Брубакер – Brubaker 1992: 70).

Лицата кои потекнувале од француско-прекуморските административни територии надвор од европскиот континент [French Overseas Departments (DOM) &

Territories (ТОМ)], поседувале француска националност. Овие територии имаат различен правен статус и различни нивоа на автономија, иако сите се застапени во Собранието на Франција (освен оние без право на постојано жителство), а со тоа и без право да гласаат на изборите за Европскиот парламент. Во рамките на француските прекуморски административни територии, вклучени се островските територии на Атлантикот, Пацификот и Индискиот Океан, Француска Гвајана на јужноамериканскиот брег, неколку острови околу Антарктикот, како и територија прогласена за француска на Антарктикот. Во јануари 2011 година во француските прекуморски административни територии живееле 2.685.705 лица (INSEE, Government of France. "Bilan démographique 2010". Retrieved 2011-01-21. French).

Лицата, пак, од поранешните француски колонии заземале посебно место меѓу имигрантите за различни области, натурализација, семејно обединување, вработување и сл. На европските државјани, исто така, им биле дадени многу права, како и на француските државјани, во бројни области. Сите граѓани имале право на образование и токму образовниот систем бил наменет за отстранување на социјалните и културните разлики. Како што нагласувал поранешниот министер за здравство и социјална сигурност, г-ѓа Симоне Веил: „Училиштата се француската мешавина од раси и идеи“. Се применувале специјални програми за деца кои не можат да продолжат понатаму со образование од различни причини, како и за имигрантските деца (Милер – Miller 1981: 77).

Во раните 80. Години, бил избран посебен метод за имигрантите, со цел институциите да се справат со одредени генерално дефинирани проблеми. Еден од резултатите кој произлегол од ова, биле таканаречените приоритетни зони на образование. Триесет проценти од децата во тие зони морале да бидат со странско потекло. Дополнително биле финансирани наставници за решавање на проблемите со децата имигранти. Другите програми биле концентрирани на изучување на францускиот јазик, организирање помошни курсеви и воннаставни едукативни активности, односно поставување библиотеки и центри за документација. Фондот за имигрантски работници (FAS) придонел за финансирање на таквите програми (Милер – Miller 1981: 99).

Слична постапка следела и во другите области, како вработување и урбан развој. Многу од иницијативите во втората област биле преземени по појавата на насилството од страна на младите имигранти во предградијата. Распаѓањето на урбаните населби била многу честа тема во политичките дебати. Очигледно, ова е прашањето кое француските политичари го користеле за да докажат дека политиките за малцинствата

кои се применуваат во САД, Велика Британија и Холандија, не функционираше. Сите проблеми се дефинирани во општи црти, социјалната исклученост, јавната безбедност, невработеноста, влошувањето на социјалната кохезија или на прикриен јазик, како „губење на урбанистичката разновидност“. Пораката била дека нема имигрантски гета. Општите мерки биле преземени, на пример, за ревитализирање на урбаните економии, безбедност на улиците, подобрување на образованието и борба против невработеноста. Седумдесетина мерки биле платени од општите јавни приходи. Фондот за имигрантски работници (FAS) бил вклучен само во делумни училишни проекти.

Во пракса, генералните политики оставиле простор со посебни мерки да им се помогне на имигрантите. Ваквите можности се чини дека се намалуваат последните години. Со урбанистичкиот план за ревитализација од 1996 година, не се споменува терминот „имигрант“. Сето тоа е резултат на верувањето или повеќе стравот дека политиката за имигранти ќе развие аверзија меѓу францускиот народ. Друг клучен фактор е верувањето или стравот во сукцесивните влади и организации во општеството, дека политиките насочени кон имигранти ќе ја распалат аверзијата на францускиот народ кон нив. Тоа би одело во прилог на десничарските екстремисти (Брубакер - Brubaker 1992: 56).

6.4. Концепт на интеграција

Француската имигрантска политика, генерално, се карактеризира како асимилаторска. Заснована е на републиканскиот концепт, кој пак влече корени од Француската револуција. Тоа подразбира дека не е основана од луѓе кои тврдат дека имаат исто етничко потекло, ниту од страна на луѓе кои тврдат дека се дел од некоја етничка група или малцинство. Правата на индивидуалните граѓани се утврдени во француската Декларација за правата на човекот. Тие важат за секој граѓанин и секој може да ги остварува. Гледани од овој аспект, државјанството и националноста се едно исто и се неразделно преплетени (Тејлор – Taylor 1992: 37).

Во Франција никој не може да се повика на статусот на припадниците на малцинствата, вклучувајќи ги и имигрантите. **Републиката е една и неделива и токму затоа со Уставот е забрането признавање на малцинствата.** Ова се гледа и во фактот што Франција беше и против член 27 од Меѓународниот пакт за граѓански и политички права, кој ги штити правата на малцинствата да ја практикуваат својата сопствена култура и религија, како и да го користат мајчиниот јазик. Од француски аспект, ова е

еднакво на признавање на малцинствата. Во однос на политиката, формирањето на „малцинствата“ се гледа како слабост при интеграција. Поединци успеваат да се вклопат во општеството врз основа на одредени карактеристики, како национално потекло или по бојата на кожата, или тоа вклопување го прават преку бришење на тие карактеристики. Сето ова води кон социјална дезинтеграција и сегрегација. Француското општество и култура на прво место ја ставаат асимилацијата, и имигрантите се очекувало да се согласат на тоа. Иако самиот збор асимилација за многумина е погубен, сепак повеќето сметаат дека тоа е цел за интеграција. Терминот „вклучување“ подразбира услови под кои општеството ги прима имигрантите, оставајќи им мала доза за самобитност и традиција. Овој збор бил користен во раните 80 години, а во поново време се користи концептот за интеграција. На прво место интеграцијата има општо значење, социјален контекст. Покрај тоа, таа се однесува на постепен процес на целосно учество на имигрантите во општествените процеси. Во такво општество, постојат мерки од социјална, културна и морална разновидност, но се држат заедно, интегрирани според принципот на еднаквост (Гидс - Geddes, 2003: 54).

6.5. Национален консензус

Републиканскиот концепт за држава и соодветната концепција за интеграција, се дел од речиси сите политички партии во Франција и од страна на повеќето организации и имигранти во општеството. Сепак, постојат републикански и ултрарепубликански ставови. Разликата меѓу овие две позиции се однесува на подготвеноста да се цени и признае културната разновидност. За конзервативците, француската култура е израз на универзални вредности, француските граѓани учествуваат и ја развиваат таа култура. Доколку луѓето во Франција негуваат други културни вредности покрај универзалните, е нивна лична работа, а не е на француската држава. Либералите ја делат универзалната концепција на државата, но повеќе од социјално ориентирана гледна точка, тие имаат одреден почит и еден вид благодарност за постоењето на различни култури и субкултури кои коегзистираат во една земја. Во 1987 година, Националната комисија, предводена од премиерот Жак Ширак, изготвила предлози за што полесно да се добие француско државјанство, што е суштински чекор за интеграција (Фелдблум – Feldblum 1999: 31).

6.6. Интеграција на пазарот на труд

Интеграцијата во пазарот на трудот има суштинско место при спроведувањето на имигрантската политика. Развиени се специјални инструменти во рамките на општата политика за вработување насочена кон имигрантите (странските работници и нивните семејства). Речиси без исклучок, не се прават разлики во однос на етничко или национално потекло, туку само по основа на возраст и пол. Имигрантската интеграција треба да се промовира преку генералната политика и институциите на законот (*de droit commun*).

Организациите како Фондот за имигрантски работници (FAS), имаат за цел да го насочат овој процес и да обезбедат мерки со кои имигрантите ќе имаат корист од општата политика и можност за добивање пристап до општите институции. Потребна е писменост, усвојување на францускиот јазик и општо образование, како подготовка за стручна обука. Серија на општи мерки се спроведени кон почетокот на 80. години на 20. век, за стимулирање на интеграцијата на младите луѓе на пазарот на трудот. Направени биле напори за стручно образование на повеќе луѓе на возраст од 16 до 26 години, биле спроведувани курсеви, обуки, како и стажирање. Сепак, и покрај заложбите да се избегне чувството на изолираност кај младите имигранти, напорите биле на ниско ниво. Работодавачите биле ослободени две години да им плаќаат социјално осигурување за стажирањето. Во 1991 година, 4,5% од 130.000 договори биле за младите имигранти. Во истата година, јавниот и приватниот сектор потпишал 400.000 слични договори за вработување со оние работници кои биле помалку квалификувани, 20.000 од нив биле млади емигранти. Сепак, состојбата станувала полоша и нивните стручни квалификации биле многу пониски од оние на Французите. Во 1994 година, било забележано подобрување во однос на нивната вклученост во стажирањето, кога успеале да го одржат нивото на повеќе од 18% од 38.000 договори. Сепак, во таквите договори, со најдобри можности за вработување, тие повторно биле помалку застапени.

Во периодот 1993-94 година бил формиран експериментален проект за неквалификуваните млади луѓе со странско потекло кои живееле во постари региони. Тие добивале спонзорства додека барале работа и некое време по наоѓањето на работата. Учествувале вкупно 990 млади луѓе, а цената на проектот чинела околу еден милион франци. Експериментот бил проширен во 1994-95 година во една програма од десет региони, со околу 70 проекти. Биле проширувани и во текот на 1995 година и биле додадени четири нови региони. Урбаната политика заземала високо приоритетно

прашање во политичките цели, а нејзината цел била да придонесе за поголема еднаквост меѓу граѓаните во нивниот пристап кон пазарот на труд и јавните служби. Се правеле напори да се поправат распаднатите социјални врски, како и фрагментацијата на градовите. Биле преземани и дополнителни мерки за имигрантите да го добијат заслуженото место во политиката. Кога вообичаените „градски договори“ (contrats de ville) се склучени меѓу националните и локалните авторитети, тогаш Фондот за имигрантски работници (FAS) можел да обезбеди финансирање за имигрантските проекти. Во 1996 година Владата внела новини за развој на урбаната политика, со серија предлози за борба против невработеноста, социјална исклученост и малолетничка деликвенција (Ministre des Affaires Sociales 1986).

Од 1994 до 2002 година, бројот на имигранти годишно пораснал од 119.563 на 205.707. Со промените во имиграционата политика, било овозможено добивање на легална дозвола за престој со можност за нејзино обновување секоја година. Ваквата политика им дала можност на имигрантите да работат и живеат во Франција без страв од депортација. Секој кој влегувал во Франција со намера да остане повеќе од три месеци, морало да аплицира и да побара дозвола пред да пристигне. Доколку имигрантите останат повеќе од три месеци, без претходно одобрување, тогаш се движат во нелегална категорија. Статистички, од 1991 до 2001 година, 38% од имигрантите навеле дека бараат дозвола за престој токму поради работата, 27% како резултат на школување на одреден универзитет и 16% наведувале дека бараат дозвола за престој со цел семејно обединување. Со законот од 2003 година, на жителите од ЕУ не им била потребна дозвола за работа во Франција. Критичарите на францускиот модел, тврделе дека расизмот е сè уште присутен во општествениот систем, дискредитирајќи ја Владата дека нема законска можност за собирање на податоци за да го идентификува потеклото на имигрантите. Во 2007 година, Уставниот совет во Франција ги одбил одредбите од Законот, донесени од страна на Францускиот парламент со кои ѝ се дозволувало на Владата да собира статистички податоци на расна основа. Овој потег имал за цел да помогне во надминувањето на проблемите во рамките на системот (Тиери и Роџерс - Thierry and Rogers).

Во 2006 година, Франција, по стапките на Велика Британија и Германија, го донела Законот за имиграција и интеграција (Projet de Loi relatif à l'immigration et à l'intégration), со кој биле предвидени одредени критериуми со кои би се олеснил процесот на интеграција. На тој начин, само на квалификуваните имигранти, им се нуди можност да добијат правен статус. Дефиницијата за тоа што е квалификуван зависи од

одредени економски услови и нивниот потенцијален придонес кон француската економија. Овој процес на селективна имиграција фаворизира високо квалификувани имигранти, странски студенти и рестриктивни семејни обединувања. Предуслов за легален влез и потенцијал за постојан престој е условот за познавање на француски јазик. Демографски, прифаќањето на имигрантите во Франција и нето годишната миграција во 2008 година, доведоа до опаѓање на имигрантите од околу 67.200 (Шу и Бејгарт - Chou and Baygert).

7. ГЕРМАНИЈА И ПРОЦЕСОТ НА ИНТЕГРАЦИЈА НА ИМИГРАНТИТЕ

Германија не се смета себеси за имигрантска земја (kein Einwanderungsland). Сепак, ниту една друга западноевропска земја нема доживеано поголем проток на имигранти. Бројот на лица кои се населиле во Германија од Втората светска војна, се движи во граници од 20 до 25 милиони. Во 1991 година, 8,6% од населението во Германија се странски државјани, од кои 60% биле таму повеќе од 10 години (Гидс – Geddes 2003: 80).

7.1. Политика на прием и интеграција

Од Втората светска војна поголеми групи емигрирале во Западна Германија.

Прво, право имале пред сè луѓето со германско потекло чии предци заминале од Германија многу порано во земјите од Советскиот Сојуз, во Чехословачка, Полска, и Романија. Се проценува дека 1,6 од нив заминале во Германија меѓу 1980 и 1991 година, од тогаш годишно назад биле примани по 200.000 лица. Тие можеле да добијат германско државјанство, што им следува според законот од 1919 година, а можеле и да ја задржат својата источноевропска националност. Владата претпоставувала дека тие ќе останат во Германија засекогаш. Од 1993 година нивната миграција се контролирала преку годишни квоти (Брубекер – Brubaker 1992: 171).

За Роџер Брубекер, изјавата дека Германија „не е имигранска земја“, не треба да се гледа ниту како социјален, ниту како демографски факт, затоа што всушност важела спротивната изјава. Наместо тоа, на неа треба да се гледа како „политичко-културна норма“ и како елемент на национално разбирање (Брубекер - Brubaker 1992: 174).

Како таква, изјавата претставува нормативно тврдење, кое е условено од контекстот на де факто имиграција, затоа што доколку е поинаку, не би имало смисла да се поставува. Причините за ова се поврзани со историјата на Западна Германија како „произволна земја“ и „нецелосна нација“ насочена кон враќање на националното единство. Федералната Република никогаш не била имигрантска држава, но затоа нудела „право на враќање“ на етничките Германци од други земји (Јопке – Joppke, 1999: 65).

Второ, во периодот меѓу 1945 година и изградбата на Берлинскиот ѕид во 1961 година, регистрирани биле три милиони Германци од советската окупирана зона,

подоцна Германците од Исток дошле да живеат во Западна Германија. Во периодот од 1989 до 1992 година, околу еден милион Германци се преселиле од Исток кон Запад. Околу 450.000 Германци од Исток, сè уште вршеле размена на работа во Западна Германија.

Трето, огромен бил бројот на баратели на азил во Германија. Во повосениот период тие биле главно од Источна Европа, а подоцна доаѓале од сите земји од целиот свет. Врвот од 440.000 бил постигнат во 1992 година. По затегнувањето на законските процедури и политиката на прием, нивниот број во 1994-95 година се намалил на 130.000 годишно.

Четврто, имало и работници со договор од Источна Европа, кои по истекувањето на договорот требало да се вратат во родните земји. Во 1992 година, издадени биле 50.000 дозволи за влез на три месеци, како надополнување на 13.000 дозволи за прекугранични патници (Јопке - Јорпке 1999: 67).

Петто, постоела група работници познати како гастербајтери, кои доаѓале со своите семејства. Гастербајтерите започнале да доаѓаат во Германија од 1955 година на минатиот век. Фирмите уживале голема слобода за вработување на гастербајтери до почетокот на нафтената криза од 1973 година кога започнала и забраната за вработување. Самите гастербајтери сметале дека нивниот престој е привремен. И покрај тоа што се случиле големи флукуации во поглед на имиграцијата и ремиграцијата, голем број на странски работници постојано се населиле, а сето тоа резултирало и со започнување на процес на семејно обединување. По 1973 година вработувањето било речиси невозможно, но бројот на странци постојано се зголемувал како резултат на семејното обединување. Така, започнале и дискусиите за интеграција, иницирани од нив самите, по што следело и објавување на официјален документ „Програмата на Дизелдорф за реформи на државјаните од друга држава“ (Düsseldorf Programme on Alien Rights Reform) во 1976 година (Вернер – Werner, 1994: 29).

Три години подоцна, првиот странски комесар, Хајнц Кун, ѝ презентирал серија детални политички предлози на Федералната влада за понатамошниот развој и интеграција на странските работници заедно со нивните фамилии во Федерална Република Германија. Кун го отфрлил бикултурализмот како нереален, но бил против задолжителна германизација.

Владата се плашела од предлози кои сугерирале дека странците можат да останат трајно во земјата. Политичките дебати во тоа време сè уште биле насочени кон ремиграцијата и потребата за ротирачки пазар на труд, како што бил швајцарскиот

модел. Така, странци кои со години работеле и живееле во Германија, не добивале дозвола за престој, а не станувало ни збор за можност за натурализација. Покрај тоа, од почетокот на 80. години, политичката дебата се заострувала како резултат на загрижувачки големиот број на баратели на азил и стравот од нивно „заетање“. По 1980 година, низа мерки се воведени за да се ограничи семејното обединување и бројот на баратели на азил. Со Законот за стимулација на ремиграцијата, кој стапил во сила во 1983 година, се направил обид за враќање на странците во нивните родни земји доброволно. Овој Закон и дебатите во врска со него, во никој случај не придонеле за унапредување на интеграцијата (Мухамед – Muhammad, 1979: 37) .

Германската стратегија во тоа време, била еден вид на политика која се движела на две ленти. Привремената природа на гастербајтерите и можноста за повторна емиграција, биле истакнати паралелно со препознавањето дека голем број на странци ќе останат и ќе треба да се интегрираат. Сепак, биле формирани недоволен број на капацитети за вторите. Во суштина, странците имале избор или да се вратат во родните места или да се асимилираат. Кај политичарите се појавил страв од малцинствата и го отфрлиле целиот концепт на етнички малцинства. Кога во 80. години станало очигледно дека мерките за ремиграција имаат слаб ефект, дискусијата за ротација на пазарот на труд и ремиграцијата, запираат. Оттогаш започнале дебати за мерките кои може да се преземат за понатамошна интеграција (Вернер – Werner 1994: 33).

Во 1989 година, христијанско-либералните политички партии: Christian Democratic Union (CDU), Christian Social Union (CSU) и Free Democratic Party (FDP), постигнале договор за нацрт-скицата за Законот за странци. Ова, во 1991 година, резултирало со нов Закон за странци, со кој се олеснила процедурата за право на постојан престој за оние жители кои долги години живееле во Германија, како и можноста на младите странци да се натурализираат. Сепак, до денес Германската влада натурализацијата не ја гледа како инструмент за промовирање на интеграцијата, но ја гледа како крајна точка за успешен процес на интеграција. Поради оваа причина, странците не можат да добијат државјанство, сè додека не поминат 15 години од нивниот престој, притоа мора да се откажат од нивната поранешна националност. Партијата на зелените, социјалдемократите (SPD), либералите (FDP) и некои христијанско- демократски политичари, докажувале дека натурализацијата е најзначаен инструмент за интеграција, како што е случај со некои други земји и според нив требало да им се дозволи правото на потенцијалните Германци да ја задржат нивната оригинална националност (Гидс – Geddes, 2003: 80).

Табела 4.

Број на странци во Германија по земја и година 1995 - 2004

Земја/Год.	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
 Турција	31,578	46,294	42,240	59,664	103,900	82,861	76,573	64,631	56,244	44,465
 Иран	874	649	1,171	1,529	1,863	14,410	12,020	13,026	9,440	6,362
 Србија и ЦГ	3,623	2,967	2,244	2,721	3,444	9,776	12,000	8,375	5,504	3,539
 Авганистан	1,666	1,819	1,475	1,200	1,355	4,773	5,111	4,750	4,948	4,077
 Мароко	3,288	2,918	4,010	4,981	4,312	5,008	4,425	3,800	4,118	3,820
 Либан	595	784	1,159	1,782	2,491	5,673	4,486	3,300	2,651	2,265
 Хрватска	2,479	2,268	1,789	2,198	1,536	3,316	3,931	2,974	2,048	1,689
 БиХ	2,010	1,926	995	3,469	4,238	4,002	3,791	2,357	1,770	2,103
 Виетнам	3,357	3,464	3,129	3,452	2,270	4,489	3,014	1,482	1,423	1,371
 Полска	10,174	7,872	5,763	4,968	2,787	1,604	1,774	2,646	2,990	7,499
 Русија	—	—	—	—	—	4,583	4,972	3,734	2,764	4,381
 Украина	—	—	—	—	—	2,978	3,295	3,656	3,889	3,844
 Ирак	364	363	290	319	483	984	1,264	1,721	2,999	3,564
 Израел	1,025	0	584	0	802	1,101	1,364	1,739	2,844	3,164

Збир (вклучении земји кои не се споменати) **71,981 86,356 82,913 106,790 143,267 186,688 178,098 154,547 140,731 127,153**

Извор: Official 2005 Migration Report, p. 175. Сојузната канцеларија за миграција и бегалци - Bundesamt für Migration und Flüchtlinge

7.2. Национални институции

Канцеларијата на комесарот на Сојузната влада за интересите на странците, на федерално ниво започнала да функционира од 1978 година и до 1991 година се нарекувала „Канцеларија за интеграција на странски работници и нивните семејства“. Вториот комесар по десет години работа си дал оставка поради немањето доволен интерес од страна на Сојузната влада за работата на ова тело. Следниот комесар од 1992 година ја комбинирал својата работа со онаа на парламентарците, со надеж дека на тој начин ќе има поголемо влијание, но и тоа било делумно успешно.

Поголема власт била применета од стана на Министерството за внатрешни работи – вистинското место каде била координирана политиката. Во поголемите држави (Länder – федерални држави во Германија), онаму каде имало странци, комесарите ги застапувале нивните интереси. Влијанието на комесарите врз Федералната влада зависело од самите нив, но и од волјата на другите администратори да ги слушнат нивните идеи. Во некои градови, исто така, имало Помошни совети за странци, чија задача била да ја советуваат локалната власт (Шнапер - Schnapper 1998: 63).

Во 2002 година, Сојузната влада донела стратегија со цел постигнување на долгорочна, динамична и сеопфатна стратегија за борба против расизмот, ксенофобијата и антисемитизмот. Оваа стратегија се темели на следните столбови:

- Политика за човекови права и образование за правата на човекот;
- Поддршка на граѓанското општество и зајакнување на граѓанските вредности;
- Поддржување на интеграцијата на имигрантите;
- Мерки насочени кон зачувување на животната средина.

Оваа стратегија е од големо значење и денес, и секоја од нејзините компоненти, константно се ревидира со цел да бидат актуелна за најновите тековни проблеми.¹

¹Стратегијата на четирите столба е наведена во „Извештајот за тековните и планираните мерки и активности на Сојузната Влада против десничарските екстремисти, ксенофобијата, антисемитизмот и насилството“, кој беше испратен на Високиот комесар за човековите права на ОН, во 2003 година на Светската конференција против расизмот во Дурбан.

7.3. Општа и целна групна политика

За имигрантите кои имале германско потекло, се преземале посебни политики за нивно полесно интегрирање во западногерманското општество. И покрај тоа што потекнувале од германски предци и добивале германско државјанство, веднаш по пристигнувањето, најголемиот дел од нив зборувале малку или воопшто не го знаеле германскиот јазик. Со посебни законски прописи бил регулиран и тој дел, така што имигрантите со германско потекло биле обврзани да посетуваат осуммесечна обука на германски јазик. По пристигнувањето тие стекнувале право на паушална субвенција или кредит за опремување на домот. Бирото за вработување им помагало во наоѓање работа, а постоеле и други мерки за самовработување. Младите луѓе имале право на образовни субвенции. Постои посебен систем на оданочување и права на социјална помош. На имигрантите со германско потекло, при доселувањето им се доделувало право на престој во една од државите каде имаат право на домување. Ваквите олеснувања, заедно со квотите за прием, се исклучиво за оваа специфична група, со што овој вид политика за интеграција е уникатен во Западна Европа (Есер и Корт – Esser and Korte 1985: 170; Гибни - Gibney 2004: 90).

За категоријата гастербајтери и нивните семејства, политиката значително се разликувала од онаа за имигрантите со германско потекло, особено во раната фаза на престој. Се претпоставувало дека гастербајтерите по одредено време ќе се вратат во своите земји на потекло. Во многу германски градови се применувала т.н. дисперзирана политика, а тоа значело дека кога процентот на странци во одредена област се сметал за превисок, повеќе не им било дозволено да се населуваат таму. Овие мерки биле оправдани, бидејќи на тој начин продолжувал процесот на интеграција, без при тоа да се формираат населби со доминантно странско население. Ваквите политики биле одржувани до 90. години на минатиот век (Кестлс и Милер - Castles and Miller 1993:79).

Кога станува збор за социјалната сигурност на работното место, постоела политика насочена за странци. Ја спроведувале три организации за социјална работа и секоја од нив преземала одговорност за одредена националност. Почнувајќи од 1991 година, имало околу 1.100 вработени кои работеле со странците. Погolem дел од нив биле од имигрантските земји, но биле обучени од Германија.

Во 1974 година била основана „Асоцијацијата на германски јазик за странските работници“, по иницијатива на Министерството за труд. Во 1991 година околу 90.000

странци, од кои две третини од турско потекло, ги посетувале курсевите по германски јазик (Маршал – Marshall 2001:12).

7.4. Концепт на интеграција

Политиката за интеграција на оние кои имале германски предци и оние со целосно странско државјанство, се разликувала радикално. Првите се сметале како Германци кои се вратиле дома, по долги генерации на отсуство. За другите категории на странци, интеграцијата биле потешка. Германија верувала дека нивниот престој е привремен и дека еден ден ќе се вратат во земјите на потекло.

Германското размислување за интеграцијата е длабоко под влијание од сфаќањето на поимот за германската националност, кој е дел од германскиот народ. Германија е една од европските земји која цврсто се држела на принципот *jus sanguinis*. Вие сте Германец, ако потекнувате барем од еден германски предок. Овој принцип, влече корени уште од времето кога Германците емигрирале во Русија за времето на Катерина Велика, така доколку некој не зборува германски, но може да докаже дека неговите предци емигрирале, тој се смета за Германец. Од друга страна, децата родени и израснати во Германија, чии родители се Турци, не се сметале за Германци. Во дебатите на оваа тема последните години, таквите деца биле познати како „Староседелци без германски пасош“ (*Inländer ohne deutschen Paß*) (Бомс - Bommes 2000: 33; Гидс- Geeeds 2003: 90).

Наспроти огромните разлики, Чарлс Тејлор (1992) ја развива идејата за „политика на признавање“ и тврди дека со одбивањето да се признаат културните разлики, голема е веројатноста да следи нивно угнетување.

Акцентот на поимот „народ“ се поврзува со историските факти на постојаното менување на границите на Германија. До неодамна, барањата за германско државјанство, биле најстроги во цела Западна Европа. Имало строги критериуми за степенот на владеење на германскиот јазик, заработувачката, домувањето и социјалното однесување. Некои аналитичари, дури и се шегувале дека за добивање германско државјанство потребно е да имате Германски овчар и да припаѓате на *Stammtisch* (германско културолошко обележје што значи резервација). Официјалниот германски концепт на интеграција е еднаков на асимилација. Министерството за внатрешни работи,

состојбата ја дефинирало како процес на адаптација на германската ситуација (Хекман и Шнапер - Heckmann and Schnapper, 2003: 60).

Странците може да учествуваат во германското општество, кога ќе се навикнат на нивните норми, вредности и начин на живот. Основните услови се:

- **Почитување на германската култура;**
- **Основните принципи на германскиот Устав (одвоеност на црквата од државата, еднаквост на жените, верска толеранција);**
- **Стекнување со основни познавања на германски јазик;**
- **Одрекување од екстремни верски поими и практики;**
- **Интеграција во образовниот систем (Јопке - Joppke 1999: 67).**

Од 1991 година, мерките и дискусиите биле сконцентрирани на начинот децата да добијат германско државјанство, што е можно полесно. Сериозно се разгледани предлозите за доделување државјанство на втората генерација имигранти, врз основа на Jus soli. Стапката на натурализација во Баварија, управувана од Христијанско-социјалната партија (CSU), била далеку под националниот просек, додека во Берлин била значително повисока. Баварија се придржува строго до поимот асимилација, додека имигрантите во Северна Германија може да станат Германци и притоа да го задржат својот етнички идентитет (Јопке – Joppke 1999: 70).

7.5 Национален консензус

Национален консензус за интеграција и имиграција долго време не постоел. Христијанско-демократската унија (CDU), Христијанско-социјалната партија (CSU) и Слободната демократска партија (FDP), кои во 2009 година формирале широка коалиција, се држеле до старата идеја дека Германија не е имиграциона земја. Во врска со ова прашање, постоела голема загриженост и кај владејачките партии и кај опозицијата составена од Социјал-демократската партија (SPD) и Зелените. Овие критичари поентирале дека Германија е имиграциона земја од Втората светска војна и од демографски причини потребна е имиграција и во иднина. Тие правеле притисок за

донесување на категоричен Закон за имиграција, со кој ќе се регулира имиграцијата и ќе ги спречи луѓето кои сакаат да дојдат во Германија од економски причини.

Погледите за интеграција и политиката на интеграција, се различни. Ова е евидентирано во дебатите за тоа дали натурализираните имигранти можат да ја задржат нивната оригинална националност. Опозицијата и дел од Христијанско-демократската унија (CDU), не се противеле на тоа. Во државите каде владеела Социјал-демократската партија (SPD) и во Берлин, условите во Законот се толкувани на начин на кој на младите луѓе им е дадена можност да се натурализираат, притоа задржувајќи го нивното оригинално државјанство (Брубакер – Brubaker 1992:10).

Дел од научната мисла во дебатите дискутирала за воведување малцинска политика по моделот на Холандија. Други го отфрлале ова, укажувајќи на тензиите меѓу Курдите и Турците кои се бореле на германска територија (Остергард - Ostergaard 2003: 45).

Германската влада традиционално ги признава данските малцинства во северниот дел на Шлезвиг-Холштајн, а и Лужичките Срби во Саксонија кои биле признати во Договорот за обединување на Германија од 1990 година. Тие имаат право на сопствен јазик и култура. Освен нив, како национални малцинства се признати и Фризијаните (германска етничка група населена на крајбрежјето на Холандија и Германија), како и германските Синти и Роми. И имигрантите со германско потекло кои дошле во Германија, имале право преку државното субвенционирање на организации да ја одржат во живот културата на нивните татковини. Оттука произлегува прашањето зошто овие четири групи се признати малцинства, а не и речиси трите милиони Турци во Германија. Одговорот делумно лежи во германската историја, каде што претходните групи веќе подолго време биле признаени. Делумно лежи и во искуството на Германците во светски рамки кои не се сметаат себеси за странци, но Турците ги сметаат дури и по добивањето на германско државјанство. Во поново време, аналитичарите сметаат дека од една страна во Германија мора да престане ставањето во ист кош на сите граѓани со турско потекло, без оглед на актуелното државјанство и без оглед на тоа каде се родени и во каква средина се израснати. Најпрво, има далеку поголем број Турци кои се добро интегрирани во германското општество, отколку такви кои не се. Наспроти тој факт, во јавноста многу повеќе се истакнуваат проблематичните случаи и тоа со пристап кој остава простор за заклучоци дека станува збор за општа појава. Но, германските установи сè уште се далеку од тоа да не гледаат на имињата на поднесените молби за вработување, туку само на квалификациите. Поради таквата состојба, сосема е

разбирлива широко распространетата желба на академски образованите Турци во Германија, да се вратат во земјата на Босфорот. Турција, пак, од своја страна, мора да разбере дека германскиот јазик е навистина подлога за добар соживот на малцинствата со мнозинското население во Германија (Остергард - Ostergaard 2003: 20).

Поимот мултикултурализам најпрво бил дискутиран од страна на црковните активисти. Даниел Кон Бенедит, поранешен франкфуртски старешина, значително го привлекол вниманието со неговата книга „Татковината Вавилон“ („Heimat Babylon“). Но, очигледно Германската влада била далеку од „игра“. Иако основните претпоставки и концепти се разликуваат, во пракса се чини дека консензусот се зголемува кога станува збор за интеграција на младите кои имаат странско потекло во германското општество и сите мудри чекори кои се преземаат на тоа поле (Парек – Parekh 2000: 3).

Во 2005 година, Германската влада донела сеопфатен Закон за имиграција (Zuwanderungsgesetz), кој стапил на сила на 1 јануари истата година. При тоа, креаторите на имиграционата политика и социјалната интеграција на имигрантите, конечно признале дека Германија е имиграциона земја. Со Законот за имиграција, утврдени се три типа на легална дозвола за престој:

- а) Дозвола за влез (Permit of stay) - претставува еден вид виза;
- б) Дозвола за престој (Residence permit; Aufenthaltserlaubnis) - има органичено време на траење;
- в) Дозвола за населување (Settlement permit; Niederlassungserlaubnis) - дозволува неограничено време на престој.

Лицата од земјите кои не се членки на ЕУ, аплицираат за дозвола за престој (Residence permit–Aufenthaltserlaubnis) или пак за дозвола за населување (Settlement permit–Niederlassungserlaubnis), доколку планираат да започнат бизнис во Германија или доколку се вработат. Дозволата за престој секогаш е со одредено време на траење, а дозволата за населување е неограничена. Дозволата за населување се добива доколку лицето кое е од земја што не е членка на ЕУ, поседува минимум пет години дозвола за престој. И двете дозволи секогаш се издаваат за специфична цел - самовработување (отпочнување бизнис) или вработување во Германија.

Овие реформи биле одговор на високата невработеност и недостатокот на работни места за високо квалификуваните имигранти. Лицата кои можеле да инвестираат најмалку 250.000 евра и да отворат минимум 5 работни места, автоматски

добивале дозвола за престој. Сезонските работници или оние кои имаат склучено договор, можат да работат годишно максимум четири месеци сè со цел да се пополни недостатокот на работна сила, најмногу во земјоделскиот сектор, хотелите и рестораните (Класмејер и Пападимитриу - Klusmeyer and Papademetriou 2009: 50).

Дозволата за престој може да се издаде во период до три години, доколку причината е вработување, но само ако во тој момент германските државјани не можат да одговорат на конкретните побарувања од страна на работодавецот или најчесто доколку бараниот кадар во Германија е дефицитарен. Со еден збор, вработувањето на имигрантите не смее да има негативни последици врз пазарот на труд, предност во секој случај имаат германските државјани. Дозволата за престој може да се продолжи за една година, доколку странецот се доквалификува и добие универзитетска диплома, дозволата за престој може да се продолжи и над една година, под услов лицето да бара работа каде што е дозволено вработување на имигранти.

Високо квалификуваната работна сила може да престојува и неограничено, но под услов да докаже дека заработува плата од 85.000 евра годишно. Од 1 мај 2011 година, на сите нови земји-членки на ЕУ, им е дозволено да работат во Германија.

Шалоф и Лиматри во 2009 година, направиле одредени забелешки кога станува збор за политиката за имиграција. Нивната политика била да се ограничи имиграцијата, но да се остави простор за високо квалификуваните работници. Сепак, и покрај тоа што во Законот за имиграција, стапи на сила забраната за вработување на странска работна сила, особено за неквалификувани и ниско квалификувани работници, во член 18, став 1 од Законот за престој, предвидено е дека приемот на странски работници мора да биде насочен кон барањата на германската економија, со особено внимание на состојбата на пазарот на труд и потребата на ефикасно справување со проблемот на невработеноста (Шалоф и Лиматри - Chaloff and Lemaitre 2009: 40).

7.6. Интеграција на пазарот на труд

Во 1949 година, кога била основана Сојузна Република Германија, постоела масовна невработеност, 8,3 милиони бегалци и раселени лица се населиле во Германија кон крајот на Втората светска војна и 1950 година. Повеќето од нив биле песимисти во врска со нивната иднина во Германија, бидејќи според тогашните анкети на јавното мислење, над половина од германското население сакало да емигрира. Но, со

Маршаловиот план (планот на американскиот генерал и политичар Џорџ Маршал за обнова на Европа), брзо настанала стабилизација на западноевропските стопанства. Економското чудо кое се случи во 50. години ги апсорбирало имигрантите кои работеле и прекувремено, без да им се зголемат платите. На тој начин, Германија станала извозно конкурентна (Корнелиус, Мартин, Холифилд - Cornelius, Martin, Hollifield 1994: 198).

До 1960 година бројот на гастербајтери во Германија се искачил на 280.000. Токму таа година, за првпат бројот на слободни работни места го надминал бројот на невработени. Така, Германските работодавачи кои произведувале коли, апарати за домаќинство, алати, механизација за извоз, започнале да вработуваат Грци, Југословени и Шпанци. Како што одминуваа годините, бројот на странци во Германија по различни основи се зголемувал и достигнал до 7 милиони. Сепак, мнозинството политичари, како и германскиот народ, сè уште се потпираат на добро познатиот став дека Германија не е имигрантска земја (Корнелиус, Мартин, Холифилд - Cornelius, Martin, Hollifield 1994: 221).

Денес, практично не постојат законски бариери во пазарот на трудот за странските работници кои се во Германија. Исклучок од ова правило, се барателите на азил, како за мажите, така и за жените на странците кои доаѓаат во Германија, врз база на семејно обединување, а по потекло не се од европските земји. Со Регулацијата од 1 јануари 2001 година, азилантите имале право на работа по една година престој во Германија. Мажите или жените на странците кои дошле во Германија, добиле право на влез на пазарот на трудот по три години (Хекман – Heckmann 2003: 60).

Во текот на годините, како резултат на напливот од странски државјани, владите донесувале различни мерки за подобрување на нивната стручна квалификација. Токму политиката за невработеност, се базира на тие мерки, бидејќи за неквалификуваните, шансите за работа биле минимални. Германија многу вложувала во образовниот систем, како и во другите земји, голем дел од работодавачите преку стипендии им даваат предност и им посветуваат поголемо внимание на младите луѓе, уште при нивната одлука каде ќе се школуваат. Така, доколку ја прифатат стипендијата на работодавачите, ќе бидат вработени во нивните компании по завршувањето на студиите. Млади луѓе со странско потекло кои влегувале на пазарот на трудот, тешко се вклопувале (Вернер- Werner 1994).

Официјално, целиот тој пакет на мерки за полесно вработување наменет за Германците, достапен е и за странците. Правото на учество се утврдува преку Заводот за вработување, кој ги сноси сите трошоците за обуката, теоретски и практичен дел.

Работодавачите добиваат еден вид надоместок како награда доколку ги вработуваат приправниците по завршувањето на нивната обука, со оглед на тоа што нововработените се неискусни. Во 1991 година, околу 600.000 лица започнале со програмата за преквалификации, а од нив околу 5% биле странски државјани.

Мерките за „Социјална и професионална интеграција на младите странци“ (MSBE), стапиле на сила од 1978 година. Првично, овие мерки биле насочени токму за странците кои потекнувале главно од земјите од кои биле регрутирани гастербајтерите.

Но, од 1987 година се применувале и за младите Германци кои имале ниски квалификации на пазарот на труд. Целта била да се промовира интеграцијата на младите луѓе на пазарот на труд, а особено да си ги зголемат шансите за прием во редовното стручно образование. Во овие пакети за полесно приспособување и влез на пазарот на трудот, биле субвенционирани јазични курсеви прилагодени на стручната пракса, стручно квалификувани курсеви и насоки за социјална работа на младите луѓе вклучени во оваа програма. MSBE-програмата финансиска поддршка добивала од страна на Сојузното министерство за труд, а се спроведувала на локално ниво, во соработка со училиштата, како и други институции (Хекман – Нескманн 2003: 51-52).

Министерството за труд вовело и други проекти во прилог на MSBE. Нивната цел, исто така, била да им помогне на неквалификуваните млади луѓе да добијат стручна квалификација. И овие проекти имале широк спектар на општи и интензивни јазични курсеви, притоа не се занемаруваат и јазичните курсеви за жените. Младите луѓе, кои сè уште не биле квалификувани за соодветна работна позиција, често се обучувале надвор од фирмата, наместо, како што е случај во другите земји, да стажираат една година во фирмата. И покрај сите овие мерки, младите странски државјани потешко можеле да дојдат до слободни места за школување, а и невработеноста меѓу нив е поголема. Посебен проблем е тоа што е неопходно германско државјанство за работа во државна служба (*Beamtenstellen*), странците не можат да добијат таква работна позиција. Секако, поимот државна служба е многу широк и го вклучува јавниот транспорт, здравствениот, образовниот систем и сè она што се финансира со буџетски пари (Хекман – Нескманн 2003: 61).

Мора да се нагласи дека позицијата на странците на пазарот на труд, не е толку еднострана, како онаа на гастербајтерите во Германија кои кога пристигнале, работеле исклучиво на неквалификувани позиции. Сега, голем број на странци регистрирани се и работат како квалификувани работници.

Работничкиот синдикат DGB и Синдикатот на металски работници - IG Metall, во основа, биле многу активни во промовирање на интересите на странците во изминатите дваесетина години. Така, денес, странците може да гласаат и да бидат избрани како членови на советите на компаниите, кои имаат доволно големо влијание во Германија. Во принцип, тие уживаат и полно право на социјална помош.

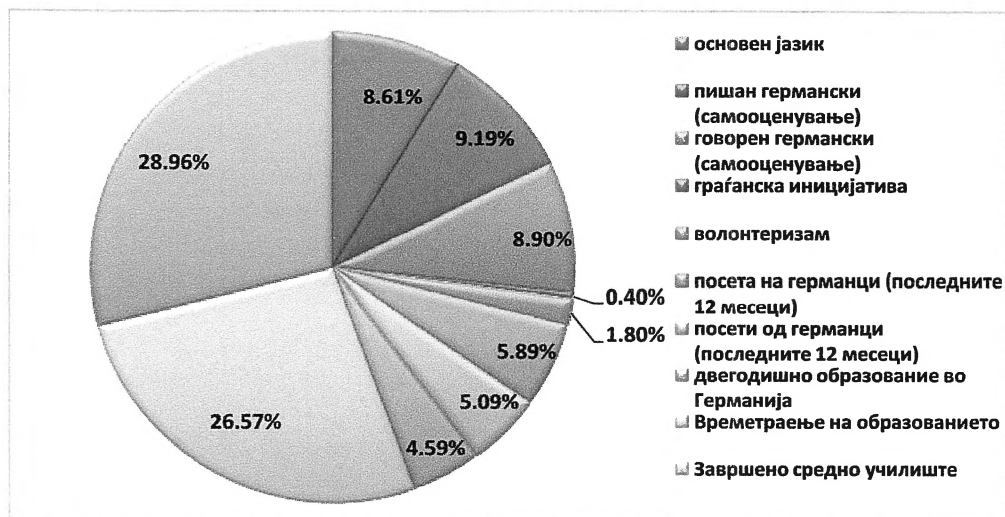
Странците во Германија, како и речиси во сите европски земји, искусиле дискриминација при аплицирање за одредена работа (Вернер -Werner 1994: 22).

Како резултат на јазот кој постоел меѓу староседелците и имигрантите, Германската влада била принудена да донесе нов „Национален план за интеграција“, кој во голема мера зависел токму од изучувањето на германскиот јазик. Сè до јануари 2002 година, познавањето на германскиот јазик не било неопходно за влез на пазарот на труд. Оттогаш па навака, познавањето на германскиот јазик е предуслов за натурализација. Така, во 2005 година, со усвојувањето на новиот сеопфатен Закон за имиграција, бил направен и првиот вистински обид за изучување на германскиот јазик. Најголемите промени се случиле истата година, Владата ја поттикнувала и охрабрувала интеграцијата во германското општество преку спроведување на бесплатни курсеви по германски јазик. Целта на овие курсеви била подобрување на положбата на имигрантите во германското општество. Курсевите содржеле 600 часа обука за германски јазик и 30 часа културна и социјална обука (Либиг - Liebig 2007: 28).

Реализацијата на овој план не се одвивала со посакуваното темпо и за таа цел Германија зазела поагресивен став. Во новата верзија на „Националниот план за интеграција“, бил ставен посебен акцент на јазичните вештини. Се предвидувало зголемување на бројот на јазични обуки на 900 часа. Доколку не биле исполнети овие барања, биле предвидени и казнени мерки. Германската влада била убедена дека клучот за успешна интеграција на пазарот на труд зависи од познавањето на германскиот јазик. Покрај тоа, Владата била насочена особено кон турските имигранти, со надеж дека ќе им се отворат вратите за нови вработувања и ќе се намалат големите разлики помеѓу нив и староседелците. Германската влада се надевала дека на тој начин, турските имигранти ќе ја подобрат својата финансиска состојба, а со тоа и нивната интеграција ќе биде поуспешна. Втората цел била директно таргетирање и посветување особено внимание на децата на имигрантите, преку изучување на германскиот јазик во градинките. Така, децата кои немаат основно познавање на германскиот јазик, задолжително престојуваат во градинките цел ден и го изучуваат јазикот по прилагодена програма, а за останатите престојот е половина ден.

Слика 4.

Детерминанти за успешната интеграција на пазарот на труд

Извор: German ministry for Migration and Refugees 2010 – Министерство за мигранти и бегалци – Германија

Од сликата 4, јасно се гледа дека најважен предуслов за интеграција на пазарот на труд е образовното достигнување. Така, имигрантите кои завршиле средно образование во Германија, имаат најголеми шанси за понатамошна интеграција на пазарот на труд. Високото образование ги зголемува шансите за дополнителни квалификации и доусовршувања за одредена работа, а со тоа зголемени се и можностите на пазарот на трудот. Токму затоа, образованието во Германија е суштински фактор за успешна интеграција на имигрантите.

8. ЈАЗИК И ОБРАЗОВАНИЕ

Политиката на европските земји во однос на имигрантските малцински јазици во основното и средното образование, е различна. Развојот на владините политики во однос на имплементирање на имигрантските малцински јазици во образовниот процес, бил и продолжува да биде сложена и тешка задача. Со оглед на мултикултурниот состав на Англија, Франција и Германија, оваа задача вклучува организација, не само на двојазична, туку и на повеќејазична настава. Кога ќе се земе предвид интеграциската перспектива, тенденциите на разлики во јазикот се менуваат со текот на генерациските промени во полза на доминантниот јазик на земјата на живеење.

8.1. Англија

Каков е начинот на кој учениците од имигрантските малцински групи се идентификуваат и улогата на јазикот во овој процес? Централната влада во Лондон, издвојува средства за локалните власти во голем број области и региони. Во принцип, на локалните власти им е дадена голема слобода и флексибилност во начинот на трошење на средствата. Сепак, кога станува збор за образованието, нивната слобода е ограничена. Сите деца на возраст помеѓу пет и шеснаесет години, одат на задолжителна наставна програма (Национална наставна програма), која се состои од единаесет предмети и е поделена на четири фази во зависност од возраста. Национално-наставната програма (The National Curriculum) за првпат била воведена во училиштата во 1988 година и досега, според оценките, успешно се спроведува. Поделена е на следните клучни фази во образованието:

- Клучна фаза 1: (од 5 до 7 години);
- Клучна фаза 2: (од 7 до 11 години);
- Клучна фаза 3: (од 11 до 14 години);
- Клучна фаза 4 : (од 14 до 16 години).

Основни предмети на Националниот наставен план се: математика, англиски и наука. Покрај нив, учениците следат и: историја, географија, дизајн и технологија, информатичко-комуникациски системи, современи странски јазици, музика, физичко воспитување, веронаука, уметност и државност. Во четвртата фаза учениците се подготвуваат најчесто за GCSE - Генерален сертификат за средно образование, кој е

високо ценет од страна на училиштата, колежите, како и работодавачите и им користи на учениците во понатамошниот образовен процес. Покрај другото, со Националниот наставен план се промовира духовниот, културниот, моралниот и социјалниот развој на учениците за да можат да одговорат на понатамошните животни предизвици. Се учи за еднакви можности во борбата против дискриминацијата и стереотипите (Закон за образование 1996 - The Education Act 1996).

За промовирање на расната еднаквост во образовниот систем, образовните установи се финансираат главно со посебни грантови. Членот II - „Министерските насоки“ од Законот за локална самоуправа од 1966 година, ја игра клучната улога во овој случај. Со него се овозможува локалните власти да добијат буџетски средства кои ќе бидат наменети за специфичните потреби на имигрантите чиј јазик и обичаи се разликуваат од оние на остатокот од заедницата.

8.1.1. Аргументи и цели

По објавувањето на влијателниот извештај „Образование за сите – *Education for all* (DES 1985год.)“, официјалната владина политика е дефинирана на следниот начин:

- Да го подигне степенот на образование на сите ученици и да ги отстрани пречките кои оневозможуваат повисоки достигнувања, а кои се заеднички за сите;
- Да им се даде на учениците од имигрантските малцинства можност како и на сите други, да профитираат од она што училиштето може да им го понуди, пред сè преку промовирање на добра пракса во наставата по англиски јазик;
- Зачувување на националните вредности на начин на кој ќе се промовира етничкиот диверзитет во Велика Британија, како и толеранцијата и расната хармонија (Броедер, Екстра - Broeder, Extra 1999:88).

Вниманието кое им се посветува на имигрантските малцинства да го зборуваат англискиот јазик покрај мајчиниот, исклучиво служи заради постигнување на образовната цел: „Развој во совладувањето на англискиот јазик, со цел да им се овозможи на имигрантските деца од малцинско потекло да се школуваат успешно и да партиципираат во Националниот наставен план“. И покрај изјавите на британската влада

дека етничките и културните разлики во британското општество треба да бидат видливи во училишниот наставен план, во пракса ова се сведува на интеркултурни проекти, дополнителни одредби за двојазичност во одредени основни училишта, како и дополнителни одредби во средното образование за повеќејазичност, откако ќе бидат изучени официјалните јазици на ЕУ. Накусо, англиското образование главно се одвива на англиски јазик, а имигрантските малцински групи сами се одговорни за спроведувањето на имигрантскиот малцински јазик (IMLI) (Броедер, Екстра - Broeder, Extra 1999: 88).

8.1.2. Целни групи и запишување

Во јазичната политика и образовните програми за децата од имигрантско малцинство, се посветува внимание на англискиот како втор јазик и интеркултурното образование. Оттука е важноста при определување на целните групи за имигрантскиот малцински јазик и податоци за упис на истите. Сепак, дефиницијата и идентификацијата на имигрантските малцински групи, одиграла важна улога во имигрантската малцинска политика. Во последните 30 години од развојот, регистрирани се значителни разлики во степенот на остварување на кариерата на имигрантските малцински групи.

Образовниот систем во Велика Британија во голема мера е децентрализиран. На национално ниво, Министерството за образование и вработување - Department of Education and Employment (DFEE), статистички ги има сите информации за бројот на ученици од имигрантските малцински групи од 1966 година. Најпрво, земјата на потекло на учениците и на нивните родители се користела како критериум за идентификација. Но, користа и валидноста на овие статистички информации, наишле на скептицизам и Владата одлучила во 1973 година да прекине со собирање на овие податоци (DES 1986: 5).

Како резултат на тоа, постоеле минимум информации за бројот на ученици и за составот на имигрантските малцински групи.

Во 1985 година, влијателниот „Свон извештај“ или официјално познат како „Образование за сите“², наишол на потешкотии при подготвување на буџетот за спроведување на одредбите во отсуство на национално прифатената образовна статистика. Во периодот 1990-1995 година, сите училишта во Англија подготвувале

Конечен извештај на Комисијата за прашања за Образованието на децата од етнички малцински групи²

годишен извештај за бројот на малцинства во однос на вкупната популација на ученици, кој потоа го праќале до Министерството за образование и вработување. Извештајот се состоел од анкетни прашања за етничкото потекло на ученикот, неговиот мајчин јазик, како и верската припадност. Сепак, не било јасно, како треба да се толкува етничкото потекло на учениците. Одделите за толкување во образовниот систем, етничкото потекло, повеќе или помалку, го сметале како објективен белег на ученикот, покрај тоа и субјективната самокласификација од страна на учениците, исто така, била земена предвид. Според официјалните регистрирани податоци во 1994-95 година, биле регистрирани следните мајчини јазици на учениците: бенгалски, грчки, хинду, италијански, португалски, пенжаби, турски и урду. Доколку повеќе од 20 ученици се категоризирале во графата на останати јазици, тогаш и нивниот јазик бил споменуван (Министерство за образование и вработување - DFEE 1995b: 9).

Идентификацијата на учениците врз основа на јазикот што го користат, наметнала некои прашања. Во извештајот, како што напоменав, едно од анкетните прашања било за мајчиниот јазик на учениците, а всушност на училиштата им било наложено да се соберат податоци за јазикот/јазиците кои се зборуваат во домот на ученикот. Покрај тоа, немало информации за интензитетот на користење на одреден јазик, ниту за лицата кои меѓусебно го зборуваат тој јазик (Броедер, Екстра - Broeder, Extra 1999: 90).

Училиштата добивале податоци за етничката припадност на учениците преку интервјуирање на нивните родители на доброволна основа. Доколку родителот не сакал да ги обезбеди тие информации, тогаш училиштето немало право на претпоставки за етничкост на ученикот. Тогаш етничките податоци за тие специфични ученици недостасувале и биле наведени како неклассифицирани. На кој начин ќе бидат собирани податоците, зависело од локалната ситуација.

Најважните опции биле: да се испрати прашалник до родителите, интервјуирање на родителите од страна на директорот, како и групни интервјуа меѓу неколку родители и директорот. Од секој родител било барано да пополни прашалник. Во период од пет години, голем број ученици училиштата ги ставило во категорија – **неклассифицирани** и така системот за „Истражување на етничките малцинства“ во образованието, бил темелно ревидиран. Покрај тоа, податоците за етничка припадност не се поврзувале со други образовни податоци, како степенот на постигнување во Националниот наставен план. За време на училишната 1995/96 година, системот за „Истражување на етничките малцинства“ бил напуштен. Оттогаш, информациите за потребите на образованието и за

успехот на учениците од имигрантските малцинства, се добивал со комбинација од три извори на информации: **годишен училиштен попис, оценка за четиригодишно работење на училиштето од страна на просветен инспекторат (OFSTED) и периодични ад-хок анкети** (Броедер, Екстра - Broeder, Extra 1999: 90).

Информациите добиени за учениците од имигрантските малцинства во училиштата, биле сепак минимални, а во 1996 година, добиените информации со училишниот попис, се однесувале на следното:

- Вкупниот број на ученици кои припаѓаат на имигрантската малцинска група;
- Идентификација (не бројка) на четирите најголеми имигрантски малцински групи;
- Вкупниот број на ученици на кои англискиот им е втор јазик.

За разлика од системот за „Истражување на етничките малцинства“, не биле регистрирани информации за мајчиниот јазик на учениците, а познавањето на учениците на англискиот јазик како втор, добива поголемо значење. Категоризацијата на учениците од имигрантските групи била пренесена од пописот во 1991 година. Училиштата биле советувани да ги регистрираат податоците за етничка припадност на учениците преку попис на нивните родителите. Министерството за образование (DFEE) било свесно дека ваквите податоци ќе обезбедат само груба слика за мултикултурниот состав и јазичните потреби на училиштето. Затоа, дополнителни информации биле собирани од страна на Просветниот инспекторат (Ofsted), најмалку еднаш на секои четири години. Ова вклучува информации за:

- Бројот на ученици во секоја поголема имигрантска група;
- Бројот на ученици на кои англискиот не им е прв јазик;
- Четирите најкористени јазици, покрај англискиот, во училиштето.

Според тоа, Просветниот инспекторат добивал одредени информации за јазиците кои се користат, но ова се исклучиво информации за користењето на јазикот во училиштето. Училиштата морало да се придржуваат кон насоките на Националниот наставен план, во пракса тоа значело дека наставната програма посветува многу малку време за имигрантските малцински јазици. **Во основните училишта** јазикот на имигрантските малцинства можел да биде понуден единствено во функција на појаснување (за помошни цели), јазикот на малцинствата не можел да се изучува како самостоен предмет. **Во средните училишта** најчестиот јазик на кој зборувале

имигрантските малцинства можел да биде понуден како посебен предмет во Националниот наставен план. Родителите биле тие кои ги иницирале потребите за изучување на малцинските јазици и притоа требало да бидат исполнети најмалку два услови за нивно изучување: приоритет имале националните јазици на ЕУ и било потребно да се обезбедат доволно средства на располагање со цел да биде формирана испитна комисија. Изучувањето на јазикот на малцинствата обично бил организиран од имигрантските групи, како на пример центри на заедницата (Броедер, Екстра - Broeder, Extra 1999:90).

8.1.3. Имплементација и организација

Владеењето на англискиот јазик е клуч кој води до успехот за совладување на **Националниот наставен план**. Во овие рамки, локалните (образовни) органи, се одговорни за образованието на имигрантските малцински групи. Во многу извештаи се споменува намерата на Владата за понатамошна децентрализација на образовната политика, што значи дека училишниот буџет директно се трансферира до училиштата, заобиколувајќи ги локалните образовни власти. Како и да е, самите училишта, локалните образовни власти и имигрантските малцински групи, не се многу отворени на таквите далекусежни напори за децентрализација. За да се задоволат специфичните потреби на учениците од емигрантските малцински групи, назначени се асистенти со познавање на два јазика во зависност од потребите. Овие асистенти не влегуваат во рамките на образовниот кадар и тие обично се финансираат со посебен буџет. Исто така, постојат и асистенти кои познаваат странски јазик во средното образование, со цел да им помагаат на учениците кои се одлучиле за францускиот или германскиот како втор наставен јазик во рамките на Националниот наставен план. Долго време Членот II од Законот за локална самоуправа ги ограничувал имигрантските малцинства од земјите на Новиот Комонвелтот, како Индија и Пакистан. Во текот на училишната 1995/96 година, сепак, сите имигрантски малцинства во Британија, ги исполнувале условите за поддршка предвидени во Членот II. Така, средствата стигнувале до локалните власти на еден од следниве два начина:

- Прво, како наменски дел од вкупниот буџет наменет за голем број социо-економски индикатори (вклучувајќи ги и фондовите за пожарникарите и полицијата). Во однос на бројот на ученици во одреден регион, таканаречениот AEN-фактор (Additional

Educational Needs – Дополнителни образовни потреби), се користи за да се утврди што точно им е потребно на образовните установи. Овој AEN-фактор го содржи бројот на деца на самохрани родители, деца кои наследиле доход, деца под 16 години родени надвор од Република Ирска, САД или Стариот Комонвелт.

- Второ, според Членот II, постои **фонд за имигрантските малцински групи** во вид на резервирани средства кои може да ги одобрат локалните образовни власти (Local Education Authorities – LEAs). Тие имаат функцијата да даваат советодавни услуги и да аплицираат за добивање на средства од фондовите во Министерството за внатрешни работи. Исто така, локалните образовни власти можеле да аплицираат директно до Централната влада за „Грантови за образовна поддршка и обука - Grants for Educational Support and Training (GEST)“. Овие грантови морале да бидат во согласност со условите предвидени во Националниот наставен план. Од учебната 1995/96 година, „Грантовите за образовна поддршка и обука – GEST“, се насочени кон развивање на вештини за справување со јазичните различности во класот, промовирање на англискиот јазик меѓу учениците како и степенот на негово владеење, а со тоа обезбедување на целосен пристап до Националниот наставен план.

Според последниот извештај на Организацијата за економска соработка и развој (ОЕЦД), децата на имигрантските фамилии како и на посиромашните семејства во Англија, постои поголема веројатност да бидат групирани и да следат настава во подредени училишта, споредбено со имигрантите во Шведска, Холандија и Франција. Според податоците на ОЕЦД објавени во нивниот последен извештај **„Образование на дланка 2012“**, 80% од децата на имигрантите во Велика Британија, учеле во училишта со голем број други имигранти и обесправени ученици. Овој процент е највисок од сите земји опфатени во извештајот и значително над просекот од 68%. Се покажало дека дури 79,8% од студентите имигранти чии мајки не стекнале високо ниво на образование, учеле во наведените училишта. Уште поголемо е изненадувањето дека и меѓу таквите чии мајки имале високо образование, двапати повеќе студенти имигранти во споредба со студентите кои не биле имигранти, учеле во подредени училишта – 42,5% наспрема 18%.

Во извештајот се наведува дека „социо-економскиот состав на училиштата во Британија е пред голем предизвик кога станува збор за студенти со имигрантско потекло, како и обесправени студенти“.

Владата на оваа земја се надева дека со новиот систем ќе се внесат дополнителни пари за училиштата со голем број обесправени ученици и ќе се помогне во совладувањето на проблемот и преку отворање на новите бесплатни училишта и академии во сиромашните средини. Одделот за образование вели: „Ние сме решени да се справиме со ужасната празнина во постигнувањето и можностите кои се меѓу најбогатите и најсиромашните ученици. За да го спроведеме ова, ние преземаме акција да им дадеме на сите родители повеќе избор. Ќе продолжиме да ги испитуваме сите аспекти на училишниот систем за да се стави крај на големите нееднаквости“ (Образование на дланка 2012- Education at a Glance 2012: OECD Indicators).

8.2. Франција

Положбата на етничките малцинства во образованието е добро документиран феномен во напредните демократии. Во стручната литература, етничката припадност заедно со класите, се извор на неповолност. Имигрантите имаат тенденција да покажуваат висок степен на социјални „отпадници“ од општеството, а голем дел од нив немаат афинитет за високо ниво на образование. Франција не е исклучок од оваа состојба (Валеј и Кели - Vallet and Caille 1999: 23).

Француското основно и средно образование се состои од следново:

- Две години забавиште (4 и 5-годишна возраст);
- Пет години основно образование (од 6 до 10-годишна возраст);
- Четири години средно образование (од 11 до 14-годишна возраст);
- Четири години гимназија – lycée (од 15 до 18-годишна возраст).

Во **основното образование** јазикот на имигрантските малцинства се изучува во рамките на предметот **„Учење на јазици и култури на потекло - Enseignement des Langues et Cultures d'Origine, ELCO“**, а во средното образование тој предмет се изучува на повисоко ниво и се нарекува **„Учење на современи јазици - Enseignement des Langues Vivantes – ELV“**.

Мотото на Француската револуција, „Една држава, еден народ, еден јазик“, не само што го девалвира статусот на регионалните малцински јазици и го унапреди францускиот како јазик на националното единство во 19. и 20. век, туку доведе и до

силна централизација: образовната политика на Франција се уредува во Париз. Во оваа централизирана политика, употребата на дијалект (patois) во минатото бил табу тема. Во основното образование, германскиот јазик во Алзас (еден од 27. региони во Франција кој граничи со Германија) задржал висок статус, во 1982 година 75% од учениците биле запишани на германски јазик како изборен предмет за околу 2 часа неделно.

Јазиците како баскиски, бретонски, каталонски, корзикански и прочитан, многу ретко се изучуваат во основните училишта. Во средното образование на регионалните малцински јазици повремено им бил доделуван статус во рамките на изборните предмети, како втор или трет современ јазик, но учениците ретко се запишувале (бретонски 3% во 1982-87, прочитан 8% во 1985-86). Внеењето на овие јазици во основното и средното образование, се должело на немањето континуитет, наставни материјали, како и квалификувани наставници (Брин и Голторп - Breen and Goldthorpe 1997: 279 -280).

Регионалните малцински јазици и уште повеќе јазикот на имигрантските малцинства, се маргинализирани како резултат на силното влијание на стандардниот француски јазик во образованието. И во основното и во средното образование, учениците од имигрантските малцинства, биле силно поттикнувани да го учат францускиот како втор јазик. Од почетокот на 80. години на минатиот век, на јазикот на имигрантските малцинства се посветувало внимание само како резултат на иницијативата и финансиската поддршка на конзуларните претставништва на најбитните земји на потекло, како Алжир, Тунис, Мароко, Италија, Шпанија, Португалија, Турција и земјите на поранешна Југославија (Трибалат- Tribalat 1995: 81).

8.2.1. Аргументи и цели

„Политиката за јазикот на имигрантските малцинства“, првично била формирана со цел да се изврши ремиграција на семејствата кои мигрирале во Франција, назад во нивните земји на потекло. Со текот на времето, овој аргумент е поништен, но други го заземаат неговото место. За конзуларните претставништва на арапските земји (особено за Мароко), фондот кој се издвојувал за изучување на јазикот на имигрантските малцинства, бил алтернатива за „религиозните“ курсеви кои се пропагирале од страна на различни исламски организации. Преку процесот на спроведување на „Политиката за јазикот на имигрантските малцинства“, децата родени во Франција се здобивале со минимално познавање на арапскиот јазик и култура на својата земја на потекло и на тој

начин ја задржувале врската со земјата на потекло. Родителите на децата со арапско потекло, често покажувале културни и религиозни мотиви дека нивните деца треба да научат арапски за на тој начин да го подобрат знаењето за арапската култура, секако да се запази и религиозниот мотив за изучување на Куранот. Министерството за образование, најчесто наоѓало смисла во политиката за јазикот на имигрантските малцинства, како погодна за интеграција и како можност за поголем успех за време на образовниот процес, верувајќи дека учениците од имигрантските малцинства ќе бидат поуспешни доколку се подобро запознаени со јазикот и културата на нивната заедница (Трибалат- Tribalat 1995: 90).

Благодарение на оваа разногласност на аргументи од различни актери, реформите во корпоративните договори меѓу Франција и најзастапените земји на потекло, се тешко остварливи. Како последица на тоа, целите на „Политиката на јазикот на имигрантските малцинства“ во основното образование, остануваат многу нејасни. Група на експерти од Франција и од земјите на потекло на имигрантите од различни области и со различни стојалишта, прават напори за пронаоѓање начини за втемелување на јазикот и култура на имигрантите за постигнување на специфични цели. Во средното образование учениците не го изучуваат „својот“ јазик, но се инкорпорирани во современите странски јазици и потребно е да достигнат одредено ниво на знаење кое се очекува да биде совладано и кое е предвидено во Националниот наставен план (Бодо - Boado 2004: 79)

8.2.2. Целни групи и запишување

Учениците во основното училиште на имигрантските малцинства, се главно деца на родители од земјите кои овој вид образование го добиваат преку нивните конзулати. Според анкетата на Француското министерство за образование, во 1989/90 година, на располагање биле следните изборни јазици.

Табела 5.

Број на ученици, училишта и учители во Франција, учебна 1989/90			
ЈАЗИК	БРОЈ НА УЧЕНИЦИ	БРОЈ НА УЧИЛИШТА	БРОЈ НА УЧИТЕЛИ
алжирски – арапски	20.525	845	288
марокански – арапски	25.397	874	208
туниски – арапски	7.642	429	170
португалски	25,441	1.457	333
турски	16.398	721	193
италијански	12.572	337	74
шпански	2,741	166	86
југословенски	1.431	70	77
вкупно	112.147	4.899	1.429

Извор: Министерство за образование, Франција

Во учебната 1990/91 година, околу 30% од Португалците, Турците, Италијанците, Шпанците и Југословените, биле запишани на нивниот имигрантскиот малцински јазик, а помалку од 20% од арапските ученици го сториле тоа. Во средното образование, секој ученик можел да се определи за некој странски јазик како изборен. Во следната табела претставен е бројот на ученици кои се запишале на одреден јазик во учебната 1991/92 година. Во голема мера некои етно-културни поделби се очигледни при изборот на јазиците. Така, шпанскиот јазик често е избран од страна на француските ученици, португалскиот ретко, а арапскиот речиси никогаш. Повеќето ученици кои се запишувале на арапски како изборен предмет, се од арапско потекло. Стандардниот

арапски јазик се учел и во основно и во средно образование. Бидејќи ова е странски јазик, за повеќето од нив, исто така, мотивацијата им е на доста ниско ниво.

Отворени се два алтернативи правци за секој во Франција кој имал желба да ги полага неевропските јазици кои не се застапени во образовната програма за средно и тоа: можност за учење од далечина во „Националниот центар за учење од далечина“ - National Centre for Distance Education (CNED) или полагање на државниот испит без посетување на било какви курсеви за подготовка. Државниот испит за јазиците на земјите кои не се од Западна Европа, се подготвени, организирани и оценети од страна на „Националниот институт за ориентални јазици и цивилизации“ - National Institute for Oriental Languages and Civilizations (INALCO) во Франција.

Во 1995 година „Националниот институт за ориентални јазици и цивилизации“, администрирал писмени испити за голем број на незападни европски јазици, вклучувајќи ги албанскиот, амхарскиот, арапските дијалекти, бамбара, камбоџа, бугарски, корејски, хауса, хинду, унгарски, индонезиски, македонски, романски, српски, хрватски, словачки, словенски, свахили, тамилски и чешки. За кусо време и ерменскиот, финскиот, норвешкиот, шведскиот, турскиот и виетнамскиот јазик, се здобиле со статус „јазици кои може да се полагаат на државно ниво“. Во 1995 година, вкупно 11.878 лица биле регистрирани за државен испит, најголем број од нив за арапски дијалект 7,555, берберски 1532, турски 600, српски 340 и виетнамски 242.³

8.2.3 Имплементација и организација

Во основното образование, имигрантскиот малцински јазик се изучува доколку конзуларното претставништво го побара тоа, а Министерството за образование го одобри. Желбата за изучување на мајчиниот јазик е по иницијатива на родителите кои барањето го доставуваат до нивното конзуларно претставништво. Не постојат фиксно утврдени правила за минималниот број на ученици кои би го изучувале мајчиниот јазик, ова е прашање на преговори меѓу Конзулатот, Министерството и менаџментот на училиштето. Родителите немаат никаква улога во наставната програма, се одредува

³Државниот писмен испит на Арапски имал две опционални графички варијанти (Арапска или Римска скрипта) и две регионални варијанти (Магреб или Ориентален арапски. За да се избегне употребата на извештачени јазици, Магреб јазиците понатаму се делат на Марокански Арапски, Алжирски Арапски и Туниски Арапски; Ориенталниот арапски е поделен на Египетски, Сириски, Либански и Палестински Арапски

потребната бројка на наставници кои се прераспределуваат во училиштата, а ги плаќа конзуларното претставништво. Во средното образование, пак, потребен е минимум од 5 до 8 ученици за да се извршува настава, во зависност од видот на средното образование. Сепак, одлуката за изучување на лекциите не е во толкава мера зависна од нумерички критериуми, но во голема мера зависи од училишниот менаџмент, кој има автономни овластувања. Често, училишниот менаџмент се противи на ваквата одлука со образложение дека буџетските трошоци се големи, особено ако се изучуваат повеќе од два јазици (за нив е полесно и поевтино да се понуди само еден или два странски јазици). Освен тоа, постојат и притаени причини, така доколку во наставната програма се нуди и арапскиот јазик, јасно е дека за негово изучување ќе се пријави арапското имигрантско малцинство, а интересот кај домородното мнозинство на ученици ќе биде многу мал, често и сведен на нула. Во овој случај, наставниците ги вработувало Министерството за образование, тие морало да имаат потекло од арапските земји и да поседуваат француско државјанство (Бродер и Екстра – Broeder and Extra 1998: 81).

Со финансиската помош од конзуларните претставништва, во основните училишта јазикот на имигрантските малцинства можел да се изучува 1,5 до 3 часа неделно, може да се замени наместо одредени изборни предмети или вонредовната настава (во попладневните часови/навечер). За одржување на наставата се користеле училишните училници, а изборот за изучување на имигрантскиот малцински јазик се нудел во текот на целото основно образование или последните четири години. Со финансиска помош на Министерството за образование, пак, во средното образование, три до четири часа неделно во рамките на општата наставна програма се изучувал јазикот на имигрантските малцински групи. За учениците од различно образовно ниво во училиштата, наставата понекогаш се одржувала надвор од рамките на редовната настава (во попладневните часови или навечер).

Во основното образование, она што недостигало, е професионалното оценување, односно запазување на минимум нивото кое од ученикот се очекува да го научи. Направен е обид за интегрирање на имигрантскиот малцински јазик во рамките на генералната наставна програма и оценувањето да се извршува врз основа на целокупното училишно достигнување (Triblat - Triblat, 1995: 49).

Во средното образование, нивото на владеење на имигрантскиот малцински јазик се тестира како и секој друг предмет. Така, доколку ученикот го положил државниот испит, резултатот од јазикот се смета за дополнителен кредит во рамките на финалниот училиштен извештај.

Наставниците во основното образование се избрани од страна на конзуларните претставништва, од различните земји на потекло на имигрантите. Француската влада, не ја обезбедувала претходната обука, иако наставниците кои го предавале јазикот на имигрантските малцинства, можеле да учествуваат во одредени обуки предвидени за останатите наставници. Некои наставници имале можност да партиципираат и во одредени програми за обука кои ги организирал просветниот инспекторат. Во средните училишта наставниците се избирале регуларно, преку јавен оглас и имале право да учествуваат на сите редовни програми за обука.

Конзуларните претставништва биле одговорни за развојот на наставната програма во основното образование, која била направена од експерти од различна област. Француската влада е одговорна за развојот на наставната програма во средното образование, која главно се однесува на арапскиот и португалскиот јазик (Бродер и Екстра – Broeder and Extra 1998: 81).

Во 2004 година, сите религиозни симболи во училиштата биле забранети, вклучувајќи го и традиционалниот хиџаб, кој го носат исламските жени. Клучот за успешна интеграција во Франција, започнува уште од раниот образовен процес, преку промовирање на еднаквост на граѓаните. Францускиот републикански идеал во образовниот систем, јасно ги поткопува обидите на имигрантите кои сакаат да го задржат и да им го пренесат културното и јазичното наследство на своите деца. Така, втората генерација имигранти, го напушта мајчиниот јазик.

8.3. Германија

Германија е федерална парламентарна држава составена од 16 држави или на германски – Länder.

Табела 6.

Приказ на 16. држави во Сојузна Република Германија			
Држава	Главен град	Површина	Жители
Баден-Виртемберг	Штутгарт	35,752 км2	10,717,000
Баварија	Минхен	70,549 км2	12,444,000
Берлин	Берлин	892 км2	3,400,000
Бранденбург	Потсдам	29,477 км2	2,568,000
Бремен	Бремен	404 км2	663,000
Хамбург	Хамбург	755 км2	1,735,000
Хесе	Вајсбаден	21,115 км2	6,098,000
Мекленбург- Западна Померанија	Шверин	23,174 км2	1,720,000
Долна Саксонија	ХанOVER	47,618 км2	8,001,000
Северна Рајна- Вестфалија	Дизелдорф	34,043 км2	18,075,000
Рајнска област- Пфалц	Мајнц	19,847 км2	4,061,000
Сар	Саарбрукен	2,569 км2	1,056,000
Саксонија	Дрезден	18,416 км2	4,296,000
Саксонија-Анхалт	Магдебург	20,445 км2	2,494,000
Шлезвиг-Холштајн	Киел	15,763 км2	2,829,000
Тирингија	Ерфурт	16,172 км2	2,355,000

Извор: Државен завод за статистика, Германија - Statistisches Bundesamt, Deutschland, 2004.

Секоја од нив е одговорна сама за себе и има свое Министерство за образование. Федералната република, традиционално, ги признава данските малцинства во северниот

дел на Шлезвиг-Холштајн и Лужичките Срби во Саксонија кои биле признати во договорот за обединување на Германија од 1990 година. Тие имаат право на сопствен јазик и култура. Освен нив, како национални малцинства се признати и Фризијаните (германска етничка група населена на крајбрежјето на Холандија и Германија), како и Германските Синти и Роми. Во поранешна Источна Германија, сè до обединувањето, темите поврзани со спроведување на политика за имигрантските малцинства, како и користење на нивниот јазик, немаа место во политичката и социјална агенда. „Да се биде различен - не постои“ бил заклучокот на Krüger-Portratz's (1991) во однос на статусот на тамошните имигранти и малцинства (Кругер – Портрац- Krüger-Portratz's 1991: 15).

8.3.1. Аргументи и цели

За време на периодичната **Конференција на министри за образование и култура** (Kultusministerkonferenz- КМК)⁴, меѓу другото, политиките за одржување на настава на јазикот на имигрантските малцинства во 16. Држави - Länder, биле приспособени еден кон друг. Меѓу поважните политики на КМК во врска со јазикот на имигрантските малцинства, била и таа во 1964 година, кога била донесена одлука за **двострана образовна политика**, која секако се однесувала за учениците од имигрантските малцинства. Двојната цел на ваквата образован политика била:

1. Интеграција во германскиот образовен систем, со тоа и помош во изучувањето на германскиот јазик;
2. Реинтеграција во образовниот систем во земјата на потекло и дополнителна настава на мајчин јазик (muttersprachlicher Ergänzungsunterricht) (Литенберг - Luchtenberg 1995: 73).

Втората цел била напуштена во 1971 година, како резултат на демографските движења. Уште од тогаш, па до денес, првата цел е во преден план. За изучување на германскиот јазик (како втор) за децата следувала подготвителна настава за совладување на германскиот јазик, која траела една до две години, пред започнување на редовната настава.

⁴ КМК – е Собранието на министрите за образование на секоја од 16. држави во Германија. Ова тело не е дел од Федералната влада, но неговите директиви го сочинуваат националното законодавство. Собранието е основано уште во 1948 година, пред создавањето на Германската повоена република. Целосното име на Kultusministerkonferenz, е "Ständige Konferenz der Kultusminister der Länder in der Bundesrepublik Deutschland"- „Трајна Конференција на министрите за образование и култура на државите на Сојузна Република Германија“.

За изучување на јазикот на имигрантските малцинства постоеле два модели.

- Според едниот, Германската влада (односно секоја држава), е одговорна за вработување на наставниците, развој на наставниот материјал и организација на изучувањето на јазикот на имигрантските малцинства;
- Според другиот модел, одговорноста лежи во земјата на потекло.

Во 1976 година, КМК се вратило на своите препораки од 1964 година, односно на погореспоменатите двојни цели во образовната политика. Во однос на изучувањето на јазикот на имигрантските малцинства, сега било расправано, дека одржувањето на сопствениот идентитет на учениците, било задача на училиштето. Главниот аргумент за изучување на јазикот на имигрантските малцинства, е можноста за реинтеграција на имигрантите во образовниот систем на нивната земја на потекло. Она што вреди да се спомене, е тоа што во 1979 година учениците добиле можност во средното образование да го изберат својот мајчин јазик како наставен предмет, на местото од првиот или вториот изборен странски јазик. Во поглед на одговорностите на секоја од државите (Länder), препораките на КМК немаат законска сила, иако тие се втемелени во коренот на правните мерки. Труман и Литемберг - Thürmann (1994) and Luchtenberg (1995), во 90. години укажувале дека начинот на изучување на јазикот на имигрантските малцинства ќе биде предмет на радикални промени. Фокусот бил сè помалку врз политиката чија цел е враќање на имигрантите во земјата на потекло, а повеќе кон важноста на повеќејазичноста како кучен фактор за квалификуваност, гледано во европски контекст (Литемберг –Luchtenberg 1995: 74).

8.3.2. Целни групи и запишување

За утврдување на бројот на странските ученици, главно се поаѓа од националноста на родителите. Во 1994 година, во германскиот образовен процес имало 1.122.010 ученици од имигрантските малцинства (во општи и стручни училишта - allgemeinbildende und berufliche Schulen), што е повеќе од 9% од вкупниот број на ученици. Двете поголеми групи се формирани од турски ученици – 472.226, како и од деца од поранешните југословенски држави – 190.650 ученици.

Во повеќето држави (Länder), изучувањето на јазикот на имигрантските малцинства бил ограничен само за децата кои припаѓале на регрутираните странски работници од поранешните земји во Германија, т.н. Entsendestaaten, како што е напоменето и во Директивата на ЕУ во 1977 година. Тоа се земјите во ЕУ, Италија, Грција, Шпанија и Португалија, но и Турција и земјите од поранешна Југославија. Некои од германските држави понудиле и програма за изучување на мајчиниот јазик на децата од Мароко и Тунис.

Последните години на 20. век, законодавството во голем број држави претрпело измени, сè со цел да им се овозможи на останатите деца од имигрантските малцинства да партиципираат и да се квалификуваат за изучување на јазикот од земјата на потекло. Пример за тоа е Долна Саксонија, каде од 1993 година изучувањето на јазикот на имигрантските малцинства им бил овозможен и на децата чии родители не биле од земјите каде се регрутирала странска работна сила. Така, во Долна Саксонија, достапни наставни јазици биле персискиот, вьетнамскиот, курдскиот и полскиот.

Специфична за Германија е политиката која се однесува за лицата што се отселиле и повторно се вратиле во Германија, т.н. Aussiedler. Станува збор за луѓето од Полска, поранешниот Советски Сојуз, Романија и од поранешна Југославија кои можат да докажат дека нивните предци имале германско потекло. Традиционалните гастербајтери и новите имигрантски групи (како на пример азилантите или бегалците) многу е тешко да се стекнат со германско државјанство, за повратниците, пак, е многу лесно. Децата од семејствата на повратниците, често се образоваат на нивниот негермански мајчин јазик.

И покрај ограничувањата и дополнителното временско оптоварување, сепак постои голем интерес за изучување на јазикот на имигрантските малцинства, секако од страна на имигрантите. Околу 60% до 80% од учениците во основното и средното образование, партиципирале во соодветниот наставен предмет за изучување на јазикот на имигрантските малцинства. Следната табела 7. дава преглед за учество на најголемите имигрантски групи во изборниот предмет на мајчин јазик во Северна Рајна – Вестфалија во учебната 1995/96 година.

Табела 7.

Учество на најголемите имигрантски групи во изборниот предмет на мајчин јазик во Северна Рајна – Вестфалија во учебната 1995/96 година			
Земја на потекло	Вкупен број	Број на имигранти	Проценти
Турција	138.239	90.386	65
Поранешна Југославија	26.668	7.961	30
Италија	18.798	8.840	47
Босна и Херцеговина	13.114	(непознато)	(непознато)
Мароко	11.915	5.117	43
Грција	10.300	5.780	56
Хрватска	4.418	2.800	63
Португалија	4.008	3.111	78
Шпанија	3.711	3.296	89

Извор: Статистички публикации – Национален институт за образование и обука, Германија - Statistische Veröffentlichungen. Soest : Landesinstitut für Schule und Weiterbildung (LSW) 1996.

Овие податоци од табела 7. покажуваат дека има значителни разлики во бројот на различните имигрантски групи кои партиципираат во изучувањето на мајчиниот јазик во Северна Рајна – Вестфалија. Учеството во изучувањето на имигрантскиот јазик е највисок 89% за имигрантите од шпанско потекло, а најнизок 30% за имигрантите од поранешна Југославија (Босна и Херцеговина и Хрватска се наведени одделно).

8.3.3. Имплементација и организација

Во државите на поранешна Западна Германија функционираше два модели во врска со изучувањето на јазикот на имигрантските малцинства:

- Во првиот модел, организацијата и **финансирањето** биле под **Конзулатот** на државата на потекло. Овај модел важел за Баден-Виртемберг, Берлин, Бремен, Хамбург, Сар и Шлезвиг-Холштајн.
- Во вториот модел, одговорноста за јазикот на имигрантските малцинства е на **образовниот оддел на секоја држава** одделно. Овој модел е оперативен во државите од Баварија, Долна Саксонија, Северна Рајна - Вестфалија и Рајнска

област - Пфалц. И покрај тоа што германската сојузна држава Хесе го адаптирала овој модел, сепак од 1983 година зазема посебно место кога станува збор за изучување на јазикот на имигрантските малцинства (Коч Арзбергер, Koch Arzberger - 1993: 112).

Во државите од поранешна Источна Германија (Брандербург, Мекленбург-Западна Померанија, Саксонија, Саксонија - Анхалт и Тирингија), во споредба со другите покраини, не се преземени позначајни мерки за изучување на јазикот на имигрантските малцинства. Причина за ова е релативно малиот број на имигрантски малцински групи. Само во Саксонија, од 1992 година конзулатите имале одобрение во рамките на наставната програма да го понудат за изучување и јазикот на имигрантските малцинства.

Изучувањето на јазикот на имигрантските малцинства **според првиот модел** - финансирање преку **конзуларните претставништва**, сè потешко се интегрирал во редовната наставна програма. За сериозен недостаток се сметал фактот што конзуларните претставништва немале влијание врз процесот на спроведување на јазикот кој го изучувале имигрантските малцинства. Во таква специфична ситуација биле учениците од српско и хрватско потекло, имено нивните конзуларни претставништва не покажувале посебен интерес за контрола при изучување на јазикот на потекло. Од друга страна, конзуларните претставништва на земјите од ЕУ, како Шпанија и Португалија, биле доста активни во промовирање, изучување и стекнување одредено знаење на јазикот и културата на овие земји помеѓу граѓаните на ЕУ во Германија (Турман – Thürmann 300).

Сепак, во повеќето германски држави (Länder), предвидено е **изучување во рамките на образовниот систем**, на голем број имигрантски малцински јазици. На пример, Министерството за образование и уметност во Северна Рајна-Вестфалија, нуди структурирано изучување на јазикот на имигрантските малцинства за следните јазици: албански и арапски (за учениците од Мароко и Тунис), грчки и персиски (Иран), хрватски, српски, италијански, полски, португалски, руски, шпански и турски јазик.

De jure, стандардниот јазик на земјата на потекло, е избран за таргет-јазик кој се изучува, де факто нестандартните јазици сè исто така понудени во голем број држави во Германија. Потребата за изучување на јазикот на имигрантските малцинства е оценувана од страна на менаџментот на училиштето во консултација со родителите. Потоа, по училишта, се оценува вкупната потреба, односно минималниот број на ученици кој е потребен за да започне наставата на јазикот на потекло. Во секоја држава, потребниот

број на ученици за започнување на наставата, е различен. Така, во државите каде конзуларните претставништва вршат надзор над програмата, обично нема утврден минимален број на ученици, а доколку е наведен, обично варира помеѓу 8 и 15 ученици (Броедер, Екстра - Broeder, Extra 1999: 94).

Во средните училишта на некои држави, како избран предмет може да се земе имигрантскиот малцински јазик, наместо првиот или вториот задолжителен европски странски јазик. Понекогаш не се предаваат лекции, туку единствена опција е директно да се полага испит за јазикот. Секако дека постојат разлики од држава до држава, во некои изучувањето на јазикот на имигрантските малцинства се нуди само во одредени училишта (дел од гимназиите или некои стручни училишта), понекогаш е достапен само за ученици кои не посетувале, односно не биле дел од германскиот образовен систем до нивната шеста година, а често се изучуваат само одредени јазици на имигрантските малцинства. Во поглед на достапноста и учеството, најголем напредок е постигнат со изучувањето на турскиот јазик, како избран предмет во средното образование (Броедер, Екстра - Broeder, Extra 1999: 85).

Кога станува збор за зголемување на европската соработка, во повеќето држави е дискутирано за важноста да се даде можност за изучување на странските јазици уште во најрана возраст. На пример, во Северна Рајна-Вестфалија, се дискутирало за потребниот концептот за изучување на јазиците од „соседството“. Така, во случајот, под јазици од „соседството“, не станува збор само за холандскиот и францускиот како гранични области, туку и изучување на турскиот, италијанскиот, португалскиот јазик, каде имало повисока концентрација на ученици на кои еден од овие јазици им е мајчин. Во Рајнската област – Пфалц и Баден – Виртенберг, држави кои граничат со Франција, во основните училишта е дадена можност учениците да добиваат двојазична настава на германски и француски јазик, уште од најрана возраст (Литенберг – Luchtenberg 1995: 74).

Во некои покраини има т.н. европски училишта, со специфична цел: **„Европска димензија во процесот на учење“**. Берлин е единствената покраина каде овој европски концепт се применува во основните училишта, во другите покраини овој концепт е во сила во средното образование. Во овие европски училишта, изучувањето на јазикот е многу битен елемент во наставната компонента. Сепак, изучувањето на јазикот на имигрантските малцинства е минимално опфатен со оваа европска димензија во процесот на школување. Пример за ова се европските училишта во Берлин кои посветуваат големо внимание на англискиот, францускиот и рускиот јазик, но не и на

турскиот јазик, и покрај големата заедница на Турци во Берлин (Броедер, Екстра - Broeder, Extra 1999: 85).

Во принцип, максимум пет часа неделно се посветени за изучување на јазикот на имигрантските малцинства. Во некои покраини уште дополнителни два часа се понудени во рамките на изучувањето на јазикот на имигрантските малцинства, но само ако религијата (особено исламот и грчкото православие) е дел од наставата. Но, во пракса, бројот на часови е помал, околу два ипол часови неделно. Во основното образование, часовите посветени за изучување на јазикот на имигрантските малцинства, обично се одвиваат во рамките на училишниот ден. Со самото тоа што предметот за изучување на јазикот на имигрантските малцинства е доброволен, и партиципацијата на учениците зависи од нивната волја. Само во покраината Хесе, задолжително е изучувањето на јазикот на имигрантските малцинства, иако е прилично лесно родителите да побараат ослободување на своите деца.

Оцената за степенот кој го постигнува ученикот за изборниот јазик во основното образование се добива на посебен извештај надвор од стандардниот, каде се запишуваат оцените од редовната посета на наставниот план. Во покраината Хесе, каде учеството е задолжително, оценката за постигнатиот успех за изучуваниот јазик, има еднаков статус како и оцените од останатите предмети. Во останатите покраини, оцената од предметот за јазикот на имигрантските малцинства, не може да се спореди со статусот на оцените по другите наставни предмети.

Финансирањето и именувањето на наставниците кои го предаваат јазикот на имигрантските малцинства, зависи од покраината која одговара сама за себе.

- Ако државата го применува **конзуларниот модел**, тогаш финансирањето е од страна на земјата на потекло. Финансиската поддршка од страна на самата покраина, обично е ограничена само на изнајмување училници за одржување на наставата, наставниците се под надзор од земјата на потекло. Тие доѓаат во Германија и ротираат на секои пет години;
- Кога изучувањето на јазикот на имигрантските малцинства е понуден од **страна на покраината**, наставниците ги именува Министерството за образование и уметност и тие го уживаат истиот статус и права како и останатите нивни колеги во училиштето. Всушност, дел од средствата наменети за изучување на јазикот на имигрантските малцинства, често се наменети и за инструктори по германски, како втор јазик на имигрантските малцински групи.

Очигледно е дека програмите за изучување на јазикот на имигрантските малцинства основани од конзулатите се поевтини за самата покраина. Во 1990 година, во Хамбург имало речиси 30.000 ученици (11%) без германски пасош. Годишно Хамбург трошел над 300.000 евра, тогаш 600.000 германски марки за изучување на јазикот на имигрантските малцинства. Оваа сума би била 10 пати поголема, доколку наставата за изучување на јазикот на имигрантите не била под надлежност на конзуларните претставништва во Хамбург.

Како резултат на сложените услови за изучувањето на јазикот на имигрантските малцинства во наставната програма, може да се издвојат само неколку покраини во Германија, со јасни директиви за наставната програма. Во државите каде функционира конзуларниот модел на финансирање на програмата за изучување на јазикот на имигрантските малцинства, наставниот материјал е прилично развиен, а го одредува земјата на потекло. Од 1989 година, препораките за програмата за изучување на јазикот на имигрантските малцинства, односно сите методи и инструкции, се изготвувани по иницијатива на „КМК – Собранието на министрите за образование на секоја од 16. земји“. Некои од покраините имаат голема улога во развојот на наставните планови и материјали, во овој контекст заслужува да се напоменат покраините Хесе и Северна Рајна-Вестафалија (Кранеман и Хилебранд - Kranemann and Hillebrand 1993: 234).

На долг рок, политиката за изучување на јазикот на имигрантските малцинства претрпува промени. Постои јасна конвергенција во процесите од врвот надолу и од дното нагоре во двете политики и спроведување на наставата на мајчиниот јазик. Од една страна, различните документи и студии често привлекуваат внимание на врската помеѓу знаењето на јазиците и силната позиција во обединета Европа. Од друга страна, постои сериозна неусогласеност помеѓу директивите на земјите-членки и како јазикот на имигрантските малцинства се спроведува во пракса. Фактор на промените, секако, е динамиката на составот на имигрантските малцински групи, особено на силниот раст на бројот на луѓе од Источна Европа.

Во принцип, образованиот процес во Германија функционира врз основа на „Систем на следење на развојот“. По напуштањето на основното училиште на возраст од единаесет или дванаесет години, учениците се поделени во различни училишта, врз основа на нивното ниво на академска способност и знаење. Германските ученици мора да покажат силна академска моќ уште од млада возраст, доколку сакаат да продолжат со образование на највисокото ниво на средните училишта (Gymnasien) кои ги

подготвуваат студентите за престижни универзитети. Учениците кои имаат пониски постигнувања, се запишуваат во Realschulen или Hauptschulen, каде наставните програми повеќе се ориентирани кон технички и стручни занаети, соодветно.

Застапниците на овој модел на образование „Систем на следење на развојот“, тврдат дека на овој начин учениците од најмлада возраст се определуваат и имаат поголеми шанси за поголем успех на пазарот на трудот, во однос на учениците кои посетуваат општо средно образование како „Integrierte Gesamtschulen“ или „гимназиите“, училишта кои едуцираат ученици од Gymnasien, Haupt и Realschulen заедно. Според неодамнешниот извештај, во овие институции се едуцираат околу 9,2% од германската младина. Меѓутоа, како што населението на Германија трпи демографски промена, за овој систем има остри критики во поглед на ефектот врз имигрантското население.

Кај студентите со ограничено познавање на германскиот јазик, постои помала веројатност успешно да ги презентираат своите академски способности. Околу 12% од учениците во основните училишта се „од странско потекло“ (Miller -Милер 2006: 86).

Турските Германци, најголемата малцинска група во државата, се соочуваат со некои од најголемите тешкотии. Една неодамнешна анкета покажа дека 80% од турските првачиња немаат познавање на германскиот јазик (Miller - Милер 2006: 87).

Во анкетата спроведена од германскиот Маршалов фонд во 2011 година, 44% од Германците се изјасниле дека познавањето на јазик е приоритет за интегрирање во една култура. Овој одговор е двојно поголем од европскиот просек.

9. РЕЛИГИЈА

Милиони имигранти кои негувале различна религија, се населиле во Европа во последните децении. Муслиманите во Англија, Франција и Германија, споредено со останатите земји од Европа, ги има во најголем број. Во Западна Европа живеат над 10 милиони муслимани, така тие се најбројното религиозно малцинство во регионот. Исламот е трета најголема религија и во повеќето западноевропски земји расте со најбрз интензитет во споредба со историски доминантните - католицизам и протестанство (Холифилд – Hollifield 1992: 33, Наџи - Nanji 1996: 20, Нилсен - Nielsen 1999: 30).

Во Германија се проценува дека постојат 2.200 џамии, односно исламско-верски објекти. Повеќето од нив се направени во минатиот век, но и покрај релативно големата бројка, според тамошните муслимани, тие не се доволни за да ги задоволат нивните религиозни потреби (Кусба – Kusbah 1997, Спулар – Стигеман, Spuler – Stegemann 1998: 150).

Во Англија, Франција и Германија, за односот меѓу муслиманството и христијанството, повеќето автори поаѓаат од три стојалишта, и тоа:

- Колку Владите на овие три држави ги признаваат муслиманите како **рамноправни партнери за преговори;**
- Политиките кои влијаат на основање и финансирање на **верските храмови;**
- Третиот фокус, секако, е **присуството на исламска веронаука** во рамките на образовниот систем.

Односот меѓу религијата и државата во секоја од овие земји, е различен. Муслиманите во најголем број започнале да имигрираат во Европа по Втората светска војна, секако тие биле дел од големиот бран на имигранти кој доаѓал од посиромашните земји од Медитеранот и Источна Европа, како и од поранешните колонии на западните држави. Имигрантите доаѓале сè со цел да работат во овие земји и за да помогнат во опоравувањето од последиците на Втората светска војна. За економска експанзија, приватните работодавачи, како и владите на поразвиените земји, упорно внесувале странски работници за потребите на пазарот (Бад – Bade 1983: 60, Фримо - Fremieux 1991: 80).

Со економската криза во 70. години, европските држави во принцип ги затвориле границите за ниско квалификуваните работници, но била оставена можноста за семејно

обединување и политички азил. Повеќето европски земји се надевале дека имигрантите се кај нив само на привремена работа и дека по нејзиното завршување, поголемиот дел од нив ќе се вратат во земјите на потекло, но во пракса се покажало спротивното. Така настапил вториот бран на имигранти кои се населиле во западноевропските земји, по основа на семејно обединување. Ваквата политика создала популација на имигранти, и тоа од поединци во фамилии, кои барале дозвола за постојано населување. Со оглед на тоа што повеќето од нив биле муслимани, муслиманската популација во Западна Европа рапидно растела (Нилсен - Nielsen 1999: 30).

Семејното обединување, исто така, ги изменило и политичките калкулации, имено имигрантите станувале загрижени не само за нивните политички и економски права, туку и за културните и религиозни потреби како граѓани со привремен престој на живеење. Така, државните влади одеднаш се соочиле со прашањето како и дали да дозволат практикување на муслиманските обичаи во училиштата, болниците, затворите, дали воопшто да ја развиваат нивната заедница и дали со закон да ги заштитат муслиманите од дискриминација. Исто така, владите се соочиле и со прашањето какви чекори да преземат за заштита на домородното население од евентуална нивна дискриминација (Сезари – Cesari 1997: 39; Nielsen - Нилсен 1999: 40).

Резултатот во секоја земја бил политички контроверзен во врска со прашањето за религиозните права на муслиманските малцинства.

- Конфликтите во Британија го кристализирале прашањето дали државниот образовен систем целосно ќе ги финансира приватните исламски училишта под истите услови како и за христијаните и за Евреите.
- Германија се соочила со прашањето дали и како да ги финансира јавните здруженија на муслиманите, како и на Евреите и христијаните. Таквиот статус сигнализирал дека исламот е дел од државните религии, со што за обезбедување на социјални права, би можеле да користат државни фондови.
- Во Франција секоја година се водат жестоки дебати дали исламските девојки да носат хиџаб (бурка) во државните училишта.

Секако, енергични расправи се водат во секоја од овие земји за тоа кои треба да бидат целите на јавната политика во врска со муслиманите. Од една страна, владите спроведуваат политики кои ги охрабруваат муслиманите да се асимилираат и да ги прифатат вредностите на западноевропските општества, по цена и на напуштање на дел од нивните традиционални обичаи. Од друга страна, државите ги охрабруваат

муслиманите, како и останатите лица со различна религиска припадност, да ги ценат религиозните разлики, а муслиманите да ги одржуваат нивните длабоко всадени религиозни потреби.

Овие забелешки уште повеќе добиле поента по нападите на Светскиот трговски центар во Њујорк, САД, во 2001 година, од страна на муслимански екстремистички групи. Ужасниот терористички напад ги поттикна политичките лидери како на најдобар начин да обезбедат успешно вклучување на муслиманите и прифаќање на вредностите на либералната демократија. Европските држави заеднички се соочија со предизвикот и потребата од излегување во пресрет на религиозните потреби на муслиманите, но секоја од нив има различен пристап кога станува збор за прилагодување кон муслиманските религиозни практики. Така, Британија, во 60. години на минатиот век, ја засилила контролата за влез на имигрантите и ја ограничила можноста за добивање на државјанство на жителите од нејзините поранешни колонии. Најбројни биле Пакистанците, Индијците и фамилиите од Бангладеш, кои барале државјанство по основа на семејно обединување. Во поново време, во 2002 година, Лабуристичката партија на Британија, на чело со Тони Блер, одбила да го прошири законодавството против расната и религиозната дискриминација во вработувањето, домувањето и образованието - клучното прашање за муслиманите (Islamic Human Rights Commission - IHRC – невладина организација во Лондон). Сепак, државата прилично одговорила на културните и религиозните потреби на муслиманите (Спенсер – Spencer 1997: 24).

Во Британија од 70. години на минатиот век, опфатен е мултикултурализмот во државните училишта, така во наставниот план освен за христијанството, се одржуваат и религиозно-едукативни часови и за исламот, јудаизмот и сикизмот. Соочени со предизвикот пред прашањето „дали муслиманските девојки да носат хиџаб во државните училишта, британските образовни власти брзо направиле компромис, со што на муслиманските девојки им било одобрено да носат религиозна марама на главата само под услов да одговара со бојата на училишната униформа. По долгите обиди за добивање на државна помош за исламските училишта во 1998 година, Владата го одобрила функционирањето на две независни исламски училишта (Луис - Lewis 1994: 8).

Во Франција, рестрикцијата на имигранти во земјата започнала околу 70. години. Во раните 80. години државата иницирала политика на враќање на емигрантите во земјата на потекло, која се покажала сосема неефикасна. Повеќето од овие закони биле укинати во 90. години. Законодавниот дом, исто така, донел закони, со што постапката за добивање државјанство за имигрантите и нивните деца, била многу тешка

и ретко кој успева да добие државјанство и покрај тоа што повеќето муслимани во Франција се нејзини жители.

Во споредба со Британија, сепак Франција значително помалку ги задоволува религиозните потреби на муслиманите. Франција го одби мултикултурализмот како соодветен образовен модел во државните училишта. Освен кусите лекции за „муслиманскиот свет“ и неколку лекции по историја и географија, во француските средни училишта не се изучува ништо за исламот.

И покрај популарниот впечаток дека Conseil d'Etat (највисокиот суд во Франција) го реши прашањето во врска со „аферата за носење бурка - Scarf Affair“, според проценките на француските муслимански лидери, стотици млади муслиманки биле протерани од државните училишта бидејќи одбивале да ги извадат своите бурки (Сезари - Cesari 1997: 30).

Третата земја, **Германија**, кога станува збор за религијата, претставува еден вид хибрид на Англија и Франција. Многу мал процент на муслимани во Германија се нејзини државјани. Сè до реформите од 1999 година кои ги вовеле претседателот Герхард Шредер, многу мал број на имигранти можеа да добијат германско државјанство. Државата, исто така, преземала најразлични мерки за да ги охрабри имигрантите да се вратат во нивните земји на потекло, но сето тоа немало голем ефект. Германската влада ги повикувала државите во Европската унија да го стегнат обрачот и да го контролираат влезот на имигрантите (Фесер и Сопер - Fetzer and Soper 2005: 5).

Во следната табела 8. е регистриран бројот на муслимани и џамии во Англија, Франција и Германија.

Табела 8.

Бројот на муслимани и џамии во Англија, Франција и Германија			
Земја	Население	Муслимани	Џамии
Велика Британија	61,8 мил.	2,8 мил.	850- 1500
Франција	65,3 мил.	. 5 мил.	2000
Германија	81,9 мил.	4,5 мил.	2600

Извор: Етнобарометар, Џамии во Европа - Ethnobarometer, Mosques in Europe; 2011

9.1. Велика Британија

Најголем број муслимани живеат во Англија, а нивниот број е значително помал во Шкотска и Велс. Англија нема Устав, ниту општи статuti за регулирање на односот меѓу Државата и Црквата. Нема официјално признавање на религиите како во Германија, ниту пак Државата е заснована на секуларни принципи како во Франција. **Англија има државна црква – Црквата на Англија, предводена од монарх.** Доминантната позиција на Црквата на Англија најјасно го покажува и самиот факт што 26 епископи на истата, имаат пратенички места во Домот на лордовите, како духовни лордови. На тој начин и нивното влијание врз верските работи воопшто, е големо. И покрај тоа што Црквата е државна, не е финансирана од страна на Државата. Нејзиниот привилегиран статус произлегува од историски стекнатата општествена и политичка позиција. Статусот на останатите верски заедници е помалку привилегиран. И покрај тоа што другите верски заедници се помалку привилегирани, голем дел од спогодбите кои се однесуваат на Црквата на Англија се отворени и за други вери. Тоа се однесува на верските услуги во рамките на вооружените сили, затворите и болниците. Една од неколкуте ретки законски обврски кои се однесуваат конкретно на христијанската религија, е забраната на богохулство (безбожништво). Поголем дел од муслиманските имигранти се британски државјани, како резултат на што, може да гласаат и да се кандидираат на избори. Во дел од локалните совети од 80. години па наваму, секоја година се зголемува бројот на муслимани, но ова сè уште не е случај на национално ниво. И конзервативците и либерал-демократите имале неколку муслимански кандидати на општинските избори од 1992 година, но во регионите каде што биле предложени, немале никакви шанси за избор.

9.1.1. Признавање на муслиманите како партнери за преговори

На општинско ниво постојат разни начини за примена на влијанието врз политиката. Жителите може индивидуално да се приклучат во советодавните тела како Советот за општински релации (Community Relations Councils - CRC). Друга опција е приклучување во рамките на религиозните совети во внатрешноста на градовите (Inner Cities Religious Council - ICRC). Религиозните совети се формирани од страна на Владата во 1992 година и како што кажува и самото име, имаат советодавна улога. Составени се

од претставници на христијаните, хиндусите, муслиманите и заедницата на Сиките, а нивните состаноци се одржуваат трипати во годината. Со вклучувањето и консултирањето на лидерите на различни верски заедници, Британската влада смета дека ќе се зголеми и продлабочи контактот на државните органи и пошироката јавност. За таа цел, во некои градови формирани се и локални организации на муслимани, кои се еден вид мост меѓу локалното муслиманско население и државните органи. Уште една таква иницијатива е и Здружението од Брадфорд, наречено Совет на џамии (Bradford Council for Mosques- BCM), кое посветувало внимание на поголема застапеност на етничките малцинства во политиката, но и на развој на џамиите во областа Брадфорд во Велика Британија. Главна цел на Здружението е да дејствува како посредник меѓу муслиманската заедница и пошироката заедница, да се охрабрат во градење на социјално заедништво. Властите на Брадфорд му дале посебен грант на Советот на џамии (BCM) за промоција на муслиманските интереси во многу области, особено во образованието. Голем дел од локалните иницијативи биле успешно реализирани, токму поради тоа што членовите на локалните совети припаѓале на BCM или на CRC или пак тесно соработувале со муслиманите кои биле активни во нив. Поттикнати од аферата Рушди⁵, исламските лидери, во јули 1989 година, се сретнале со државниот секретар Даглас Херд, кој бил на власт до 1995 г. и неговиот државен секретар Барон Патен.

Главните прашања покренати од страна на муслиманите биле:

- Донесување закон за богохулење (да бидат предвидени строги казни за сите „навреди кон верските чувства”);
- Одговор на потребите на муслиманските деца во државните училишта;
- Владино финансирање на исламските училишта

Патен одговорил дури по еден месец во отворено писмо, дека проширување на законот за богохулење не било изводливо, намерата била сериозно разгледана, но предлогот бил одбиен од страна на Црквата на Англија. И во сферата на образованието, Владата понудила многу малку (Joly- Џоли 1995: 34).

⁵Една од најконтроверзните книги „Сатански Стихови“, за која авторот Салман Рушди бил инспириран од имиграцијата и ја критикувал религиската традиција од која самиот тој потекнува. Поради оваа книга Рушди бил осуден на смрт бидејќи се „кренал“ против својот бог. Како што тврди познатиот теоретичар на политиката и мултикултурализмот Бику Парек, авторот се нашол на средината на една битка како онаа меѓу христијанството и исламот, секуларизмот и фундаментализмот.

9.1.2. Верски храмови

На национално ниво, во Англија не е можно да се субвенционираат верски објекти. Според Законот за регистрација на верските храмови, кој датира од 19. век, исламските џамии и хинду-мандирите може да се регистрираат како доброволни организации, бидејќи на тој начин плаќаат помал данок. Регистрацијата не е задолжителна, но многу верски организации се регистрирани поради финансиски причини. За употреба на зградите како место за богослужба, мора да се има дозвола која е во рамките на градските и државните правни регулативи. Постапката за добивање дозвола е во рацете на локалните власти и како и во другите земји зависи од зонските прописи, одржувањето на јавниот ред и мир, како и од политиката за интеграција на етничките односи (Гилиат Реј – Gilliat Ray, 2010: 47).

Како резултат на тоа што менувањето на зонските прописи одзема многу време, многу организации ја заобиколуваат оваа процедура со избирање на собиралишта кои претходно, исто така, служеле за верски обреди, а за кои не била потребна дозвола. Друг извор на финансирање на исламските организации се грантовите на национално и локално ниво за одржлив развој или за учење на јазик. Локалните власти реагирале на различни начини на апликациите од страна на муслиманските организации за основање верски храмови. Во повеќето случаи дозволата се издава привремено или врз основа на посебни околности. Локалните општини во кои има мала муслиманска популација немаат развиени политики во врска со овие прашања, други пак имаат детално разработени политики за нивен интерес. Бирмингем е еден од првите градови во кој биле иницирани целни групни политики насочени кон основање џамии, истите биле копирани од градовите како Лестер, Сток-он-Трент и Шефилд. Политиката на Бирмингем, првично, била многу рестриктивна. Дозволата била привремена, собиралиштата за богослужба биле ограничени, зградата морала да биде одвоена, самостојна и притоа не биле дозволени никакви измени, секако неопходен бил паркинг простор на располагање. Како резултат на сите овие барања, голем дел од апликациите биле одбиени, а дел од кандидатите поднеле жалба до државниот секретар. Кога тој одлучил во нивна корист, Бирмингем бил принуден да ги ублажи рестрикциите. Новата политика дала поттик за изградба на нови џамии на поголеми површини, како и можност за пофлексибилни барања за конвертирање на постарите згради во места за богослужба (Кан – Khan 2000: 29).

9.1.3. Религиозно образование

Во државните училишта во Англија постои само еден изборен предмет за религија, а тоа е **општо христијанство**. Наставата се состои од заеднички молитви и веронаука, програма која едногласно е одобрена од локалните образовни власти - Local Education Authorities (LEAs). Оваа комисија е составена од претставници од различни сектори, вклучувајќи ги и синдикатите на наставниците, разни религиозни групи во регионот, Црквата на Англија и локалните образовни власти (LEA). Локалните образовни власти ја играат клучната улога, бидејќи тие ја носат одговорноста за содржината на наставата. Не постои никаков простор за одобрување на исламска настава во училиштата. Училишните владини тела се овластени, но не е неопходно да обезбедат капацитети за одржување на верски часови за децата со исламска религија по завршување на редовната настава. Исто така, родителите имаат право да дадат согласност дали нивното дете ќе посетува часови по веронаука.

Во доцните 60. години, дел од локалните власти направиле промени во контекст на содржината на веронауката. Со Законот за реформи во образованието од 1988 година, децидно се наведува дека верското образование треба да биде главно христијанско по природа. Сите локални образовни власти имале законска обврска да ги усогласат образовните програми. Во јули 1992 година, Владата дала предлози за ново законодавство во образованието. Локалните власти кои не ги адаптирале програмите според Законот од 1988 година, биле предупредени и принудени да го сторат тоа. И во новиот Закон, повторно бил даден приоритетот на христијанството.

Во рамките на државните училишта во Англија, постојат и училишта кои се базираат исклучиво на изучување на религиите и добиваат средства од државата. Оваа категорија се дели на училишта кои во зависност од автономијата на локалните власти, како и од јавната финансиска поддршка која ја добиваат, се:

- контролирани;
- со посебни договори;
- доброволно потпомогнати.

Поголемиот дел училишта се христијански и има неколку еврејски. Од 70. години муслиманите направиле голем број обиди да обезбедат средства за доброволно помагање на исламските училишта, а имало одредени иницијативи и од хиндусите. Апликациите за државно финансирање на исламските училишта наишле на силен отпор од Министерството за образование и постојано биле одбивани. Случајот кој добил поголем публицитет бил барањето за отворање на училишта со исламска вероисповед (Islamia Schools Trust - IST) во Лондон, поточно во малото гратче Брент, кое има своја самоуправа. Првичното барање после деталното разгледување, било прифатено од локалните власти во Брент во 1986 година и испратено до Министерството за образование. Но, државниот секретар тоа го одбил, со образложение дека не може да се оствари бидејќи училиштето било многу мало. Потоа, следеле планови за проширување на училиштето, кои долго време биле одбивани, за на крај конечно да биде дадена градежна дозвола во 1988 година. И покрај дозволата, барањето повторно било отфрлено во 1990 година. Како резултат на ова, IST случајот го дала на суд. Врховниот суд, во 1992 година, пресудил дека одлуката на државниот секретар е неправедна и апликацијата мора повторно да се разгледа. Но, и по една година, повторно барањето било отфрлено поради слични основи. Одбивањето се чини дека било, пред сè, поради стравот од ширење на исламското образование. Подоцна, во следните десет години, бројни апликации биле отфрлени, IST биле битка за добивање статус на училишта кои ќе спаѓаат во категоријата „доброволно потпомогнати“. И во следниот период, државното финансирање на исламски училишта во Англија се чинело невозможно и покрај можностите кои ги нудел Законот. Тие можности официјално биле објавени во Законот од 1988 година, кога т.н. субвенциониран статус, бил создаден во прилог на веќе постоечките училишта. И двете државни и приватни можеле да аплицираат за субвенциониран статус. Ако е одобрен, училиштата тогаш работат независно од локалните образовни власти и се финансирани директно од Министерството за образование (Fesep и Soper - Fetzer and Soper, 2005).

9.2. Франција

Францускиот Устав се базира на строго секуларни принципи, апсолутна поделба на Црквата од Државата уште од 1905 година. Според Член 2 од Уставот, предвидено е дека Републиката не може да одвои фонд за ниту една религија. Како резултат на ова, отфрлена е секаква финансиска помош од државата. Од историски причини, состојбата во **Алзас и Лорен** е поинаква. Тука, за католичката, протестантската и еврејската заедница, уште од 19. Век, државата плаќа за платите на верските службеници и за одржување и реставрација на верските објекти. Направени се одредени чекори и за формирање слични фондови кои ќе го финансираат исламот. Речиси половина од муслиманските имигранти во Франција имаат француско државјанство, а со тоа имаат право на глас, но и да бидат гласани за одредена функција.

9.2.1. Признавање на муслиманите како партнери за преговори

Без оглед на големиот број муслимани кои живеат на француско тло, во 1990 година Владата била принудена да се справи со одредени прашања. Во одговор на аферата Рупди и како резултат на вревата за муслиманските шамии во училиштата, Министерот за внатрешни работи формирал **Стручен совет за исламот во Франција** (Study Council on Islam in France - CORIF), сè со цел да ја советува Владата за прашања поврзани со исламот. Советот бил составен од 15 члена, вклучувајќи ги лидерите на исламските организации и муслиманите од академските кругови. Со формирањето на CORIF, Владата се надевала дека ќе ги намали претензиите на раководителот на Големата џамија во Париз, кој тврдел дека ги застапува сите муслимани пред француските власти. Улогата на CORIF, била да биде еден вид преговарачки партнер, гласноговорник на исламот, нешто слично на Советот на француските еврејски институции (Council of French Jewish Institutions-CRIF).

По иницијатива на CORIF, решени се голем број институционални прашања, како:

- Распределба на парцели за погребување на муслиманите;
- Исламистички вооружени сили;
- Служење на месо со ХАЛАЛ-сертификат и сл.

Од 1993 година, CORIF бил маргинализиран во корист на Големата џамија во Париз. Раководителот на џамијата го вовел т.н. „Национален претставнички комитет на муслиманите во Франција“, во кој биле вклучени најголемите исламски организации во земјата. Така настанал спор меѓу Големата џамија од една страна и ривалските организации како Националната федерација на француски муслимани (National Federation of French Muslims - FNMF), која два месеци подоцна го замени „Консултативниот Совет на француски муслимани“, а воедно се здоби со поддршка од министерот за внатрешни работи.

Тогашниот министер за внатрешни работи, Шарл Пасква, официјално, во почетокот на 1995 година, го признал Советот за соработник и партнер за преговори. По тој повод бил преименуван во Ополномоштен совет на француските муслимани (Representative Council of French Muslims - CRMF). На овој начин се запечатил судбината на CORIF (Винтер - Winter 2008: 86-88).

9.2.2. Верски храмови

И покрај строгата поделба на Црквата од Државата во Франција, можности за државна помош сепак постојат. Од 1961 година, министерствата и одредени сектори, можат да дадат гаранција за заеми на културни или религиозни организации за изградба на места каде ќе се собираат верниците. Општините, исто така, може да издадат места за закуп на земјиште за таа намена по симболична надомест. Ова вообичаено е во контекст на урбани или општински развојни проекти. Во 1976 година, државниот секретар за странски работници со меморандум, истакнал дека овие олеснувања важат и за муслиманите. Основната цел била да им се помогне да го зачуваат идентитетот. Муслиманите ги имаат искористено овие можности, но во пракса основањето џамија не е рутинска материја и во неколку наврати предизвикани се жестоки реакции. Вознемирувачки примери имало во летото 1989 година, кога градоначалникот на француската општина Шарвије Шавењу, наредил да се урне џамијата која се градела без дозвола. Меѓу другите, и во општината Либеркорт, прашањето за проширување на постоечката џамија, било изнесено на референдум во 1991 година. И во годините што следеле, локалните власти во голема мера го блокирале или го одложувале на неодредено време процесот за изградба на џамии. Во Лион, муслиманите дебатираше скоро 10 години за локацијата на џамијата. Кога речиси се постигнал договорот, локалните власти одлучиле да направат промена на зонскиот план, а со тоа и натамошно

одложување за изградба. И покрај сите пречки за изградба, последните податоци го тврдат спротивното, имено бројот на џамии во Франција е поголем од бројот на цркви. Резултатите од студијата на американскиот институтот Хадсон во Вашингтон, говорат дека сè почеста е изградбата на џамиите и речиси 150 нови џамии моментално се градат во Франција. Тоа го потврдил и Мухамед Мусаи, претседател на Муслиманскиот совет во Франција (CFCM). Инаку, вкупниот број на џамии во оваа земја изнесува околу 2.000, а раководителот на Големата џамија во Париз, Далил Боубакер, претендира овој број да се зголеми двојно. Во последните 10 години изградени се само 20 католички цркви.

9.2.3. Религиозно образование

Верското образование не може да биде понудено како редовен предмет во државните наставни планови и програми. Историски, тоа е укинато со Закон од 1882 година. Дебатата за тоа дали учениците треба да ги изучуваат религиите во училиштата, започнала во 80. години на минатиот век. Во 1989 година, во рамките на предметите историја и географија, бил ставен поголем акцент и на религијата. Сепак, без разлика за која религија станува збор, нејзиното изучување може да се организира по завршувањето на редовните часови или на родителски трошок. Училиштата може само да помогнат во обезбедување простор за извршување на верското учење. Во пракса, исламското верско образование не е достапно во Франција по училишните часови. Исламот добива внимание во некои училишта како дел од малцинскиот наставен јазик или за време на интеркултурни курсеви.

Како и во Германија, религиозно заснованите училишта во Франција, може да добиваат јавни средства. Во пракса тоа важи во најголем дел за католичките училишта кои се делумно финансирани, заедно со мал број еврејски деца. Приватните училишта сочинуваат 15% од вкупниот број на училишта во Франција. Католичката црква има голем број приватни училишта и околу 20% од студентите ги посетуваат.

Во 2001 година, тогашниот министер за образование, Жак Ланг, побарал од професорот и публицист Режи Дебре, да направи извештај за состојбата во училиштата и да даде препорака како да се промени состојбата на подобро. Насловот на извештајот е: „Изучување на религиозните факти во секуларните училишта“. Неговиот извештај содржи голем број препораки, вклучително и изучување на религијата, но не како посебен предмет, туку во рамките на историја и филозофија. Тој, исто така, препорачува формирање на „национален институт за верска наука“, со цел да им се помогне и да се

обучат наставниците кои ќе предаваат во основните и средните училишта. Европскиот институт за верска наука бил основан во 2002 година, а тоа значело и промена во француската политика на владата. Сепак, **принципот на секуларизам или на француски познат како laïcité**, сè уште е во срцето на оваа политика, но според гледиштето на Дебре, наместо да се биде антирелигиозен, laïcité ја гарантира слободата на свеста на поединецот во колкава мера да биде или да не биде религиозен. Во однос на исламот, тој вели: „Laïcité е можност за исламот во Франција и францускиот ислам е можност за laïcité“ (Дебреј – Debray 2002: 42).

Конкретно, исламски училишта субвенционирани од Владата, не постојат. И раководителот на Големата џамија и челниците на Унијата на француски исламски организации, со години одржуваат кампања за основање на исламско училиште. Најголемите пречки на патот на реализирање на нивната цел се главно од финансиска природа, училиштата треба да задоволат многу барања, квалификуван персонал и да понудат наставна програма која е во согласност со националните стандарди.

9.3. Германија

Односот меѓу државата и религијата е прашање кое не зависи само од Германската федерална влада. Федералните држави во Германија (Länder), исто така, имаат законски одредби за можностите за остварување на верата и другите идеолошки убедувања. Тие дури уживаат и голема автономија во оваа област. На федерално ниво, постојат два клучни уставни принципа кои ги регулираат односите меѓу Државата и религијата: **неутралност и паритет**.

- Според првиот принцип, Државата треба да има **неутрален став** кон сите вери и да не интервенира во дебатите за теолошките учења. Исто така, Државата не дава никакви мислења доколку религиозните идеи и принципи се движат во рамките на законот, во спротивно интервенира.
- Според вториот принцип, сите религии треба да се третираат **подеднакво**. Но, во пракса ова не значи дека нема привилегии за одредени религиозни групи, ниту пак дека е преземена акција за да се обезбеди еднаков третман на религиите.

Сепак, одвојувањето на Црквата од Државата во Германија не е толку строго како во Франција. Покрај традиционалните обврски на Владата да се плаќаат официјалните претстаници на признатите религии, се субвенционира и одржувањето и реставрирањето на црквите, се обезбедуваат даночни олеснувања, воспоставениот обичај познат како „црковен данок“⁶ ја игра клучната улога во односот меѓу Црквата и Државата. Државата собира данок во името на секоја призната верска заедница и потоа средствата ги канализира назад кон заедниците. Сите верски членови на одредена заедница се оданочуваат. Правото на собирање данок е ограничено само на заедниците кои се законски признати како правно корпоративни тела (Körperschaften des Öffentlichen Rechts KÖR). Во принцип, сите верски заедници може правно да побараат јавен статус, но во моментот тој статус е ограничен на Римокатоличката, Протестантската, Грчката православна црква и Еврејската заедница. И Исламската заедница би требало во иднина да добие таков статус, со тоа што, како и во другите верски заедници, и муслиманите ќе бидат оданочувани самите на себе. Тоа не би значело дека оние кои не се припадници на муслиманската вероисповед би плаќале данок за исламот, како што тврдат некои од неистомислениците.

Законодавната власт за црковното оданочување е во рацете на федералните држави во Германија (Länder). Улогата на државата во собирањето на овие даноци е утврдена во германскиот Устав. Целта на данокот е да се покријат трошоците на Црквата. Правото на собирање данок формално е одделен од кое било актуелно државно финансирање на религијата. Државата единствено ја има улогата на медијатор во прибирањето на даноците. Германскиот закон наведува дека признанието може да биде одредено само на организација или институција која ја претставува верската заедница. Исто така, мора да биде од трајна природа и да е во согласност со принципите на германскиот устав. Сите овие услови се пречка за признавање на исламот.

И покрај тоа што исламот се смета за „верска заедница“ (Relionsgemeinschaft), група на луѓе кои се приврзани за еден или повеќе богови и го изразуваат тоа преку верски обреди, за да се здобијат со признат корпоративен статус, исто така, треба да се квалификуваат како „верско општество“ (Relionsgesellschaft). Вториот термин се однесува на надворешни, организациски карактеристики на верските заедници. Се работи за претставник, постојано тело, кое се занимава за јавното остварување на

⁶ Црковниот данок е воведен за членовите на некои религиозни заедници, освен во Германија и во Австрија, Данска, Финска, Исланд, Италија, Шведска. Околу 70% од приходите во црквата доаѓаат од тој данок.

религијата. Како резултат на децентрализираната структура на исламот во Германија, но и во други европски земји, тешко е да се задоволат барањата на целата верска заедница. Исламот е организиран во голем број независни здруженија и фондации кои не одговараат едни пред други. **Голем број на противници на исламот, сметаат дека тој не е во согласност со германскиот Устав.** Го обвинуваат за поттикнување на нееднаквост меѓу мажите и жените, како и лојалност кон авторитети, чија власт не е уставна. Со оглед на таквите приговори, мали се веројатностите исламот да добие јавно правен статус во блиска иднина. Мора да се додаде дека негативната перцепција на јавноста за исламот, игра главна улога. Во споредба со другите две земји, многу е тешко странците да добијат германско државјанство. Натурализацијата е релативно ретка, само 0,7% од вкупниот број на странци, биле натурализирани во 1993 година. Дискусиите за добивање право на глас во општините, исто така, речиси исчезнаа. Муслиманите имаат неколку можности да влијаат на формалните политички одлуки (Тренхард - Thränhardt 1995: 96).

9.3.1. Признавање на муслиманите како партнери за преговори

Црквите и синдикатите играат голема улога во својство на партнери за преговори, но немаат широка мрежа за промоција на интересите на имигрантите на федерално ниво. Во некои градови каде поголем дел од населението е имигрантско, постојат **„Помошни совети за странци“**, еден вид советодавни тела коишто се избирани од страна на имигрантите. Бидејќи исламските организации имаат големо и активно избирачко тело, тие успешно ги бираат претставниците во овие локални совети. Во Германија, исто така, постојат и неколку меѓуетнички организации под еден чадор: **Исламскиот совет на Федерална Република Германија и Централниот совет на муслиманите во Германија**, и двете со седиште во Келн, како и **Исламскиот совет** во Франкфурт. И покрај тоа што германските власти одржуваат контакти со авторитетите на овие организации, сепак тие немаат официјален статус со што би имале вистинско влијание врз политиката (Блак - Blaschke 2004: 33).

9.3.2. Верски храмови

За Исламската заедница, Германија не предвидува јавна финансиска поддршка, бидејќи не е призната како јавно правно тело. Во целина, не постои ни активна политика за постоењето на верските објекти. Потребите и желбите на муслиманите не се предвидени во урбанистичкото планирање на градовите, иако степенот од еден до друг град варира. Локалните власти имаат тенденција да зборуваат за муслиманите како за сограѓани и постои непишано правило дека треба да имаат половина квадратен метар простор за извршување на молитвите во секоја општинска заедница. Сепак, голем дел од локалните власти се вознемирени во преговорите со одредени муслимански групи поради фундаменталистичките влијанија. Така, на пример, во Големата муслиманска заедница во Дујсбург, 10% од населението се соочува со недостиг од џамии. До пред неколку години, нивната потреба била игнорирана во урбанистичките планови, а потребите на христијаните биле земени предвид. Дури и веќе постоечките џамии биле исфрлени од шемите за планирање. По интервенцијата на локалната заедница, властите ги толерирале постоечките џамии, но не се презела активна политика за да се ублажи нивниот недостиг. Градовите како Франкфурт, стравуваат дека џамиите ќе го нарушат карактерот на центарот на стариот град.

Штутгарт е исклучок, таму Градскиот совет ја формирал политиката на џамиите во соработка со Советодавната комисија на исламските групи, тело кое има улога и на воспоставување на релација со локалната власт. Ротердам, кој има платформа на исламски организации, е земен како модел (Хеген - Hegen 2001).

9.3.3. Религиозно образование

Веронауката е под јурисдикција на федералните држави во Германија (Länder). Во 1970 година, наставата за исламот се изучувала повремено во неколку сојузни држави во рамките на програмата за настава на јазикот на имигрантските малцинства. Во Северна Рајна Вестфалија, наставниот план за изучување на исламот бил изготвен во соработка со директорот за верски прашања на Турската влада (Diyanet)⁷. Степенот на наставата зависел од самиот учител и неговата подготвеност да предава, така обуките

⁷ Diyanet – е турски збор за канцеларија или орган кој одлучува за исламските верски прашања.

можело да траат неколку минути или подолг временски период, со обработка на повеќе лекции.

Генерално, воведувањето на веронауката зависи од јавно-правниот статус на одредена религија. За да се биде овластен учител, потребно е верската заедница да има свое репрезентативно тело, претставнички орган кој ќе ја има врската со власта, односно ќе посредува. Претставничкиот орган мора да даде гаранција дека програмата и професионалните квалификации на наставниците се во согласност со основните принципи на религијата која се изучува. Организацијата задолжително треба да има статус на јавно правно тело или организација која подлежи на Законите на приватното право. **Како што напоменав, исламот нема јавно-правен статус** (Суниер- Sunier 1996: 52).

Значи, Католичката и Православната црква, кои воедно се главни христијански заедници, но и Еврејската заедница, имаат јавно-правен статус („Körperschaften des öffentlichen Rechts”), благодарение на кој уживаат во многу предности, вклучувајќи го и правото да собираат даноци од своите членови, а државата пак собира на ниво на заедница. Во текот на изминатите години, муслиманската организација се обидела да добие таков јавно-правен статус, но залудно, со образложение дека исламот нема официјална структура која може да се спореди со таа која ја имаат христијанските цркви или Еврејската заедница. Муслиманите обично се организирани во општеството приватна форма, на тој начин можат слободно да ја практикуваат религијата, но немаат право да собираат даноци.

Во само две сојузни држави, **Бремен и Берлин**, наставата е во рацете на самите религиозни заедници, тамошните власти само ги обезбедуваат потребните капацитети за нејзино реализирање. Во Берлин, Сојузот на исламски организации „Берлинска исламска федерација“, и покрај тоа што аплицирал за да добие општествен статус, бил одбиен, со образложение дека немало добар договор меѓу самите муслимани во Берлин. Покрај сè, за да се изучува исламот, Сенатот во Берлин склучил договор со Турскиот конзулат, според кој децата со турска националност, два часа во неделата можеле да посетуваат настава на турски јазик и да ја изучуваат исламската култура и традиција. Сето ова било организирано на волонтерска основа. Сепак, **првото исламско училиште е основано во Берлин во 1989 година**, неодамна доби признание и се финансира од страна на тамошните власти.

Во Баварија, исламската верска настава е класифицирана како стандарден предмет во рамките на наставната програма во државните училишта.

Долго време исламот е на работ на германското општество и муслиманите живеат во сегрегирани средини. Со години исламот се сметаше за религија на „странци“, но со Законот за странци од 1990 година, реформата на политичкиот азил и со новиот Закон за државјанство и националност, се подигна и прашањето за институционализација на исламот. Така, за разлика од Франција, во Германија е дозволено е женските муслимански деца да носат бурка, но не и наставниците. Пример за тоа е Ферешта Лудин, ќерка на еден авганистански дипломат. Родена е во Авганистан во 1972 година, дошла во Германија во 1987 година, а во 1995 година официјално станала и граѓанин на Германија. Студирала во Баден Виртемберг и успешно ги завршила државните испити, со што се здобила со сите потребни квалификации за учител по германски и англиски јазик во основно и средно образование. Во 1997 година се соочила со пречка на професионално поле и не ја добила позицијата како наставник, бидејќи одбила да ја извади бурката за време на предавањата. Во 1998 година аплицирала за позиција наставник во државно училиште во сојузната покраина Баден Виртемберг, но училишните власти од Штутгарт одбиле да ја вработат во државниот училиштен систем, со образложение дека државниот службеник мора да биде неутрален кога станува збор за религијата. Како резултат на тоа, Лудин изјавила дека ѝ било скратено правото на слобода на религија и дека била дискриминирана од страна на сојузната држава. Истакнала дека носела шамија од 12-годишна возраст и тоа била нејзина сопствена одлука која не била наметната од нејзините родители. Така, поднела и приговор до Управниот суд против одлуката на државните училишни власти од Штутгарт, но судот двапати ги отфрлил нејзините жалби, повикувајќи се на **принципот на државна верска неутралност**. Нејзините жалби се пренеле од локално на федерално ниво, но крајниот исход не бил во нејзина полза. Сојузниот управен суд во Берлин, пресудил дека наставниците во државните училишта мораат да се воздржуваат од јавно прикажување на верските симболи во училницата, бидејќи тие се претставници на државата (Суниер-Sunier 1996: 57, 62-67).

На крајот, во 2002 година, апелирала и до Сојузниот уставен суд (FCC), највисокиот суд во Германија, кој во септември 2003 година донел пресуда дека наставникот кој носи муслиманска марама, не го крши постоечкиот закон за слобода на религијата и религиозната неутралност за време на предавањата. Според пресудата, училишните власти во Штутгарт не биле во право и немале правна основа за забрана на носење шамии на главата за време на должноста. Според пресудата, на Ферешта Лудин ѝ се повредени фундаменталните уставни права, поради тоа што била одбиена да работи

како наставник поради носењето шамија на главата како религиозен симбол. Оваа пресуда била делумна победа на Лудин, која пет години се борела нејзината марама да биде прифатена во државните училишта. Уставниот суд заклучил дека носењето шамија не може да се сведе на симбол на угнетување на жените. Тоа го потврдува правото на муслиманските наставнички да носат бурки во училиштата. На 9 и 10 октомври 2003 година, на владиниот состанокот, министрите за образование на сојузните германски држави не се усогласиле за униформни правила во врска со носењето на шамии. Дел од министрите, меѓу кои и оние на Хамбург и Рајнската област – Палатин, истакнале дека нема потреба за нов закон. Министерот за образование на Хамбург истакнал дека муслиманските наставници во неговата држава носеле шамии на главата од 2000 година без проблеми. Од друга страна, државите Баден Биртемберг, Брандербург, Хесе, Баварија, Берлин, Долна Саксонија и Сар биле против одлуката и барале забрана за носење верски марами во училиштата. Од април 2004 г. до јуни 2006 г. осум сојузни држави донеле Закон за забрана на муслиманските државни службеници да носат марами на главата во државните училишта и во јавните служби.

10. ЗАКЛУЧОК

Овие три земји, Велика Британија, Франција и Германија, ја искусиле големата имиграција по Втората светска војна. Очигледен застој имал кон средината на 70. години, кога вработувањето на медитеранските работници завршило како резултат на нафтената криза од 1973 година. Ретката можност за вработување и правилата за престој на имигрантите, создале потешкотии за влез во земјите, без соодветна документација.

Дури и кога семејното обединување во 90. години, не било толку значаен фактор во процесот на спојување на имигрантските семејства, сепак тоа не значело и крај на имиграцијата. Новиот прилив на баратели на азил и понатаму продолжил, особено за Германија, која во 1992 година го достигнала врвот и апсорбирала голем дел од нив, по што сите земји презеле мерки да го запрат тој проток. Иако е јасно дека имиграцијата е траен феномен, речиси ниедна од овие земји не сака да се нарече имиграциона земја.

Како што е наведено, кога станува збор за интеграција на имигрантите, Стефан Кестелс и Марк Милер нудат три модели, во зависност од тоа како државите одговориле на етничко-културните разлики во рамките на едно општество. Тоа се: **моделот на исклучување/диференцијални исклучувања, републиканскиот модел и мултикултурниот модел.**

- Германија е најјасен пример за првиот модел, иако е важно да се напомене дека иселениците од Германија не се дефинирани како имигранти туку како сонародници;
- Франција најдобро го претставува вториот модел;
- Англија е мешавина меѓу мултикултурен и републикански модел.

Сепак, може да се забележат сличности меѓу двата спротиставени модели. Францускиот модел содржи елементи на моделот на диференцијални исклучувања. И двата модела (германскиот и францускиот) ги исклучуваат имигрантите кои не се натурализирани од изборниот процес. Француските, како и германските власти, во 70. години се обиделе да ја стимулираат ремиграцијата, дури некои аналитичари тврдат дека германската политика на ремиграција во тој период била моделирани врз база на француската. И двете земји, јасно им дале избор на имигрантите да се вратат во земјата на потекло или да прифатат интеграција. Двете земји во однос на културната хомогеност во рамките на нивните држави, се чини дека сè уште имаат проблем со модерирањето на

својот став. Имајќи ги предвид овие сличности, би можеле да ги дефинираме разликите на следниот начин:

- Германија ги исклучува имигрантите, освен ако тие се подготвени културно да се асимилираат;
- Франција ги апсорбира имигрантите, освен ако тие не успеат да се асимилираат.

Разликата е во тоа што германските власти на натурализацијата гледаат како процес на крунисување на асимилацијата, а за француските власти тоа е појдовна точка од која треба да се тргне. Франција изразува голема доверба на големата моќ за асимилација на француската култура. Сето ова има смисла доколку се сетиме на доминантната позиција која ја уживаа францускиот јазик и култура во Европа од 17. до 19. век. Кестелс не посветува внимание на тие поенти кога го разгледува германскиот модел на диференцијални исклучување и францускиот републикански модел, но сепак укажува дека може да се изврши нивно споредување. Според Кестелс, мултикултурниот модел нуди најдобра перспектива за брза и безконфликтна апсорпција на имигрантите во општествата кои ги примиле (Вермуелен – Vermeulen 1992: 30).

Кестелс тврди дека мултикултурниот модел е најдобар водич за политичко решение на проблемите својствени за имиграција, државјанство и демократија.

Според него, мултикултурниот модел ги прифаќа следните принципи:

1. Прв приоритет за да станат имигрантите граѓани на земјата во која дошле, е да можат да го добијат државјанството во разумен рок од неколку години, без многу одложување. На пример, во Австралија по пет години од пристигнувањето, имигрантите добиваат државјанство;
2. Со официјалното доделување на државјанството, вистинска еднаквост не е постигната. Тоа е делумна задача на владата, која треба да стави крај на нееднаквиот третман на етничките културни групи и да се бори против расизмот;
3. Имигрантите не можат да станат рамноправни граѓани, сè додека општеството не е подготвено да прифати дека одредени групи имаат право да ги негуваат културните разлики;

4. Правилата кои преовладуваат во општеството се утврдени од доминантната група. Тие имаат свои културни специфики, токму затоа се потребни правила за инкорпорирање на новите културни специфики.

Овие четири поенти нотираат на тоа дека мултикултурниот модел вклучува многу повеќе елементи, освен културата. **Суштината лежи во неговата истовремена посветеност за политичка интеграција (1), социјална и економска еманципација (2) и признавање на различните култури како еднакви на доминантната култура (3 и 4).** Важно е да се напомене дека од сите три држави, британската политика во најголем дел е мултикултурна (Мишел и Русел - Mitchell&Russell 1996: 60).

Ова, секако, не е случај кога станува збор за јазикот, а уште помалку за религијата. Во овие две области на културна политика, Британската влада покажува јасни асимилаторски својства.

Третата поента, несомнено, е таа која најјасно го одвојува мултикултурниот модел од останатите два модела на Каестелс. Во дебатата за мултикултурализмот, исто така, се поставуваат прашањата за групните и посебните права (Галенкамп - Galenkamp 1993: 47; Кимлика - Kymlicka 1995: 19).

Во овој случај, може да се заклучи дека третата поента се однесува на политиките поврзани со специфичните (посебните) права. Во случај на несогласувања на доминантната и малцинската култура, теоретски можни се две решенија:

- Адаптација на доминантната култура на новиот спектар на културни разлики во општеството (4 точка);
- Неопходно е по внатрешните културни промени, доделување на посебни права (3 точка), комбинација на двете секако е прифатлива.

Веил и Корули забележуваат дека во споредба со Франција, во Британија постои очигледен пресврт кога станува збор за контроверзните малцински барања, како посебни училишта, посебно семејно право, прнечки политички внатрепартиски избори (Веил и Корули - Weil and Crowley - 1994 : 123).

Интеграцијата во голема мера зависи од разликите кои потекнуваат во поглед на религијата, јазикот и образованието.

- Разликите не се еднакви во поглед на политиките кои се спроведуваат во овие области, така се чини дека се поголеми во однос на религијата, отколку јазикот.
- Политиките по однос на овие прашања во една иста земја имаат тенденција на своја логика на објаснување за одреден аспект. Тоа значи дека политиката во една област може да се опише како мултикултурна, додека во друга, да се квалификува како асимилаторска. Типичен пример за тоа е Велика Британија, оваа земја се нарекува мултикултурна поради тоа што спроведува антидискриминациони мерки. Сепак, кога станува збор за „нови“ религии и имигрантскиот јазик, квалификувана е како асимилаторска.
- Од 1960 година, сите земји го напуштиле асимилаторскиот модел како политичка цел и ѝ дале предност на интеграцијата. Во тој процес, акцентот, исто така, се префрлил кон почитување на културната имигрантска посебност. Мултикултурните идеи, исто така, добиле вредност, но последните години се предмет на остри критики.
- Постои јасен доказ на спроведување на политиката на конвергенција, поради општа желба да се дојде до заедничка стратегија во европски контекст. Европските институции играат централна улога во овој процес. Конвергенцијата во спроведување на политиките насочени кон имигрантите, е присутна, но тешко може да се детектира. Европскиот притисок е тука слаб, бидејќи политиките за јазикот и религијата се тесно поврзани со прашањето за националниот идентитет.

Во просек, германските имигранти се помалку образовани и помалку го познаваат јазикот, за разлика од имигрантите кои доаѓаат во Велика Британија. Франција е најмалку толерантна кон имигрантите кога станува збор за владините политики, тоа се должи на нејзиното строго верување во либерално-секуларната држава. Велика Британија и Германија во иднина ќе се соочуваат со вистинска потреба од имиграција. Во Германија, либералната имиграциона политика која се водела во минатото, довела до создавање на соодветна работна сила, но до 2050 година Германија ќе треба да ја

зголеми имиграцијата од сегашното ниво од околу 100.000 имигранти на над 200.000 годишно, со цел да ги одржи потребите на работна сила на пазарот на труд. Што се однесува до Велика Британија, Одделот за евиденција на популација направил анализи според кои за да се компензира намалената стапка на наталитет и за да се справуваат со кризата во пензискиот систем како резултат на зголемувањето на животниот век, очекувањата се дека Велика Британија треба ја зголеми стапката на влез на имигранти во земјата на околу 1.000.000 (Бојнс и Хунеке - Boynes and Huneke 2004: 3).

Расизмот тешко е да се докаже и без опсежна анализа не може да се откријат корените на вистинската природа на отпорноста на домородното население кон мултикултурното општество. Европа, можеби треба да донесе програма за афирмативна акција, со која на квалификуваните имигранти ќе им се даде посебен третман. Разновидноста во работната сила само ќе ја направи секоја земја поразновидна и со самото тоа интеграцијата на имигрантите би била побрза. Во исто време, имигрантите мора да го научат јазикот на нацијата домаќин и да ја почитуваат нивната култура, притоа не ограничувајќи се од сопствената култура. И земјата домаќин и имигрантите, треба меѓусебно да се почитуваат и прифаќаат (Башиќ- Basic, 2007: 170).

Интеграцијата на пазарот на труд во трите земји - Франција, Германија и Велика Британија, е силно зависна од владеењето на јазикот, а секундарно од историската имиграциона политика. Статистички, имигрантите во Велика Британија се подобро интегрирани во пазарот на труд за разлика од тие во Германија, што се должи, пред сè, на познавањето на јазикот, но и на политиката на привлекување на поквалификувани работници. Како резултат на ова, Германија, во последните години, ги принуди имигрантите на познавање на германскиот јазик и овој потег резултира со намалување на нееднаквоста на пазарот на труд. И во двете земји, јазикот е олеснителна околност за влез на пазарот на труд. Француската интеграција на имигрантите тешко се движи во повисоките слоеви на општеството, обесправени се имигрантите кои не се од белата раса. Тие често дејствуваат и во криминални активности, насилни протести или екстремистички фракциски организации. Токму недостигот на економска интеграција во комбинација со екстремистичката идеологија, може да доведе до зголемена терористичка закана за Европа. Екстремистичките организации лесно може да регрутираат, обесправени муслимани, особено доколку имаат перцепција дека муслиманите не се еднакво третирали и респектирани. Во исто време, имигрантите кои

сакаат да си обезбедат подобар живот себеси и на следните генерации, потребно е да се трудат повеќе за да бидат дел од заедницата.

Големиот број на студии на оваа тема во изминатиот период, прават споредби на политиките кои националните влади ги спроведуваат на имигрантите. Токму големиот број на студии, асоцира на желбата на владите да ги споредат и координираат националните политики со политиките на другите земји, особено во рамките на ЕУ. Можеби овој тренд, е знак дека разликите во политиките по однос на овие прашања, се стеснуваат, а тоа ќе продолжи и во иднина. Сепак, голем број од студиите, сè уште се фокусирани на разликите. Ваквиот пристап го зајакнува верувањето дека националните разлики произлегуваат од длабоко вкоренетите културни и идеолошки поими, кои тешко трпат промени.

Во таа насока, ЕУ донесе голем број на механизми поврзани со интеграција на имигрантите, како на пример „Основни заеднички принципи за интеграција на имигрантите“ (Гидс - Geddes 2000: 33; Гидс и Гирудун - Geddes and Guiraudon, 2004: 27).

Со стапувањето на сила на двете антидискриминациони директиви во јуни и ноември 2001 година, донесени од страна на Советот на ЕУ (Директива 2000/43/ЕС за расна еднаквост и Директива 2000/78/ЕС за еднаквост при вработување), започна и спроведување на принципот на еднаков третман за сите луѓе, без оглед на нивната раса или етничко потекло. Прашањето на интеграција е високо истакнато на национално ниво, исто така не е исклучена и акцијата на ниво на ЕУ (Гидс – Geeeds 2008: 54).

Основните заеднички принципи за политиката на интеграција на имигрантите во рамките на ЕУ беа усвоени од страна на Советот за внатрешни работи и правда на Европската унија во ноември 2004 година и претставуваат основа на иницијативите на ЕУ во полето на интеграција.

11. Библиографија

Abdullah, Muhammad, S. 1979. *Muslim Religious Education in the Federal Republic of Germany: the Qu'ran School Debate*. Birmingham: Centre for the Study of Islam and Christian-Muslim Relations, Selly Oak College.

Abdulkader, H. Sinno. 2009. *Muslim in Western Politics*. Bloomington: Indiana University Press.

Ager, Alastair. and Strang, Alison. 2008. „Understanding Integration: A Conceptual Framework“. *Journal of Refugee Studies*, 21(2). Oxford: Oxford University Press, 166–191.

Bade, J. Klaus. 1983. *Vom Auswanderungsland Zum Einwanderungsland: Deutschlan 1880-1980*. Berlin: Colloquium Verlag.

Barry, Brian. 2001. *Culture and Equality: An Egalitarian Critique of Multiculturalism*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.

Basic, Goran. 2007. „Politika multikulturalnosti - zaštita ili kontrola etničkih identiteta? “ *Filozofija I društvo*. Beograd: Institut za filozofiju i društvenu teoriju, 167–195

Beardsmore, H. Baetens. 1993. *European Models of Bilingual Education*. Clevedon: Multilingual Matters.

Blaschke, Jochen and Vollmer, Bastian. 2004. *Employment Strategies for Immigrants in the European Union*. Berlin: Edition Parabolis.

Bleich, Erik. 2003. *Race Politics in Britain and France: Ideas and Policymaking since the 1960s*. Cambridge: Cambridge University Press.

Breen, Richard and Goldthorpe, John H. 1997. „Explaining Educational Differentials: Towards a Formal Rational Action Theory“ *Bo Douglas, D. Heckathorn, ed., Rationality and Society*. London: SAGE, 275-305.

- Boado, Héctor Cebolla. 2004. *Educational Disadvantage in France: Is it an Ethnic Problem*. Madrid: Centro de Estudios Avanzados en Ciencias Sociales (CEACS).
- Brubaker, Rogers William. 1990. „Immigration, Citizenship and the Nation-State in France and Germany: A Comparative Historical Analysis“. *International Sociology* - Vol5. No4.: 378-407.
- Brubaker, Rogers. 1992. *Citizenship and Nationhood in France and Germany*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Broeder, Peter and Extra, Guus. 1999. *Language, Ethnicity, and Education: Case Studies of Immigrant Minority Groups and Immigrant Minority Languages*. Great Britain: Short Run Press.
- Castles, Stephen and Miller, J. Mark. 1993. *The Age of Migration. International Population Movements in the Modern World*. New York: Guilford Press.
- Castles, Stephen and Miller, J. Mark. 2009. *The Age of Migration. International Population Movements in the Modern World, 4th Edition*. Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan and Guilford Press.
- Chaloff, J., and Lemaitre, G. 2009. *Managing Highly-Skilled Labour Migration: A Comparative Analysis of Migration Policies and Challenges in OECD Countries*. OECD Social, Employment and Migration Working Papers No. 79, Paris.
- Chelini-Pont, Blandine. 2009. „Papal Thought on Europe and the European Union in the Twentieth Century“. *Religion, State & Society*. London: Routledge - Taylor & Francis Group, Vol 37, 131–146.
- Chou, Meng-Hsuan and Baygert, Nicolas. 2007. “The 2006 French Immigration and Integration Law: Europeanisation or Nicolas Sarkozy’s Presidential Keystone?”. *Centre on Migration, Policy and Society, Working Paper No. 45*. University of Oxford. 17
- Cesari, Jocelyne and McLoughlin, Sean. 2006. *European Muslims and the Secular State*. Aldershot: Ashgate Publishing Company.

Dickens, Richard and McKnight, Abigail. 2008. „Assimilation of Migrants into the British Labor Market“. *Case Paper 133*. London : Centre for Analysis of Social Exclusion.

Esser, Hartmut. 1991. „The Integration of Second Generation Immigrants in Germany: An Explanation of “Cultural” Differences“. *Bo* Roberta S. Sigel and Marilyn Hoskins, eds., *Education for Democratic Citizenship: A Challenge for Multi-Ethnic Societies*. Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, 45-69.

Esser, Hartmut. and Korte, Hermann. 1985. „The Policy of the Federal Republic of Germany“. *Bo* Tomas Hammar, eds. *European Immigration Policy: A Comparative Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, 165-205.

Feldblum, Miriam. 1999. *Reconstructing Citizenship: The Politics of Nationality Reform and Immigration in Contemporary France*. Albany, NY: SUNY Press.

Fetzer, S. Joel and Soper, J. Christopher. 2005. *Muslims and the State in Britain, France, and Germany*. Cambridge: Cambridge University Press.

Fetzer, S. Joel and Soper, J. Christopher. 2007. „Religious Institutions, Church-State History and Muslim Mobilisation in Britain, France and Germany“. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. United Kingdom: Routledge, 933-944 - Vol. 33, No.6.

Frank J.Buijs and Jan, Rath. 2002. „Muslims in Europe: The State of Research“. *Essay prepared for the Russell Sage Foundation*. New York City, USA. 1-20

Freeman, Gary. 2003. „Incorporating Immigrants in Liberal Democracies“. *CMD Working Paper*. Princeton: Princeton University, Center for Migration and Development.

Geddes, Andrew. 2003. *The Politics of Migration and Immigration in Europe*. London: SAGE Publications.

Geddes, Andrew and Guiraudon, Virginie. 2004. „Anti - Discrimination Policy: The Emergence of a EU Policy Paradigm Amidst Contrasted National Models“, *West European Politics*, 27(2), 334-353.

Geddes, Andrew. 2008. *Immigration and European Integration: Beyond Fortress Europe? (Second Edition)*. Manchester: Manchester University Press.

Gibney J. Matthew. 2004. *The Ethics and Politics of Asylum: Liberal Democracy and the Response to Refugees*. Cambridge: Cambridge University Press.

Gilliat-Ray, Sophie. 2010. *Muslims in Britain: an Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.

Gilroy, Paul. 1987. *There Ain't No Black in the Union Jack: The Cultural Politics of Race and Nation*. London: Hutchinson.

Gogolin, Ingrid. 1993. „Multilingualism in the German school“ Bo Denie Ager, George Muskens. and Sue Wright, eds., *Language education for intercultural communication*. Clevedon: Multilingual Matters, 91- 107.

Habermas, Jürgen. 1994. „Citizenship and national identity“. Bo Bart Van Steenberghe, eds., *The condition of citizenship*. London: SAGE, 20 - 36.

Hammar, Tomas. 1985. *European immigration policy: A Comparative Study*. Cambridge: Cambridge University Press.

Hargreaves, G. Alec. 2007. *Multi-Ethnic France: Immigration, Politics, Culture and Society. (Second Edition)*. London: Routledge.

Heckmaan, Friederich and Schnapper, Dominique 2003. *The Integration of Immigrants in European Societies: National Differences and Trends of Convergence*. Stuttgart: Lucius & Lucius.

Heckmann, Friederich. 2003 „From Ethnic Nation to Universalistic Immigrant Integration: Germany“. In Heckmann F. And Schnapper D., eds., *The integration of Immigrants in European Societies*. Stuttgart: Lucius & Lucius Verlagsgesellschaft mbH, pp. 45-78.

Hegen, Dirk. 2001. „Recent Immigration Developments in Germany and France“. *Washington, D.C. National Conference of State Legislatures*. October 2001 [cited 2006 April 15].

Her Majesty's Stationery Office (HMSO). 1981. *The Brixton disorders 10-12 April 1981. Report of an Inquiry by the Rt. Hon. The Lord Scarman, O.B.E.* London : HMSO.

Her Majesty's Government. 1996. „The Education Act 1996“. *Statute Law*. Retrieved 2008-02-19.

Hollifield, James Frank. 1992. *Immigrants, Markets, and States: The Political Economy of Postwar Europe*. Cambridge: Mass.: Harvard University Press

Howe, Darcus. 1988. *From Bobby to Babylon: Black and the British Police*. London: Race Today Publications.

Ireland, Patrick. 2004. *Becoming Europe: Immigration, Integration and the Welfare State*. Pittsburgh, PA: University Pittsburgh Press.

Jacobson, David. 1996. *Rights Across Borders. Immigration and the Decline of Citizenship*. Baltimore and London: The Johns Hopkins University Press.

Joly, D. 1988. „Making a Place for Islam in British Society. Muslims in Birmingham“. In T. Gerholm and Y.G. Lithman, eds., *The New Islamic Presence in Western Europe*. London : Mansell, 32-52.

Joppke, Christian. 1999. *Immigration and the Nation State: The United States, Germany and Great Britain*. Oxford: Oxford University Press.

Judith, Kelley. 2004. *Ethnic Politics in Europe: The Power of Norms and Incentives*. Princeton: Princeton University Press.

Khan, Zafar. 2000. „Muslim Presence in Europe - The British Dimension- Identity, Integration and Community Activism” . *Current Sociology*. Vol. 48, 29- 43.

Klusmeyer B. Douglas and Papademetriou G. Demetrios. 2009. *Immigration Policy in the Federal Republic of Germany: Negotiating Membership and Remaking the Nation*. New York: Berghahn Books.

Kymlicka, Will. 2003. *Multikulturalno građanstvo*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.

Liebig, Thomas. 2007. „The Labor Market Integration of Germany“. *OECD Social, Employment and Migration Working Papers* 47. Paris: OECD Publishing.

Luchtenberg, Sigrid. 1995. „Perspectives on Bilingual Education in Germany”. *Journal for Intercultural Studies*. Melbourne: Taylor & Francis, 73-84.

Landesinstitut für Schule und Weiterbildung (LSW), 1996. „Statistische Veröffentlichungen“. Bo Hans Vermuelen, eds., *Immigrantenbeleid Voor de Multiculturele Samenleving*. Amsterdam: Het Spinhuis, 93-94.

Lewis, Philip. 1994. *Islamic Britain. Religion, Politics and Identity among British Muslims*. New York and. London: I.B. Tauris and Company Ltd.

Marshall, Barbara. 2001. *Europe in Change: The New Germany and Migration in Europe*. Manchester: Manchester University Press.

Mesic, Milan. 2006. *Multikulturalizam drustveni i teorijski izazov*. Zagreb: Skolska knjiga.

Meinhof, Ulrike H. and Trandafyllidou, Anna. 2008. *Transkulturalna Evropa - kulturna politika u Evropi koja se menja*. Beograd: CLIO.

Miller, Mark J. 1981. *Foreign Workers in Western Europe: An Emerging Political Force*. New York: Praeger.

Mitchell, M. and D. Russell. 1996. „Immigration, Citizenship and the Nation-State in the New Europe“ Bo B. Jenkins & S.A. Sofos, eds., *Nation & Identity in Contemporary Europe*. London and New York: Routledge, 54- 80.

Modood, Tariq. 1993. „Muslim Views on Religious Identity and Racial Equality“. Bo *New Community*. Vol. 19, No. 3, 513-519.

Modood, Tariq. 2005. *Multicultural Politics. Racism, Ethnicity and Muslims in Britain*. Minneapolis: University of Minnesota Press.

Младеновски, Ѓорѓе. 2005. *Антрополошки огледи*. Скопје: АЗ-БУКИ.

Nanji, Azim. 1996. *The Muslim Almanac: A Reference Work on the History, Faith, Culture, and Peoples of Islam*. Detroit, MI: Gale Research.

Nielsen, S. Jorgen. 1999. *Towards a European Islam: Migration, Minorities and Citizenship*. London: Macmillan, Press.

Ostergaard-Nielsen, Eva. 2003. *Transnational Politics: Turks and Kurds in Germany*. London/ New York: Routledge.

Organisation for Economic Co-Operation and Development (OECD) 1998. *Immigrants, Integration and Cities: Exploring the Links*. Published: OECD.

Parekh, Bhiku. 2006. *Rethinking Multiculturalism: Cultural Diversity and Political Theory*. (Second Edition). New York: Palgrave Macmillan

Parekh, Bhiku. 2000. *Rethinking Multiculturalism: Cultural Diversity and Political Theory*. Basingstoke, Hampshire: Macmillan

Parekh, Bhikhu. 1995. „The Rushdie Affair: Research Agenda for Political Philosophy“, Bo Will Kymlicka, eds., *The Rights of Minority Cultures*. Oxford: Oxford University Press, 304-306.

Philpott, Daniel and T.S. Shaw. 2006. „Faith, Freedom and Federation: The Role of Religious Ideas and Institutions in European Political Convergence“. *Bo* Timothy A. Byrnes and Peter J. Katzenstein, eds., *Religion in an Expanding Europe*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 34-64.

Radtke, Frank. Olaf. 2003. „Multiculturalism in Germany: Local Management of Immigrants Social Inclusion“. *International Journal on Multicultural Societies (IJMS)*. France: UNESCO, Vol. 5. 55-76.

Schmidt, Vivien. A. 2002. *The Futures of European Capitalism*. Oxford: Oxford University Press.

Schnapper, Dominique. 1998. *Community of Citizens: On the Modern Idea of Nationality*. New Jersey: Transaction Publishers.

Semprini, Andrea. 2006. *Multikulturalizam*. Beograd: Clio.

Spencer, Ian R.G. 1997. *British Immigration Policy Since 1939: The Making of a Multi-Racial Britain*. London: Routledge.

Sunier, Thijs. 1996. *Islam in Beweging. Turkse Jongeren en Islamitische Organisaties*. Amsterdam: Het Spinhuis.

Taylor, Charles. 1992. *Multiculturalism and The Politics of Recognition*. Princeton: Princeton University Press.

Triblat, Michele. 1996. *De L'immigration à L'assimilation : Enquête sur les Populations D'origine Etrangère en France*. Paris: Editions La Découverte.

Triblat, Michele. 1995. *Faire France. Une Enquête sur Les Immigrés et Leurs Enfants*. Paris: La Découverte.

Thierry, Xavier, and Godfrey I. Rogers. 2004. „Recent Immigration Trends in France for a

Comparison with the United Kingdom“. *Academic Journal Article from Population* 59, 635–672.

Thranhardt, Dietrich and Bommers, Michael. 2000. *National Paradigms of Migration Research*. Osnabrück: Universität Osnabrück.

Vallet, L.A. and Caille, J.P. 1999. „Migration and Integration in France: Academic Careers of Immigrants. Children in Lower and Upper Secondary School“. *Paper present to the ESF Conference „European Societies or European Society? Migrations and Inter-Ethnic Relations in Europe “*. Obernai, 23-28.

Wayne, A. Cornelius; Philip L. Martin and James, Frank Hollifield 1994. *Controlling Immigration: A Global Perspective*. Stanford: Stanford University Press

Weil, P. Anthony and John, Crowley. 1994. „Integration in Theory and Practice. A Comparison of France and Britain“. *West European Politics*, Vol.17, 110-126.

Werner, Heinz. 1994. *Integration of Foreign Workers into the Labour Market - France, Germany, the Netherlands and Sweden*. Genève : International Labour Office

Winter, Bronwyn. 2008. *Hijab and the Republic: Uncovering the French Headscarf Debate*, Syracuse: Syracuse University Press

Young, Crawford. 1998. „Ethnic Diversity and Public Policy: An Overview“. *Bo Crawford Young, eds., Ethnic Diversity and Public Policy - A Comparative Inquiry*. London: Macmillan Press, 240.